تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١٤]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی



جزمی ٢٨

منتدي اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی چواردەهەم

نوسینی

مەلا مەحمودی گەلاڵەیی

جزمی (٢٨)



- تەفسیری رەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان
- نوسینی : مەلا مەحموودی گەلاڵەیی
- چاپی یەکەم
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشك
- تیراژ: (٥٠٠) دانە
- ژمارەی سپاردن: (٣٦٩)ی ساڵی (٢٠٠٢)

- مافی چاپکردن پارێزراوەو تەنها هی نووسەرە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (المجادلة)

ئەم سورەتە مەدەنییە و (٢٢) ئایەتە لە (الکلبی) یەوە ریوایەت کراوە: کە ئەم سورەتە هەمووی لە مەدینە نازڵ بووە جگە لەئایەتی ﴿ما یکون من نجوی ثلاثة الا هو رابعهم﴾ ئەو، لە مەککە نازڵ بووە .

عەطا دەڵێ : (١٠) ئایەتی یەکەمی سورەتەکە مەدەنین و ئەوانیتر مەکین .

ناوی لێ نراوە (المجادلة) چونکە بە ئایەتی ﴿قد سمع الله قول التي تجادلك في زوجها....﴾ دەستی پێ کردوە.

باسی سەرەکی ئەم سورەتە وەکوو زوربەی سورەتە مەددنییەکان ئەحکامە شەرعییەکان ڕون دەکاتەوە، حوکمی ظیهار و کەفارەتی ظیهارکردن و حوکمی قسەکردن بە سرتە سرت و ئەدەبی کۆڕو مەجلیس و بەخشینی کەمێك لە ماڵ و سامان پێش ئاخاوتن لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ هەروەها حوکمی دووڕوویی و سزای تاوانەکانیان و دۆستایەتی لەگەڵ دوژمنانی خود. رون دەکاتەوە. سەرەتا بە باسی ظیهار دەست پێدەکا.



حوکمی ظیهارکردن و کەفارەتەکەی

بسم الله الرحمن الرحيم

قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِى تُجَـٰدِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ يُظَـٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَـٰتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَـٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّـٰٓـِٔى وَلَدْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِينَ يُظَـٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۗ وَلِلْكَـٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئەم ئایەتە: حاکم لە عائیشەوە ریوایەتی کردوە: کە دەفەرموێ: پاك و مونەززەهی بۆ ئەو خودایەیە: کە هەموو شتێك دەبیستێ، من گوێم لە قسەکانی خەولەی کچی ثەعلەبە بوو

برێکـی تێگەیشـتم و لـە برێکـی حـاڵی نـەبووم، دەمزانـی: کـە لـەلای پێغەمبـەرﷺ شـکات لـە مێردەکـەی دەکـا، گوێـم لیێـوو دەیگــوت: ئەی پێغەمبەری خودا! گــەنجی بـردم لەگـەڵیا پـیرو خـەرۆ بـوم، چـەند منداڵـم لیێ بـوون. ئێسـتا کـە پـیر بــووم لەسـك و زا وەسـتاومەوە ظیـهاری لیێ کـردم، خودایـە! مـن شـکاتی خـۆم لای تـۆ دەکـەم . ئیـتر ئـەوەندەی پیێـەچوو حـەزرەتی جوبرائیـل هـات ئـەم ئایەتانـەی بۆ پێغەمبەرﷺ هێنان.

ئیمام ئەحمەدو بوخاریو ئیبن و ماجەو بەیهـەقی ئـەم ریوایەتـەیان بـە هەندێ جیاوازییەوە ریوایەت کردوە، بوخـاری لەتاریخەکـەیدا ریوایـەتی کردوە دەفەرموێ: خاتو خەولـە رۆژێـك لـە رێگـادا حـەزرەتی عومـەری وەسـتاند، هـەندێ قسـەی تونـدی ئاراسـتە کـرد، پیـاوێك وتـی: ئـەی فەرمانڕەوای موسوڵمانان! بـۆ ئـەوەندە گوێـت بـۆ ئـەو پیرەژنـە گـرت و ئەوەندە لەگەڵیا نەرم بووی؟ قەت وام نـەدیوی! عومـەر فـەرموی : چـۆن گوێی بۆ نـاگرم ئەمـە ئـەو ئافرەتەیـە خـودا گوێـی لـە وتـەکانی بـوو، دەربارەی ئەو، ئایاتی قورئانی نازڵ کردوە !!

دیاردەی ظیهار لە سەردەمی پێش ئیسلام دا باو بوو، ئەوە بوو مـێرد لە سەر شتێك ڕقی لە خێزانەکەی هەڵدەسـتاو پێـی دەگـوت: تـۆ وەکـوو پشـتی دایکـم وای بـۆ مـن ، ئیـتر بەمـە ژنەکـەی لیێ حـەرام دەبــوو، تەلاقیشـی نەدەکـەوت! بـەم جـۆرە ئـەم ئافرەتـە لـە مـاڵی مێردەکـەی دەمایەوە، بۆ یـەکتر حـەلاڵ نـەبوون تـا پـەیوەندی ژن و مـێردی خۆیـان ئەنجام بـدەن، تەلاقیشـی نەدەکـەوت تـا ئافرەتەکـە رێگـا چارەیـەك بـۆ خۆی بدۆزێتەوە. ئەمەش جۆرە چەوساندنەوەیەکی تر بوو لــەو سـەردەمە نەفامییەدا ئافـرەتی پێوە گـیرۆدە بـوبـوو.

که ئـاینی ئیسـلام هـات ئـەم روداوەی (ظیـهار) لـە نێـوان خەولـەو مێردەکەی: کە ئەوسی کوڕی صامیت بوو روی دا، تـا ئـەو کاتـەش لـە ئیسلام دا حوکمی ظیهار دیاری نەکرابوو. ئیتر ئافرەتەکە هاتـە خزمـەت پێغەمبـەرﷺ روداوەکـەی نێـوان خـۆیو مێردەکـەی بـۆ گێڕایـەوە، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: لەم بارەوە تا ئێسـتا هیـچ نیگـاوو سروشـم بـۆ نەهاتووە، رەنگە لیێ حەرام بووبی..

وتـی: قوربـان ! ئـەو باسـی تـەلاقی نـەکرد، چـەند جـارێك لەگـەڵ پێغەمبەرﷺ کەوتە جیدالەوە. دوایی گوتی: خودایە من شکاتی خۆم لای تۆ دەکەم، شکاتی بێ کەسیو تەنیاییو خەم و پەژارەیو کۆست کەوتویی خۆم لای تۆ دەکەم، وتی: خودایە من ئێستا کۆشێك منداڵـی وردم هـەن، ئەگەر لای مێردەکەم بمێننەوە دەفەوتێن، ئەگەر بیان هێنمە لای خۆم بـۆم بەخێو ناکرێن و برسیان دەبێ، ئیتر سەری بۆ لای ئاسمـان بـەرز کـردەوەو دەپاڕایەوەو دەیگوت: خودایە مـن شـکاتی خـۆم لای تـۆ دەکـەم. ئیـتر ئەوەندەی پێنەچوو پێغەمبەرﷺ نیگای بۆ هات و حوکمەکەی دیاریکرا. پێغەمبەرﷺ فەرموی: ئـەی خەولـە مـژدەت لیێ دەربـارەی خـۆت و مێردەکەت ئایاتی قورئان نازڵ بوو.ئەمجار ئایەتەکانی سـەرەتای سـورەتی ﴿قدسمع الله﴾ ی بۆ خوێندنەوە.

﴿قد سمع الله قول التی تجـادلك فـی زوجـها و تشـتکی الی الله والله یسمع تحاورکما، ان الله سمیع بصیر﴾ بێگومان خودا دوعـاو نـزای ئـەو ئافرەتەی قبوڵ کرد: کە دەربارەی کێشەی نێوان خۆیو مێردەکەی گفـت و گۆی لەگەڵ تۆ کرد، ئەی پێغەمبـەر! شکاتی وەزع و حاڵی خۆی لای خودا کردو خودا گفت و گۆی نێوان تۆو ئەوی بیست: کـە لـەو بـارەوە گفـت و گۆتان کردو ددتانەویست رێگا چارەیەك بۆ دەرچون لەو کێشەیە بدۆزنەوە. بێگومان خـودا شـنەوایەو هـەموو قسـەیەك دەبیسـێ، هـەموو شـتێك

دەبینیو هیچ شتێکی لێ‌گوم نابێ. ﴿الذين يظاهرون منكم من نسائهم ماهن امهاتهمم ان امهاتهم الا اللائي ولدنهم﴾ ئەوانەی لە ئێوە ـ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان ـ ظیهار لەگەڵ ژنەکانیان دەکەن، ژنەکانیان دەشوبهێنن بە دایکیان و بەم جۆرە یەکێك بە ژنەکەی دەڵێ: تۆ وەکو پشتی دایکم وای بۆ من، واتە: لێم حەرامی. وەکو چۆن دایکم لێم حەرامە. ئەوانە بە هەڵە چوون ، درۆیەکە دەیکەن، بەو قسە پڕو بوچە ژنەکانیان نابن بە دایکیان. دایکیان ئەوانەن کە بە وەلەدیان هێناون. ناشی ئەوانە ژنەکانیان بشوبهێنن بە دایکەکانیان.

﴿وانهم ليقولون منكرا من القول وزورا وان الله لعفوٌ غفور﴾ بێگومان ئەوانەی ظیهار دەکەن بەم جۆرە مێرد بە ژنەکەی دەڵێ: تۆ وەکوو پشتی دایکم وای بۆ من، قسەیەکی ناشرین و قێز لێکراو دەڵێن: قسەیەك دەڵێن: شەرع بە رەوای نازانیو عەقڵ وەری ناگریو درۆیەکی شاخدارەو بوختانێکە دەیکا. بێگومان خودا لێبوردنی زۆرەو لێخۆشبووە، کەفارەتی دیاری کردووە بۆ ئەوەی لەو تاوانە رزگارتان بێ. هەروەها لە تاوانی رابوردوتان خۆش دەبێ ئەگەر تۆبە بکەن، ئەگەر مەیلی بێنێ بەبێ تۆبە کردنیش لێتان خۆش دەبێ.

ئەمجار حوکمی ظیهار دیاری دەکاو دەفەرموێ ﴿ والذين يظاهرون من نسائهم ثم يعودون لما قالوا فتحرير رقبة من قبل ان يتماسا﴾ ئەوانەی ظیهار لەگەڵ ژنەکانیان دەکەن، بەناحەق حەڵاڵ لەخۆیان حەرام دەکەن، دوایی پەشیمان دەبنەوەو دەیانەوێ پەیوەندی ژن و مێردایەتی لەگەڵ ژنە ظیهار لێ‌کراوەکەی ئەنجام بدا، دەبێ پێش ئەوەی بچێتە لای، بەندەیەك ئازاد بکا، بۆ ئەوەی ببێتە کەفارەت و قەرەبوو کردنەوەی ئەو قسە ناشرین و بوختانەی کردویەتی. هەتا کۆیلەیەك ئازاد نەکا نابێ بچێتە لای ژنەکەیو نابێ لەگەڵیدا جوت ببێ.

﴿ ذلکم توعظون به،والله بما تعلمون خبیر﴾ ئەو حوکمە دیـاریکراوە، یان دانانی یاسای کەفارەت، ئەوەیە کەفەرمانتان پیٚدەکریٚ پاپەندی بــن. یان دەتانگێرێتەوە لەوەی ظیهار لەگەلٚ ژنەکانتان بکەن. بێگومــان خــودا ئاگادارە بەکردەوەکانتان و هیچــی لیٚ گــوم نـابیٚو رۆژی قیامــەت سزاو پاداشتان دەداتەوە، هەرکەسەو بەگوێرەی کردەوەی خۆی.

﴿فمن لم یجد فصیام شهرین متتابعین مــن قبــل ان یتماسّـا﴾ کەسـێك نەیتوانی بەندە ئازاد بکا، یان دەستی نەکــەوت ئــەوە دەبــیٚ دوو مــانگ لەسەر یەك بەرۆژو بیٚ بەبیٚ نێوان، ئەمجار بۆی رەوایە بچێتە لای ژنەکەیو پەیوەندی ژن و مێردایەتی لەگەلٚ دا ئەنجام بدا.

﴿ فمن لم یستطع فإطعام ستین مسکینا﴾ ئەگــەر لەبــەر هــەر هۆیــەك نەیتوانی دوو مانگ بەرۆژو بیٚ، ئەوە پــێویستە لەسەری خۆراکی شەسـت فەقیرو هەژار بدا، بەگوێرەی کە لەکتێبە شەرعییەکان دا شی کراوەتەوە.

﴿ ذلـك لتؤمنـوا بـالله ورسـوله، وتلـك حــدود الله، وللکــافرین عذاب ألیم﴾ ئەو حوکم و یاسایەی رونمــان کــردەوە دەربــارەی کــەفارەتی ظیهار بۆ ئەوەیە شەریعەتی خودا بەڕاســت بزانــن و پاپــەندی فــەرمان و جلەو گیرییەکانی بن، شوێن پەیامی پێغەمبەر بکەون، لە چــوار چێــوەی یاساو شەریعەتی خودادا کــار بکــەن. دیـاردەی ظیــهار لــە ناوخۆتــان دا نەهێلٚن: کەداب و نەریتێکی ناشرین و درۆو بوختــانێکی گەورەیــە. ئــەو حوکمانەی بۆمان رون کردنەوە سنوری خودان، لێیان دەرمەچن، پێیانــەوە پاپەندبن، ئەوە پێتان راگەیەندرا کە ظیهار تاوانە، کەفارەتەکەی دەبێتــە مایەی لێبوردن و لێخۆشبونی خودا، هەیە بۆ ئەو کافرانەی لــە سـنووری خودا دەردەچن عـەزابی بە ئێش و دژوار: کە عـەزابی دۆزەخە لە قیامــەت دا، کەوابیٚ ئێوە خۆتان توشی ئەو عەزابە مەکەن و لەسنوری شــەریعەتی خودا دەرمەچن.

هەڕەشە لەوانەی دوژمنایەتی خوداو پێغەمبەری خودا دەکەن

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُوا۟ كَمَا كُبِتَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ۖ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾

لەوە پێش ئەحکامی ظیهاری لە شەریعەتی ئیسلام دا بەیان کرد، سەر زەنشتی ئەوانەی کرد: کە کەوتونەتە ئەو هەڵەیەوە، مەدحی ئەو خاوەن باوەڕانەی کرد: کە لەسنوری خودا دەرناچن، ئەمجار باسی ئەو عەزاب و سزایە دەکا کە توشی ئەوانە دەبێ دژایەتی فەرمانی خودا و پەیامی پێغەمبەری خودا دەکەن، دەفەرموێ:

﴿ان الذين يحادّون الله ورسوله كبتوا كما كبت الذين من قبلهم﴾ بێگومان ئەوانەی دوژمنایەتی خوداو پێغەمبەری خودا دەکەن، پێچەوانەی شەریعەت و یاسای خودا هەڵس و کەوت دەکەن، زەلیل و ریسوا دەکرێن نەفرینیان لێ دەکرێ، وەکوو کافرو بێ بڕواکانی گەلە

پێشینەکان ریسواکراون و نەفرینیان لیٚ کراوە بەهۆی دژایەتی کردنیان بۆ فەرمانی خودا، بێگومان ئەم هەرەشەیەی پەروەدگار هاتە دی، موشریکەکانی مەککە بەکوشتن و بەدیلکردن و تێکشکاندنیان لە غەزای بەدرو غەزای خەندەق دا ریسوا بون، لەقیامەتیش دا سزای دۆزەخ چاوەرێیانە.

واوەیلا بۆ ئەو فرمانڕەواو کاربەدەستە بەناو موسوڵمانانەی شەریعەتی خودا پاشگوێ دەخەن و نایکەنە یاساو دەستووری وڵات و کاروباری موسوڵمانانی پیێ بەرێوە نابن. یاسای دەستکردی فەرەنسیو رۆمانی دەکەنە دەستورو قانونی خۆیان!

﴿وقد انزلنا ايات بينات، وللكافرين عذاب مهين﴾ بێگومان ئێمە ئایاتی ئاشکراو شەریعەتی ناپابمان بۆ ئادەمیزاد ناردوەتە خوار، بۆ ئەوەی بیکەنە یاسای خۆیان و بەگوێرەی ئەو شەریعەتە کاروباری خۆیان هەڵسورێنن، کەسێك کافرو ستەمکار نەبیٚ پێچەوانەی ئەو شەریعەتە ناجولێتەوە، ئەوانەی ئینکاری ئەو شەریعەتە دەکەن، لوتبەرزیی دەنوێنن لەروی پابەند بوون بە شەریعەتی خوداوە، عەزابی بە ئێشیان بۆ دیاری کراوە لە دونیادا ریسواو نەفرین، لەقیامەت دا عەزابی دۆزەخ بۆ هەتاهەتایە.

﴿ يوم يبعثهم الله جميعا فينبئهم بما عملوا، احصاه الله ونسوه والله على كل شيء شهيد﴾ ئەی پێغەمبەر سام و هەیبەتی ئەو رۆژە بخەرە پێش چاو، هەواڵ بەو کافرانە بدە: کەعەزابی ریسوکەریان هەیە لەرۆژێك دا خودا حەشری هەموو ئادەمیزاد دەکا، هەموانیان لە سارای مەحشەردا کۆدەکاتەوە، کەس نابوێریٚ کەسی لەبیر ناچیٚ، ئەنجارهەواڵی کردەوە خراپەکانیان دەداتیٚ: کەلە ژیانی دونیادا ئەنجامیان داوە، هەرچی کردویانە لەخێرو شەڕ دەیخاتەوە بەر چاویان، خودا تۆماری کردوەو

لەسەری نوسیون، ئەوان لەبیریان چوّتەوە، خودا بە سەر هەموو شتێك دا ئاگادارەو هیچی لیّ گوم نابیّو هیچی لەبیر ناچێتەوە.

﴿ ألم تر ان الله یعلم ما فی السموات وما فی الارض ما یکون من نجوی ثلاثة الا هو رابعهم ولاخمسة الا هو سادسهم ولا ادنی من ذلك ولا اکثر الا هو معهم اینما کانوا﴾ ئەتۆ نازانی ئەی پێغەمبەر! (هەروا هەر کەسێك شیاوی خیطاب لەگەلّ کردنە)، نابینی زانیاری خودا فراوان و شامیلە، هەرچی لە ناو ئاسمانەکان و ناو زەوی دا هەیە کۆنترۆلّی کردوە. بەجۆرێك هیچی لیّ گوم نابیّو لیّی تێك ناچیّ، لە هەر شوێنێك سیّ کەس بەیەکەوە سرتە بکەن، خودا بەعیلم و زانیاریی خۆی ئاگای لیّیە، ئەگەر پێنج بن خودا شەشەمیانەو ئاگاداری هەموو هەست و نستێکیانە، سرتەو ورتەیان دەبیستیّ، سرتەکەرەکان کەمتربن یان زیاتربن و بگەنە ملیارەهاش خودا هەر ئاگای لێیانەو هیچی لیّ تێك ناچیّو گوم نابیّ. چونکە زانیاریی خودا داگرندەی هەموو شتێکەو هیچ شتێك لەژێر کۆنترۆلّی دەرناچیّ. زەمان و مەکان نابنە لەمپەڕو کۆسپ لە بەردەم زانیاریی بەرفراوانیدا. وێڕای ئەوەش هەموو ئادەمیزادێك دوو فریشتە بەسەریەوەن چیدەکاو چی دەلّیّ لەسەری تۆمار دەکەن!

نمونەی ئەم ئایەتە لەقورئان دا زۆرە وەکوو دەفەرمویّ: ﴿الم یعلموا أن الله یعلم سرهم و نجواهم، وان الله علام الغیوب﴾ (التوبە/٧٨) یان دەفەرمویّ:﴿أم یحسبون انا لا نسمع سرهم و نجواهم بلی و رسلنا لدیهم یکتبون﴾(الزخرف/٨٠).

پەروەدگار بەزانیاریی خۆیو بیستن و دیتنی بۆ هەموو شتێك، ئاگادارە بەسەر هەموو کاروبارێکی مەخلوقات دا، دەفەرمویّ: ﴿ثم ینبئهم بما عملوا یوم القیامة ان الله بکل شيء علیم﴾ پاشان خودا رۆژی قیامەت خەبەری تەواوو بیّ پێچ و پەنا دەداتە بەندەکانی بەکردەوەکانیان، بۆ

ئەوەی بزانن: کەخودا ئاگاداری کردەوەکانیانە، هەست بکەن: کە هەموو سرتەو ورتەیەکیان لای خودا ئاشکراو عەیانە، بێگومان خودا زاناو ئاگادارە بە هەمووشتێك.

سزای سرتەکردن بەخراپە، داب ونەریتی سرتە کردن لەقورئان دا

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

دوای بەیانکردنی ئەوە: کە خودا ئاگاداری هەموو شتێکە، سرتەو ورتە دەبیستێ، ئەمجار حاڵ و وەزعی ئەو جولەکەو دووڕوانە دیاری دەکا: کە نەهیان لێ کرابوو لەوەی سرتەسرت بکەن و پیلان و موئامەرە دژی

پێغەمبەرو هاوەڵانی دابڕێژن، هەروا نەهی ئەوەشیان لیّدەکا: کە بەناشرینی سلاّو لەپێغەمبەر بکەن، بەجۆرە لەجیاتی (السلام علیکم) بڵێن: (السام علیکم) ئەمجار فەرمان بە خودا پەرستان دەکا: کە سرتەو قسەی نهێنیان بریتی نەبێ لەسەر پێچی پێغەمبەرﷺبەڵکو پێویستە سرتەو قسەی نهێنیان بریتی بێ لەتەقواو خوداپەرستی. دەفەرموێ:

﴿الم تر الی الذین نهوا عن النجوی، ثم یعودون لما نهوا عنه﴾ ئایا ئەتۆ ناڕوانی و نابینی ئەوانەی نەهیت لیّ کردبوون کەواز لە سرتەسرت و پیلان دانان دژی موسوڵمانان بێنن، واز لە فسکە فسك و وتی وتی بێنن. کەچی دوایی دەگەڕێنەوە سەر ئەو کارە ناشرین و بەد ڕەوشتی یەی پێشوویان و سەرگەرمی پیلان داڕشتن و نانەوەی ئاژاوەو سرتەسرتی گومانـاوین، دژی کۆمەڵی موسوڵمان و سەرپێچکردنی فەرمانی پێغەمبەرﷺهەڵنانی کەسانی دیکە بۆ گرتنە بەری ڕێبازی دژایەتی‌کردنی پێغەمبەرﷺ و موسوڵمانان.

﴿ واذا جاؤوك حیوك بما لم یحیك به الله﴾ تەنانەت کاتێك دێن سلاّوت لیّدەکەن وشەی سلاّوەکە دەگۆڕن بۆ ئەوەی مانایەکی خراپ ببەخشێ، بەجۆرێك سلاّوت لیّ دەکەن: کە خودا بەو جۆرە سلاّوی لیّ نەکردوی، ئەوان دێن دەڵێن: (السام علیکم) واتە: مردن بۆ ئێوەبێ !! پێغەمبەرﷺبە وشەی (وعلیکم) وەلاّمی دەدانەوە.

لەصەحیحی بوخاریو موسلیم دا هاتوە: عائیشە دەفەرموێ: کۆمەڵێك جولەکە هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺوتیان (السام علیك یا أبا القاسم) پێغەمبەر ﷺفەرموی (وعلیکم) واتە لە سەر ئێوەبێ. عائیشە دەڵێ: منیش وتم: ئێوە مردنتان لەسەر بێ نەفرین و عەزابی خوداتان لیّبێ، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ئەی عائیشە لەسەرە خۆبە، توند ڕەوی مەکەو زێدە مەڵێ: منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خودا نابیستی چی یەڵێن؟

فەرموی: بەڵێ، ئەی ئەوە نیە منیش بە (وعلیکم) وڵامم دانەوە، ئیتر ئایەتی ﴿ واذا جاؤوك حیوك بما لم يحيك به الله﴾ نازڵ بوو.

﴿ويقولون في انفسهم لولا يعذبنا الله بما نقول﴾ لە دڵی خۆیان دا دەڵێن. ئەگەر موحەممەد پێغەمبەر بوایە خودا لە سەر ئەم سرتە سرت و پیلان دانانە دژی موحەممەدو سلاّو لیّ کردنمان بەو جۆرە سزای دەداین و لەدونیادا توشی تەنگ و چەڵەمەی دەکردین، چونکە خودا نهێنی دەزانیّو سرتە دەبیستیّ. ئاگاداری نیازو مەبەستمانە. ئیتر پەروەدگار پێیان دەفەرمویّ: ﴿حسبهم جهنم يصلونها فبئس المصير﴾ ئەوانە دۆزەخیان بەسە، سزای تاوانەکانیامان بۆ رۆژی قیامەت هەڵگرتووە، ئەو رۆژە توڕیان دەدەینە ناو دۆزەخەوە ئیتر بۆ خۆیان دەزانن چییان بەسەر دیّ. دۆزەخ خراپ شوێنێکە کە دەبێتە جێگای حەوانەوەیان.

ئەمجار پەروەدگار ئادابی سرتەو قسەی نهێنی فێری موسوڵمانان دەکاو دەفەرمویّ: ﴿ يا ايها الذين امنوا اذا تناجيتم فلا تتناجوا بالاثم والعدوان ومعصية الرسول﴾ ئەی خاوەن باوەڕان، ئەگەر رێکەوت لە کۆرو مەجلیس دا لە بەر چاوی خەڵك قسەی سرتەو پەنامەکیتان کردن، وەکوو جولەکەو مونافیقەکان مەکەن سرتەو قسە نهێنیەکانتان بریتی بیّ لە تاوان و سەرپێچیکردنی فەرمانی پێغەمبەر و پیلان دانان دژی ئایینی خودا.

﴿وتناجوا بالبر و التقوى واتقوا الله الذى اليه تحشرون﴾ ئەگەربەسرتە ئاخاوتنتان ئەنجام دا، باسرتەکەتان بریتی بیّ لە خودا پەرستی و خێرو خۆپاراستن لە هەموو شتێك کە دەبێتە هۆی نارەزامەندی خودا لێتان، ئێوە هەمووتان رۆژی قیامەت بۆ لای خودا دەگەڕێنەوە بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە. ئەو کاتە هەواڵتان دەداتیّ چیتان کردوەو چیتان گوتووە.

بوخاریو موسلیم و تیرمیذیو ئەبو داود لە ئیبنو مەسعودەوە ریوایەتی کردوە: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (إذا کنتم ثلاثاً فلا یتناج اثنان دون الثالث الا بإذنه فان ذلك یحزنه) ئەگەر سێ کەس بوون با دوتان بە سرتە قسە نەکەن بەجۆرێك کەسی سێیەم گوێی لیٚ نەبێ مەگەر ئیزن بدا، چونکە ئەوە دڵی دەگوریو خەفەتی پێ دەخوا.

﴿ إنما النجوی من الشیطان لیحزن الذین آمنوا، ولیس بضارهم شیئا الا باذن الله﴾ سرتە سرت و پیلان دارشتن بە دزییەوە دژی ئیسلام، سەرپێچیکردنی فەرمانی پێغەمبەرﷺبەختوکەو دەنەدانی شەیتانە، ئەو کارە لە دڵی جولەکەو دوڕوو هەوا خواهەکانیان دا شیرین دەکا، بۆ ئەوەی دڵەڕاوکێو خەم وخەفەت بخاتە دڵی موسوڵمانانەوە، وایان دەخاتە بەر چاو: کە ئەو گومڕایانە خەریکی پیلان دارشتنن دژیان. جاخۆ شەیتان یان سرتە سرت و وتەوت زیان بە خودا پەرستان ناگەیەنێ، مەگەر بەئیرادەو ویستی خودا!

﴿وعلی الله فلیتوکل المومنون﴾ با موسوڵمان پشت هەر بەخودا ببەستن و تەوەکولیان لەسەر ئەوبێ. پەنا بەزاتی ئەو بگرن لە وەسوەسەی شەیتان و فرت و فێڵی.

وا دیارە لەو سەرو بەندەدا، هەندێ لە موسوڵمانەکان لەوانەی هێشتا دڵ و دەرونیان بەهەستی تەنظیمی ئیسلامی جۆش نەدرابوو، کە هەواڵێکی گرنگ دەبیسترا کۆمەڵ کۆمەڵ دەبوون، بۆ ئەوەی لە ناو خۆیانداو دوور لە چاودێ، سەرکردایەتی وت و وێژی نهێنیو مەشورەت بکەن، ئەمەش سروشتی کۆمەڵگای ئیسلامی و تەنظیمی ئیسلامی پەسندی ناکا، چونکە بەگوێرەی بەرنامەی ئیسلام و یاسای رێکخستن و دامەزراندنی گۆمەڵگای ئیسلامی پێویستە هەموو فکرەو بیرو رایەك سەرەتا ئاڕاستەی سەرکردایەتی بکرێو کۆڕو کۆبونەوەی لاوەکی ئەنجام

نەدرێ، بەتایبەت وادەبوو هەندێ لەو کۆڕو کۆبونەوانە گێـژاوو بەلبەلـەی لیٚ دەکەوتەوەو کۆمەڵگای ئیسلامی دەخستە دڵە راوکێوە، هــەر چـەندە سرتەسرت کەرەکان ئەوەشیان مەبەست نــەبوبێ، وەلیٚ تەنــها ورووژاندنــی بـاس و خـواس و وتوێژکـردن دەربـارەی روداوەکـان و دەربڕینـی بــیرورِا دەربارەیـان بـەبێ زانیـاری سـەرکردایەتی لەوانـەبوو سـەر بکێشـێ بــۆ زیانگەیاندن بە موسوڵمانان و سەرپێچی کردنی فەرمانی سەرکردایەتی.

ئەدەبی کۆڕو مەجلیس لە ئیسلام دا

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلْمَجَٰلِسِ فَٱفْسَحُواْ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ دَرَجَٰتٍۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

قەتادە دەڵێ: ئەم ئایەتە دەربارەی کـۆڕە زیکرییـەکانی پێغەمبـەرﷺ نازڵ بووە، ئەوە بوو هاوەڵانی کە دەیان بینی وایەکێك دێ بۆ کۆڕەکــەیان بەر چاویان تەنگ دەبوو، یان بڵێین پەرۆشی مەجلیسەکەیان بــوو چونکـە جێگایان نەدەبوو، نەشیان دەویست کۆڕەکە جیٚ بێڵن و ئەوان لە شوێنیان دانیشن. ئیتر پەروەدگار لەم ئایەتەدا فــەرمانی پیٚکـردن: کـە جێگـا بـۆ یەکتری بکەنەوەو کۆڕەکە بەرفراوان بکەن. کــەمێك خۆیــان کۆبکەنــەوە، بۆ ئەوەی جێگای کەسانی دیکەش بیٚ.

موقاتیل (ئیبنو حەییان) دەڵێ: ئەم ئایەتە ڕوژی هەینی دابەزیوە، ئەو کاتە پێغەمبەرﷺ لە صوففە بوو، شوێنەکە تەنگە بەر بوو، ئامادەبووانی غەزای بەدر لە کۆچکەران و یارمەتیدەران ڕێزێکی تایبەتیان هەبوو، هەندێ لە بەدریەکان هاتن بۆ کۆڕەکەو کەسانی دیکە پێش ئەوان شوێنیان گرتبوو، بەدریەکان هاتن بەرامبەر پێغەمبەرﷺ بە پێوە وەستان و وتیان: (السلام علیکم أیها النبی ورحمة الله و برکاته) پێغەمبەرﷺوەلامی دانەوە، پاشان سلاویان لە دانیشتوەکان کرد، وەلامیان درایەوە..

ئەمجار لەسەر قاچ وەستان، چاوەڕێ بوون جێگایان بکرێتەوە، پێغەمبەر (ﷺ) زانی: کە جێگایان ناکەنەوە، پێ ی ناخۆش بوو، ئیتر بە کۆچکەران و یارمەتیدەرانی فەرموو : (لە وانەی کە بەدری نەبوون) فلان تۆ هەڵسە فیسار تۆش هەستە، ئیتر بە ئەندازەی هاتووە بەدرییەکانی لە دانیشتوەکان هەڵساند و بەدرییەکانی بە پێوە بوون دای نیشاندن، ئەوانەی هەڵستێندرابوون پێیان ناخۆش بوو، پێغەمبەر (ﷺ) لە دەم و چاویانەوە هەستی بە ناڕەزایی یان کرد.

دوڕووەکان وتیان: باشە ئێوە ناڵێن: ئەم پێغەمبەرەی ئێمە عەدالەت بەکار دێنێ لەناومەردم دا؟ وەڵلاهی ئێستا ئێمە عەدالەتمان لێ نەدی، کۆمەڵێك دەست پێشخەرییان کردوەو شوێنی خۆیان گرتووەو پێیان خۆشە لە نزیك پێغەمبەرەکەیانەوە دانیشن، کەچی هەڵیساندن و کۆمەڵێك: کە دواکەوتون لەشوێنی ئەوان دانیشاندن...

ریوایەت کراوە پێغەمبەرﷺفەرموی: ڕەحمەتیخودا لەکەسێك جێگا بۆ براکەی دەکاتەوە. ئیتر هاوەلان خێرا ڕاست بوونەوەو جێگایان بۆبراکانیان چۆڵ کرد ئیترئەو ڕۆژە ڕۆژی هەینی بوو ئەم ئایەتەی تێدا نازڵبوو.

﴿ یا أیها الذین امنوا اذا قیل لکم تفسحوا فی المجالس، فافسحوا یفسح الله لکم﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بەخوداو بەپێغەمبەری خودا

هەیە، ئەگەر داوایان لیْ کردن کۆڕو مەجلیستان بەر فراوان بکەن و جێگای کەسانی دیکە بکەنەوە لەگەڵتان دابنیشن، بەگوێیان بکەن، با جێگەی خەڵکی تریش ببێتەو، ئەگەر وابکەن خودا گوشادی دەخاتە شوێنی کۆڕو مەجلیستان، دڵتان فراوان دەکا، رزق و رۆژیتان خێرو بەرەکەتی تیْدەکەویْ..

ئایەتەکە گشتییە هەموو کۆڕو کۆمەڵێك دەگرێتەوە: کە موسوڵمانان بۆ خێرو پاداشت تێیدا کۆبونەوە، کۆڕی جەنگ بیْ یا ذیکرو خوداپەرستی بیْ، یان فێربون و فێرکردن بیْ، یان نوێژی هەینیو چەژن بیْ.

بەکورتی هەرکەسیْ ئاسانکاری بۆ برای موسوڵمانی بکا، ویسعەت و شادی پیْ ببەخشیْ، یارمەتی بداو هاریکاری بکا لەسەر خێرو چاکە، خودا خێرو بەرەکەتی دونیاو قیامەتی بەسەردا دەڕێژیْ. هەرکەسێك دەروێك لە برای موسوڵمانی بکاتەوە خودا دەروی خێری لیْ دەکاتەوە.

ئیمامی موسلیم لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکا، دەڵیْ: پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: کەسێك یارمەتی نەبوو بدا، تەنگانە لەسەر برای موسوڵمانی سوك بکا، خودا لە دونیاو قیامەت تەنگانەی بۆ رەها دەکاو لە ناخۆشیو چورتم دا یارمەتی دەدا، خودا یارمەتی دەری بەندەی خۆیەتی بە مەرجیْ بەندە یارمەتی برای خۆی بدا لەسەر خێرو چاکە.

بێگومان پابەندبوون بەم ئەدەبە ئیسلامییەوە کاریگەرییەکی مەزنی هەیە لە رواندن وچاندنی خۆشەویستی و رێز لێنان لەناو دڵەکاندا. داب و نەریتێکی جوان وکرداروو رەفتارێکە خۆشەویستی لەناو موسوڵمان دا بڵاودەکاتەوە.

داب و نەریتێکی جوان وکرداری رەفتارێکە خۆشەویستی لەناو موسوڵمان دا بڵاودەکاتەوە.

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ پێشبرکێیان دەکرد بۆ ئەوەی لەنزیك پێغەمبەرەوە دانیشن، فەرمایشتی لێ ببیستن و سود لە ئەدەب و هیدایەتی وەربگرن.

ریوایەت کراوە: کە پێغەمبەرﷺهەرکاتێ بچوبایە بۆ کۆڕو مەجلیس، لە کوێ جێگا هەبوایە لەوێ دادەنیشت، وەلێ لەهەر لایەکی مەجلیسەکە تەشریفی دابنیشتایە کۆڕو مەجلیسەکە روی لەو دەکرد.وا باو بوو هاوەڵان بەپێی پلەو پایەیان لە خزمەتیدا دادەنیشتن، ئەبوبەکر لەلای راستیو عومەر لەلای چەپیەوە، زوربەی کات عوثمان وعلی لەبەر دەمیا رۆ دەنیشتن، چونکە لەنوسەرەوەی نیگاو سروش بوون. وا دەبوو خۆی ﷺ فەرمانی پێدەکردن لەبەر دەمیان دانیشن.

موسلیم وئەحمەد و(اصحاب السنن) جگەلە تیرمیذي لەئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکەن: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: **(ليلي منكم اولو الاحلام والنهى ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم)** با خاوەن رەئی و عاقڵ مەندو زیرەکەکانتان لێم نزیك بن ، ئەمجار ئەوانەی پلەیەك لەوان خوارترن، پاشان ئەوانەی لەمانیش پلەیەك نزم ترن . ئەمەش بۆ ئەوە بوو تا بەباشی ئەوەی دەیفەرموێ وەربگیرێو هەزم بکرێ..

هەر بۆیەش: کە هاوەڵە بەدرییەکان هاتن بۆ مەجلیسەکەیو جێگایان نەبوو دابنیشن، فەرمانی بەهەندێ لە هاوەڵانی تر کرد کەهەڵسن و جێگایان بۆ چۆڵ بکەن. جا یا لەبەر ئەوە بوو ئەو هاوەڵانە وەکوو پێویست رێزی هاوەڵە بەدرییەکانیان نەگرت ، یان بۆ

ئـەوەی بەدرییـەکانیش بەشـی خۆیـان زانیـاریوەربگرن وەکـوو چـۆن ئەو هاوەڵانە لەپێش ئەوان دا بەشی خۆیان وەرگرتبوو.

زانایـانی ئیسلام ڕا جیاییـان هەیـە لـەوەدا ئایـا دروستە لەبەر هـاتوو هەڵسی؟

١- هەندێك پێیان وایە دروستە، بەڵگەشیان ئـەو فەرمودەیـە: کـە ئـەبوداود لـە ئەبوسـەعیدی خودرییـەوە ریوایـەتی کـردوە: کـە کاتـێ پێغەمبەرﷺسەعدی کوڕی مەعاذی بانگ کرد بیێتـە دادوەر دەربـارەی جولەکەی بەنو قورەیظە، جا کاتێ سەعد هـات پێغەمبـەرﷺ فـەرموی: (قوموا الی سیدکم) ڕێز لەگەورەی خۆتان بنێن و لەبەری هەڵسن.

٢- هەندێکی تر پێیان وایە نادروستە، بەڵگەشیان ئەو فەرمودەیەیـە: کە ئەحمەد وئەبوداود وتیرمیذی لە معاوییـەی کـوڕی ئـەبو سەفیانەوە ریوایەتیان کردوە کە دەفەرموێ: (من أحب ان یتمثل له الرجال قیاما فلیتبؤ مقعده من النار) کەسێك پیێ خۆش بێ پیاوان لەبەری هەڵسـن و لـەبەردەمـیا دەستەو نـەزەر رابوەسـتن، بـا جێگای خۆی لە ناو ئـاگردا خۆش بکا.

٣- هەندێکی تر ڕێبازێکی مام ناوەندییان گرتووە، فەرمویانە دروستە هەڵسان لە بەر کەسێك لەسەفەر دەگەڕێتەوە، هەروەها بۆ فەرمان ڕەوا لە شـوێنی فەرمانڕەوایییەکـەیدا. وەلیٚ ئەگـەر بکـرێ بـە عـادەت ئـەوە دروست نیە، چونکە شیعاری لوتبەرزو ملهوڕەکانی ڕۆم و عەجەمە.

هاوەڵان کەسیان بە ئەندازەی پێغەمبەرﷺخۆش نەدەویست کەچی کـە تەشـریفیدەهاتە ناویـان لەبـەری هەڵنەدەسـتان چونکـەدەیانزانی پیێ ناخۆشە .

﴿ یرفع الله الذین امنوا منکم، والذین اوتوا العلم درجات والله بما تعلمون خبیر﴾ خودا لە دونیاو قیامەت دا پلەو پایەی ئیمانداران بەرز دەکاتەوە، ڕێزیان لیّ دەگرێ، بەشێوەیەکی تایبەتی پلەو پایەی زانایان بەرزتر دەکاو ڕێزیان لیّ دەنێ، لە دونیادا ڕێزیان لیّ دەگیرێو لە قیامەت دا پاداشتی باشیان دەداتێ. جاکەسێك هەردو صیفەتی ئیمان و زانستی تێدابن، ئەوە خودا بە هۆی ئیمانەکەیەوە پلەی بەرز دەکاتەوەو بە هۆی عیلمەکەشیەوە پلەی بەرزی تری پێ دەبەخشێ، بێگومان خودا ئاگادارو زانایە بەوەی کێ شیاوی ڕێزو تەقدیرە و کێ شیاو نیە، دەزانێ چی لەدڵ و دەرونی بەندەکانی دا هەیەو نیازو مەبەستیان چیە، لە سەر کردەوەو نیازەکانیان پاداشیان دەداتەوە.

ماڵبەخشین پێش ئاخاوتن لەگەڵ پێغەمبەرﷺ

یَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَةٗۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ وَأَطۡهَرُۚ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشۡفَقۡتُمۡ أَن تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَٰتٖۚ فَإِذۡ لَمۡ تَفۡعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٣﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئەم دوو ئایەتە ریوایەت زۆرن:

ئیبنو جەریر لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: موسوڵمانان زۆر پرسیاریان لە پێغەمبەرﷺدەکرد، بە جۆرێك کە ماندویان دەکرد،

خودا ویستی تۆزێك ئەو قورسایی‌یە لەسەر پێغەمبەرﷺ سوك بکا، ئایەتی ﴿ إذا ناجیتم الرسول فقدموا بین یدی نجواکم صدقة﴾ ی نازڵ کرد. کە ئایەتەکە نازڵ بوو موسوڵمانان خۆیان گرتەوەو وازیان لە زۆر پرسیار کردن هێنا، دوایی ئایەتی ﴿أأشفقتم.......﴾ ی نازڵ کرد.

موقاتیلی کوڕی حەییان دەڵێ: ئەم ئایەتە دەرحەق بە دەوڵەمەندەکان نازڵ بووە، ئەوە بوو دەهاتنە خزمەت پێغەمبەرﷺ و زۆریان قسە لەگەڵ دەکردو کاتی پێغەمبەریان والێ کردبوو بەشی هەژارەکانی نەدەکرد، پێغەمبەرﷺ ئەو درێژ دانیشتن و قسە زۆرییەی دەوڵەمەندەکانی بەلاوە ناخۆش بوو، ئیتر پەروەدگار ئەو ئایەتەی نازڵ کردو فەرمانی کرد: کە پێش ئەوەی بچنە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ بۆ گفت وگۆ، خێرێك بکەن..

ئیتر هەژارەکان نەیانبوو بیدەن، دەوڵەمەندەکانیش خۆیان گرتەوەو چروکیان کرد، ئەم حاڵە لەسەر هاوەڵان قورس بوو، ئیتر دوایی بۆیان سوك کرا. وا دیارە پێشبڕکێ‌و قەرەباڵغیەك هەبوە لە سەر پێغەمبەرﷺ بۆ وت و وێژ لەگەڵ کردنی، هەر کەسە ویستویەتی بۆ کاروباری خۆی ئاخاوتنی لەگەڵ دا بکاو راو تەوجیهاتی لێ وەربگرێ، یان چەند کاتێك بەتەنیا لە خزمەتی‌دا دابنیشێ‌و پرسیاری لێ بکا، تەقدیری ئەوەیان نەکردوە: کە ئەرکی پێغەمبەرﷺ ئەرکێکی جەماعییەو بەشی هەموو کەسی تێدایە.

هەستیان بەوە نەکردوە: کە کاتی پێغەمبەرﷺ بە نرخەو دەبێ لەکاری بەنرخدا سەرف بکرێ هەروەها کۆبونەوە لەگەڵ پێغەمبەرﷺ دەبێ بۆ کاری گرنگ ئەنجام بدرێ نەك هەرچی راست بووەوە هەرکارێکی ئاسایی هەبوو ماوەیەکی درێژی لەکاتی پێغەمبەرﷺ پێ بکوژێ..

پەروەدگار ویستی موسوڵمانان والیٚ بکا هەست بەو مانایانە بکەن و کاتی بەنرخی پێغەمبەرﷺ بەشتی لاوەکی بەفیڕۆنەدەن. زەڕیبەو باجێکی دانا لەسەر ئەو کەسەی دەیەویٚ بەتەنیا ئاخاوتن لەگەڵ پێغەمبەردا بکاو بڕیٚ لەکاتی بەنرخی بکوژیٚ: کە ئەو کاتە لە حەقیقەت دا موڵکی هەموو موسوڵمانانە و ئەو داگیری دەکا...!! ئایەتی﴿ یا ایها الذین امنوا اذا ناجیتم الرسول فقدموا بین یدی نجواکم صدقة﴾ ی نازڵ کرد.

عەلی کوڕی ئەبوطالیب دەڵیٚ: لەقورئان دا ئایەتێك هەیە پێش من کەس کاری پیٚ نەکردوەو دوامنیش کەس کاری پیٚ نەکردوە. ئایەتەکەش ئایەتی﴿ یاایها الذین امنوا اذا ناجیتم الرسول﴾ یە . ئەوە بوو من دینارێکم خورد کردەوە کردمە دیرهەم، هەرکە بم ویستایە لەگەڵ پێغەمبەردا قسەی تایبەتی بکەم و لەگەڵیدا کۆببمەوە دیرهەمێکم دەبەخشیٚ، ئەمجار دەچومە خزمەتی، تادیرهەمەکان تەواو بوون. ئەمجار ئایەتی﴿أأشفقتم﴾ نازڵ بوو. ئەو ئەرکە لەسەر موسوڵمانان لاچوو!

دەفەرمویٚ: ﴿ یاایها الذین امنوا اذا ناجیتم الرسول فقدموا بین یدی نجواکم صدقة﴾ ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوەو خودا بەتاك و تەنها دەزانن و پێغەمبەری خوداتان بەلاوە راستگۆیەو شوێن پەیامەکەی کەوتوون! هەرکاتیٚ ویستتان بەتەنیا لەگەڵ پێغەمبەردا کۆببنەوەو ئاخاوتنی لەگەڵ دا بکەن دەربارەی کارێکی تایبەتی خۆتان پێش گفت و گۆکە، خێرێك بەهەژاران بکەن، ئەوەش بۆ رێزنان لە پێغەمبەرﷺ و کەمکردنەوەی ئەرکی سەرشانیو سود گەیاندن بە هەژاران و جیاکردنەوەی موسوڵمانی ساغ و دوڕوو لەیەکتر.

﴿ ذلكم خير لكم واطهر﴾ بەخشینی ئەندازەیەك لە مـالْ پێش چپـە کردن لەگەڵ پێغەمبەر داﷺ بۆ ئێوە خێرو فەڕە، چونکە فـەرمانی خـودا بـەجێ دێنـن، پاداشـتی قیامـەت دەسـتە بـەر دەکـەن، دڵ و دەرونتـان لەچـروکیو ڕەزیلـی پـاك دەبێتـەوە ، هـەژارەکان سودمەند دەبن و هـاریکاریی کۆمـەڵی ئیسلامی دەردەکەویو ڕێـزو نرخی زیاد دەکا.

﴿ فإن لم تجدوا فان الله غفور رحيم﴾ ئەگەر یەکێك لـە ئێـوە دارایـی ئەو ئەندازەیەی نەبوو، ئەوە هیچی لەسەر نیە ئەگەر بەبێ بەخشینی بڕێ لە ماڵ قسە لەگەڵ پێغەمبـەرﷺ دابکـا، چونکـە فەرمانـە کـە ئەوانـە دەگرێتەوە: کە داراییان هەیە.

﴿أأشـفقتم ان تقدمـوا بـين يـدى نجواكـم صدقـات؟﴾ ئایـا ترسـی کەمدەسـتیو هـەژاریتان هەیـە: کـەپێش قسـەکردن و کۆبونـەوە لەگـەڵ پێغەمبەرداﷺ صەدەقە پێشکەش بە هەژاران بکەن!؟

﴿فاذ لم تفعلوا وتاب الله عليكم﴾ جاکاتێ ئەوەی فەرمانتان پێ‌کـراوە لە بەخشینی ماڵ پێش (نەجوا) لەگەڵ پێغەمبەرﷺ و بەلاتانەوە قـورس بوو، خوداش چاو پۆشی لێکردن، ڕێگەی دان بەبێ بەخشینی ماڵ قسـەی تایبەتی خۆتان لەگەڵ پێغەمبەرﷺ دا بکەن.

﴿فـاقيموا الصـلاة واتـوا الزكـاة واطيعـوا الله ورسـوله، والله خبـير بمـا تعلمـون﴾ بـەردەوام بـن لەسـەر کردنـی نوێـژو زەکات دان و فەرمانبەرداریی خوداو پێغەمبـەری خـوداو خۆپیـارێزن لـە جلەوگیریەکانیان، بێگومـان خـودا ئاگـاداری کردەوەکانتانـە بەئاشـکراو نهێنیانـەوەو ڕۆژی قیامـەت پاداشـتان دەداتـەوە. چاکـە بەچاکـە و خراپە بە خراپە!

حاڵ و وەزعی ئەو دووڕوانەی دۆستایەتی کافرو جولەکەکانیان دەکرد

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ ۖ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی﴿ الم تر الی الذين تولوا.......﴾ ئیبنو ئەبو حاتەم لە(السدي) و (مقاتل) ەوە ریوایەت دەکا، دەڵێن: ئەم ئایەتە دەربارەی (عەبدوللای کوڕی نەبتەل) ی دووڕوو نازڵ بووە، ئەم موونافیقە لە لای پێغەمبەرﷺ دادەنیشت و گوێی لە قسەی پێغەمبەر دەگرت پاشان دەچوو بۆ جولەکەکانی دەگێڕانەوە، ڕۆژێك پێغەمبەرﷺ لە یەکێك

لە ماڵەکانی دانیشتبوو، لە پرێك دا فەرموی: ئێستا پیاوێك وەژوور دەکەوێ دڵی دڵرەقانی هەیە، بەچاوی شەیتان دەڕوانێ، هێندەی پێ‌نەچوو عەبدوڵلای کوڕی نەبتەل هاتە ژوورەوە چاو شینێك بوو، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: لەسەر چی خۆت و هاوەڵاکانت جنێوم پێ دەدەن؟ عەبدوڵلا سوێندی خوارد: کەشتی وانەبوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموی: نەخێر، جوێنت داوەو راست ناکەی، رۆیی هاوەڵەکانی هێنان هەموو سوێندیان خوارد کە جوێنیان نەداوە، ئیتر پەروەدگار ئەم ئایەتەی نازڵ کرد.

ئیمامی ئەحمەدو حاکم لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەتێکی لەم جۆرەیان کردوە، بەسەبەب نزولی ئایەتی ژمارە(١٨)..

ئیتر سەر لەنوێ قورئان دەگەڕێتەوە سەر ئەو دووڕووانەی دۆستایەتی جولەکەکانیان دەکرد، هەندێ حاڵ و وەزع و هەڵوێست و کردەوەیان دیاری دەکا، هەڕەشەیان لێ دەکا بەوە: کە پیلان و نەخشە گلاوەکانیان دەردەخاو پەردە لەسەر خراپەکارییان لادەباو لێیان لەهەرا دەدا، ئەوە رادەگەیەنێ: کە سەرەنجام ئەوان ریسوا دەبن و سەرکەوتن بۆ بانگەوازیی ئیسلامی‌یە.

دەفەرموێ: ﴿ الم تر الی الذین تولوا قوما غضب الله علیهم، ماهم منکم ولا منهم﴾ ئایا ناڕوانی (ناڕوانن) بۆ حاڵ و وەزعی ئەو کۆمەڵە دووڕووانەی خۆیان کردوە بە دۆستی گەل و نەتەوەیەك خودا قاری لی‌گرتون، بەنهێنی هاتوچۆیان دەکەن و نهێنی موسوڵمانانیان بۆ دەبەن و جنێو بە پێغەمبەر ﷺ وهاوەلانی دەدەن، ئەوانە لە واقیع دا نە لەئێوەن و نەلەوانن. نەلەگەل موسوڵمانانن نەلەگەڵ جولەکەن.

﴿ ویحلفون علی الکذب وهم یعلمون﴾ بە درۆ سوێندتان بۆ دەخۆن کە قسەی ناشرین و جوێنیان نەوتووە، بۆ خۆشیان دەزانن: کە درۆ

دەکەن.﴿ أعد الله لهم عذابا شديدا، انهم ساء ماكانوا يعلمون﴾ خودا بۆ ئەوانە سزای بە ئێشی ڕۆژی قیامەتی ئامادە کردوە: کە ئاگری دۆزەخە. بەڕاستی ئەوانە کارێکی بەدو خراپ دەکەن و سورن لەسەر ئەنجامدانی کارە ناشیرینەکانیان.

﴿ اتخذوا ايمانهم جنة، فصدوا عن سبيل الله فلهم عذاب مهين﴾ ئەو دووڕووانە بەڕواڵەت خۆیان بە موسوڵمان نیشان دەدەن، لەدڵ دا کافرو بێ بڕوان، سوێندی بە درۆو بێ بناغەیان کردوە بەمەتاڵ و خوێنی خۆیانی پێ دەپارێزن، بەو سوێندە بەدرۆیانەیان فێڵ لەوانە دەکەن: کە حەقیقەتی بیرو باوەڕیان نازانن، پێیان وایە ڕاست دەکەن، بەم هەڵخەڵەتاندنەیان، خەڵکی لەڕێبازی خودا لا دەدەن بەهۆی تەمبەڵی و تەوەزەلییان خەڵکی لە ئیمان هێنان سارد دەکەنەوە، کاری موسوڵمانان بەسوك دەگرن وهەوڵ دەدەن لە شان و شەوکەتیان کەم بکەنەوە، ئەوانە: کە ئەوە کارو هەڵوێست و ڕەفتاریانە، عەزابی سەخت و دژواریان بۆ دانراوە! عەزابێکە وێڕای ئازاری زۆری ڕیسواکەریشە!

﴿ لن تغني عنهم أموالهم ولا أولادهم من الله شيئا، اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون﴾ ڕۆژی قیامەت ماڵ و منداڵیان لە عەزابی خودا ڕزگاریان ناکا. ئەوانە ئەهلی دۆزەخن و لێی دەرناچن و بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە.

﴿ يوم يبعثهم الله جميعا، فيحلفون له كما يحلفون لكم﴾ ئەی پێغەمبەر ئەو ڕۆژە بۆ ئەو خەڵکە باس بکە: کە خودا هەموو ئادەمیزاد زیندو دەکاتەوەو لە گۆڕەکانیان ڕادەبن، هەموانیان لە سارای مەحشەردا کۆدەکاتەوەو کەسیان لێ دواناکەوێ، کەس لەبیر ناکرێ، جا ئەو کاتە دوڕووەکان سوێند بەخودا دەخۆن: کە ئەوان لە سەر هیدایەت بوون، هەروەکوو چۆن لە دونیادا سوێندیان بۆ خەڵك دەخوارد: کە ئەوان

لەسەر حەقن. چونکە ئادەمیزاد لەسەر چ حالێك دەمرێ لەسەر ئەو حالە زیندو دەکرێتەوە. وا دەزانن ئەو سوێند خواردنەیان لە قیامەت دا ڕزگاریان دەکا، وەکو چۆن لە دونیا بەو جۆرە سوێندە بەدرۆیەیان رزگاریان دەبوو.

﴿ ویحسبون انهم علی شيء، ألا إنهم هم الكاذبون﴾ ئەوان لە قیامەت دا وادەزانن: بەو سوێندە بەدرۆیەیان سودێکیان دەست دەکەوێ و زەرەرو زیانیان لیْ دوور دەخرێتەوە، وەکو چۆن لە دونیادا هەمان گومانیان هەبوو ، ئاگاداربە ئەوانە بەو تەصەوورو بۆچونەیان درۆزنی کوڕی درۆزنن.

وەکو لەئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿ثم لم تكن فتنتهم إلا أن قالوا: والله ربنا ماكنا مشركين، انظر كيف كذبوا على أنفسهم وضل عنهم ماكانوا يفترون﴾ (الأنعام٢٣-٢٤).

﴿ إستحوذ عليهم الشيطان، فأنساهم ذكر الله أولئك حزب الشيطان، ألا إن حزب الشيطان هم الخاسرون﴾ هۆی گومڕایی ئەو تاقمە ئەوەیە: شەیتان زالْ بووە بەسەریان دا، عەقلْ وهۆشی داگیر کردون، فەرمانی خودایان پاشگوێ خستوە، تاعەت و بەندایەتی بۆ خودا ناکەن، خوداپەرستیان لەبیر خۆ بردۆتەوە ئەوانە سەربازی شەیتان و دارو دەستەکەینی، دڵنیابە و ئاگاداربە: کە هەمئاهەنگانی شەیتان خەسارەتمەندن خەسارەتمەندی بەفتارە چوو هەر خۆیانن، چونکە ئەوان بەهەشتیان بەدۆزەخ فرۆشتوە، لە جیاتی هیدایەت گومڕاییان هەڵبژاردوە، درۆیان لەگەڵ خوداو پێغەمبەری خودا کردوە، سوێندی بەدرۆیان خواردوە، ئەوانە لە دونیاو لە

قیامەت خەسارەتمەندن، بێگومان کەسێك عاقڵ بێ، ئەم نەگبەتییە بە سەرخۆی ناهێنێ.

سزای دوژمنانی خوداو پێغەمبەرﷺ، دۆستایەتی کردنی دوژمنانی خودا یاساغە

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ فِى ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِىٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾﴾

لەوە پێش خراپی حاڵی دوڕووەکانی بەیان کرد، کەلە قیامەت دا توشیچ دەبن وچەند خەسارەتمەندن، ئەمجار پەروەدگار هۆی خەسارەتمەندییان رون دەکاتەوە، کەبریتیە لە دژایەتیکردنی خوداو پێغەمبەری خوداو سەرپێچیکردنی فەرمانەکانیان، ئەوەش دیاری دەکا کە خودا بڕیاری تەواوی داوە: کە کۆمەکی پێغەمبەران دەکاو دوژمنانیان دەشکێنێ. ئەوەش ڕادەگەیەنێ: کە ئیمان لەگەڵ خۆشویستنی دوژمنانی خودا لەدڵ دا کۆنابنەوە.

دەفەرموێ: ﴿ إن الذین یحادون الله ورسوله، اولئك فی الاذلین﴾ ئەو کافرانەی سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەن، دژایەتی ئایینی ئیسلام وگوێ نەدان بەخوداو پێغەمبەری خودایان کردووە بەڕەفتارو ئاکاری خۆیان و پشتیان لە حەق کردووە، خۆیان خستوّتە بەرێك و شەریعەتی خوداو پێغەمبەریان لە بەرێك داناوە و دژایەتیکردنی خوداو پێغەمبەریانکردوە بە پیشە، ئەوانە لەتاقم وپیڕی تێشکاوانن لەو کۆمەڵەن: کە خودا زەلیلیان دەکاو کەس لەوان زەلیل تر نابێ، لەدونیادا بەکوشتن ودیلیو دەرکردن لەوڵات ریسوا دەبن.. وەکوو ئەو حاڵەی بەسەر موشریکەکان و

جولەکەکان دا هات، لەقیامەتیش بەعەزابی ئاگری دۆزەخ: کە لە واقیع دا هەر کەسێ بخرێتە ناو دۆزەخەوە ئەو پەڕی ریسوایی بەسەر هاتووە، بەتەواوی زەلیل بووە، وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿**ربنا انك من تدخل النار فقد اخزيته وما للظالمين من انصار**﴾(**آل عمران/١٩٢**).

بەم جۆرە خودا نائومێدی کردن، ئەو بیروبۆچونەیان: کەپێیان وابوو جولەکەکان هێزێکن حیسابیان بۆ دەکرێو بۆ ئەوە دەشێن: کە پەیمانیان لەگەڵ ببەسترێو دژی موسوڵمانان و پێغەمبەرﷺ بجوڵێنەوە. سەر لەسەر بە هەڵەی داناوە رەتی کردەوە، فەرمویّ:

﴿**كتب الله لاغلبن انا ورسلي ان الله قوي عزيز**﴾ خودا بڕیاری داوە لە ئەزەل دا نوسیویەتی:کە خوداو پێغەمبەری خودا سەرکەوتون بەسەر دوژمنیان داو هەموو کاتێ هەر ئەوان بالآدەستن بەسەر ناحەزانی ئایین دا، ئەمە بڕیارێکی ئەزەلی پەروەدگارەو پاشگەزبونەوەی تێدانییە، سەرەنجام سەرکەوتن لە دونیاو قیامەت دا بۆ خودا پەرستانە، بەواقیع و کردەوە ئەمە هاتوەتە دی، سەیری مێژوو بکەو بڕوانە، ئەوەتا بەدرێژایی رۆژگارخودا پێغەمبەرانی بەسەر نەتەوەکانیان دا زاڵ کردوە، ئەوە قەومی نوح وهودو صالح و لوط و قەومی فیرعەون...هتد

ئەوەتا حەزرەتی موحەمەدی بالآدەست کرد بەسەر موشریکەکانی نیوە دورگەی عەرەب دا ، پاشان لەماوەیەکی کەم دا هەردوو ئیمپراطۆریەتی رۆم وفارسی کۆنترۆڵ کرد. ئەوەی بەفیعلی روی داوە ئەوەیە ئیمان و باوەڕی یەکتا پەرستی بەسەر کوفرو ئیلحاددا بالآدەست بووەو بروا بەتاك و تەنهایی خودا لەسەر زەوی جێگیربووە، هەر چەندە کۆسپ و تەگەر هاتبنە سەر رێگای خودا پەرستی قەلآچۆ کراون و راماڵراون، ئەگەر بەیناوبەینێك کوفرو ئیلحاد هاتبێتنەوە گۆڕەپان و

لەهەندێ پارچەی سەر زەوی خـۆی نواندبـێ، وەکـو ئێستا لـە ولاتـانی کوفرو ئیلحاد دا بەدی دەکرێ، ئەوە حەتمەن سەر ئەنجام دەبێ بەرەو خـودا پەرستی هەنگاو بنێن و ئەو دیاردەی بێ باوەڕییـە بـەرەو نـەمان دەڕوا. چونکە دیاردەی کوفرو ئیلحاد شیاوی مانەوە نیە، لەگەڵ بڕیاری ئـەزەلی خودادا دژ دەوەستێ، بەلاَم بەمەرجێ موسوڵمانان ئەرکی خۆیـان بـەڕێوە بەرن، لەئاستی پەرپرسیاریەتی خۆیان دابن، بـەگوێرەی بەرنامـەی خـودا هەڵس و کەوت بکەن.

هـەرکاتێ بینـدرا لـە شـوێنێك کوفـر بالاَدەسـتە، ئـەوە بزانـە: کـە موسوڵمانان ئەرکی سەر شانی خۆیـان ئـەنجام نـەداوە، وەکـوو پێویسـت پابەندی فەرمانی خوداو پەیامی قورئان نەبوون. چاویان لە پێغەمبەرﷺو هاوەلاَنی نەکردووە!!!

ئـەمرۆ: کـە ئـادەمیزاد دەڕوانێتـە ئـەو هـێرش و پەلاماردانانـەی دوژمنانی ئیسلام پەیتا پەیتا دەیکەنەسەر موسوڵمانان و خاك و ولاَتیان، ئەو هەموو زەبرو زەنگەی لە دژیان بەکاری دێنـن، ئـەو پیـلان و فـرت و فێڵ و چـاوو راوەی لـە موسـوڵمانانی دەکـەن، ئـەو پاشـقولانەی لێیـان دەگرن، تەنانەت لە هەندێ ولاَت و ناوچەو هەرێم دا کار گەیشتوەتە ئەوە موسوڵمانان کۆکوژو رەشە کوژ بکرێن، شـارو گونـدو لانـەیان لێ وێـران بکرێو ناچاری کۆڕەویان بکەن، لەزێدو نیشتیمانی بـاوك و باپیرانیـان وە دەربـنرێن. گـەمارۆی ئـابوری بدرێـن، رزق و رۆژییـان لێ بـبڕدرێ، سوتەمەنیو پێداویستی ژیانیان لێ قەدەغە بکـرێ، بەهـەموو شـێوەیەك بچەوسێندرێنەوە!!

کەچی وێرای ئەو حاڵە و لەوەش ناخۆشتر کە بەسەر موسـوڵمانان دێ، دەبینین بیروباوەڕی راستەقینە لە دڵی خودا پەرسـتاندا جێگـیرەو ورەیـان بەرزەو ناڕوخێن، ئیمانیان بە سەرکەوتنی خۆیان هەیـەو دوژمـن ناتوانـێ

بیـان توێنـیتەوە، ناتـوانێ سـەریان پـێ شـۆڕبکاو بیانخاتـە ژێـر رکێفی خۆیەوە.

ئەوە مێژوو سەیر بکە، هەر لە ئەصحابو لئوخدودەوە تا ئەمڕۆ، هـەر لە هێرشی خاچپەرسـتان و تەتـەرو مەغولـەوە، تاروخـاندنی خەلافـەتی ئیسلامی و بەشبەشکردنی جیهانی ئیسلامی بەسەر دەوڵەتۆکەو کوێخـا دێیەکان دا، دانانی چڵکاو خۆرانی کوفر وئیلحاد بەسەر ئەو دەوڵەتانەوەو نانەوەی دوبەرەکیو دژایەتی لەنێوان ئەم وڵات و ئـەو وڵات دا، هاوکـات لەگەڵ غەزوێکی ثەقافی داڕێژراوو بەردەوام دژی ئیسلام و موسـوڵمانان، ئـەمجار بـەتالانبردنی داهـات و بـەروبومی ئـەو وڵاتانـە لـە ژێـر پەردەی جیاجیادا..

سەرباری ئەو هەموو مەینەتییانەو سەر هەڵدانی ئەو هـەموو پـارت و حیزبە عەلمانیانە لە ناو جیهانی ئیسلامیدا: کە کۆمەڵگای ئیسـلامییان پچڕپچـڕ کـردوە، وێـڕای دەیـەهاو سـەدەها جـەخارو ناسـۆری تـر: کەباسـکردنیان زۆری دەوێ. کـەچی سـوپاس بـۆ خـودا، ئیسـلام هـەر لەبرەودایەو رابونـی ئیسـلامی لـە گەشـەو نەشـەدایە. رۆژ لـەدوای رۆژ موسوڵمانان زۆر دەبن، بانگەوازی ئیسلامی سـنوورەکان دەشـکێنێو بـە جیهان دا بڵاودەبێتەوە.

ئـەمجار پـەروەدگار تـەرازوی ئیمـان دیـاری دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿لاتجد قوما یؤمنون بالله والیوم الاخر، یوادون من حـاد الله و رسـوله ولو کانوا اباءهم أوابنـاءهم أو عشـیرتهم﴾ ئـەتۆ گـەل و نەتەوەیـەکت دەست ناکەوێ بڕوایان بـەخوداو بـە رۆژی قیامـەت هـەبێ، کەسێکیان خۆش بـوێ، کەدژایـەتی خـوداو پێغەمبـەری خـودا بکـا، بائـەو دژانـە باوکانیان یان کوڕەکانیان یان خزم و کەس و کاریان بن. واتە: نابێ خاوەن باوەڕان، ئەوانەی ئیـمان بە خـودا و بە رۆژی دوایی هەیە. دۆسـتـایەتیو

موالاتی کەسانێك بکەن: کە دوژمنی خوداو پێغەمبەری خودان، بـا ئـەو دوژمنانەی خوداو پێغەمبەر نزیکترین کەس بن بۆیان، بەم جۆرە باوك بن، یان رۆڵەو جگەر گۆشەیان بن، یان براو خزم و کەس وکاریان بن.

تیرمیذیو حاکم طبەرانی لە فەرمودەیـەکی (مرفـوع) دا ریوایـەتیان کردوە: کەتێیدا هاتوە: (یقول الله تبارك وتعالی: وعزتی لاینال رحمتی من لم یوال اولیائی، ویعاد اعدائی) پەروەدگار دەفەرموێ: سوێند بـەعیزەت و جـەلالی خـۆم، رەحمـەت و بـەزەیی مـن ناگـا بەکەسـێك دۆسـتایەتی خۆشەویستانم نەکاو دژایەتی دوژمنانم نەکا.

پەیوەندی خوێن وخزمایەتی لەئاستی پـەیوەندی بیروبـاوەردا بـێ‌هێزو پێزە، کاتێك ئیعتیبار بۆ پەیوەندی خوێن وخزمایەتی دەکرێ: کـە لەگـەڵ ئایین ناکۆك نەبێ، لایەك لە ژێر ئاڵای ئیسلام و لایەکەی تریان لە کەمپی شەیتان نەبێ. بەلکوو هـەموویان لـە ژێـر یـەك ئـاڵادا بـن، هـەرکاتێك دژایەتی کەوتە نێوانەوە، کوفرو ئیمان هاتە گـۆڕێ، ئیـتر رۆڵـی خوێـن و خزمایەتی ونەژاد نامێنێ. ئـەوەتا ئـەبو عوبـەیدە رۆژی غـەزای بـەدر، باوکی خـۆی کوشـت ئەبوبـەکری صدیـق ویسـتی عـەبدوڕەحمانی کـوڕی بکوژێ، مەصعەبی کوڕی عومەیر عوبەیدی برای خـۆی کوشـت، زۆر لـە هاوەڵانی تر خزم و کەس و کاری خۆیان کوشت.

﴿ اولئك کتب فی قلوبهم الإیمان، وأیدهـم بـروح منـه، ویدخلـهم جنات تجـری مـن تحتـها الا نـهار، خـالدین فیـها، رضـی الله عنـهم و رضـوا عنـه﴾ ئەوانـەی دوژمنـانی خـوداو پێغەمبـەریان خـۆش نـاوێ، دۆستایەتیو موالاتیان ناکەن، ئەوانە ئیمانی صەحیح و راست لە دڵیـاندا چەسپاوە، لـەدونیادا خـودا بـەهێزیان دەکـا بـە یارمـەتیدانی خـۆی بـۆ سەرکەوتنیان بەسەر دوژمنان دا، لە قیامەتیش دا دەیانخاتـە نـاو بـاغ و باخاتی بەهەشت: کە بـەژێر باڵەخانـەو درەختـەکانیان دا جۆگـای ئـاوی

صاف و رون رەوان دەبــن، ئـەو خـودا پێداوانـە لـەوێدا دەمێننــەوە بـۆ هەتاهەتایە، طاعەت و خــودا پەرستـی دونیایـان لیْ قبـولْ کـراو خـودا رەحمەتی خۆی بەسەردا رشتون، خودا لێیان رازییــەو ئـەوانیش لـە خـودا رازین و دلْخۆشن بەو نازو نیعمەتانەی خودا پیْی بەخشیون.

﴿ اولئك حزب الله، ألا إن حزب الله هم المفلحون﴾ ئەوانە کۆمــەلْ وتاقمی پەروەردگارن، لە ژێر ئالاَی ئەودا کۆبونــەوە، پابـەندی فـەرمان و جلەو گیرییەکانی ئەون، دژی دوژمنانی خودا دەجــەنگن و یارمـەتیدەری خۆشەویستەکاننی. ئاگادار بن هەر کۆڕو کۆمەلْ و تاقمی خودا پەرست بە مراز گەیشتون و خۆشبەختی دونیاو قیامــەتیان بـۆ خۆیـان دەسـتە بـەر کردوە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الحشر)

سورەتی حەشر مەدینەییەو بیست وچوار ئایەتە، ناونراوە بەســورەتی (حەشر) چونکە ئایـەتی ﴿ هـو الـذی اخـرج الذیـن کفـروا مـن اهـل الکتـاب مـن دیـارهم لأول الحشـر﴾ ی تێدایــە، پێشــی دەگوتــرێ: (سورەتی بەنی نەضیر) چونکە باســی جولەکـەی بـەنو نـەضیری تێدایـە: کە لە غەزای (بنی النضیر) دا ئــەنجام درا، ئـەم خێلْـە جولەکـە ئەوانـە بــوون: کـە لـە سـەرەتای ساڵی چوارەمــی کۆچـیدا پـەیمانیان لەگــەلْ پێغەمبەرﷺ دا شکاند، پێغەمبەرﷺ لە مەدینە وەدەرینان...

سورەتەکە روداوی (بنی النضیر)مان بــۆ دەگێرێتــەوە، چۆن روی داو بۆچی رویداو دەرئەنجامەکانی دوایی چیبوون و چ کاریگەریەکی لە ســەر کۆمـەلْگای ئیسلامی هەبوو.

سورەتەکە وەکوو باقی سورەتە مەدەنییەکان گرنگی دەدا بە ئەحکامی تەشریعی و تەنظیمیکۆمەڵگای ئیسلامی، دوا بەدوای روداوی دەرکردنی (بنی النضیر) لە مەدینە، ئەحکامی غەنائیم و دەستکەوتی جەنگ دیاری دەکا. چۆنیەتی دابەشکردنی زەوی وزارو ماڵ و خانویان بەسەر موسوڵمانەکان داو حیکمەتی ئەو دابەشکردنە رون دەکاتەوە. لەم میانەش دا مەردایەتی و جوانمێری کۆچکەر(مهاجرین)ەکان و نەفس بەرزی ئەنصارەکان دەردەخا، هەڵوێستی هەردوو لایان بە پەسندو نمونە لەقەڵەم دەدا.

روداوی غەزای بەنی نەضیروەکوو وتمان: لە سەرتای ساڵی چوارەمی کۆچیو دوای غەزای ئوحودو پێش غەزای (الاحزاب) بووە، وەکوو ریوایەتکراوە: پێغەمبەرﷺ لەگەڵ دەکەس لە هاوەڵانی: کە (ئەبوبەکرو عومەرو عەلی) یان تێدا بوون، تەشریفی برد بۆ کۆچەو هەواری خێڵی بەنو نەضیر: کە هاوپەیمان بوون لەگەڵی. داوای لیٚ کردن هاوبەشی بکەن لە خوێندانی ئەو دوو پیاوەی: کە عەمری کوڕی (امیە) بەنەزانیو هەڵە کووشتبونی، ئەم یارمەتیو هاوبەشی کردنە بەگوێرەی ئەو پەیمانە بوو: کە پێغەمبەرﷺ لەسەرەتای چوونی بۆ مەدینە لەگەڵ جولەکەکان دا مۆری کردبوو.

کەتەشریفی گەییشتە ئەویٚو لەگەڵ سەرۆکەکانیان لە بن دیوارێك دا دانیشتن و باسی یارمەتیدانی بۆ دەکردن، بەسەر زاریو رواڵەت پێخۆشحاڵی خۆیان دەربریو ئامادەباشی خۆیان نیشان دا بۆ ئەوەی هەرچی داوایان لیٚ بکرێ بیدەن! لەولاشەوە کەوتنە دارشتنی پیلانی لەناوبردنی ووتیان: هەلی لەمە باشترمان بۆ هەڵناکەوێ، کێتان لە خۆی رادەبینیٚ بچێتە سەر ئەو بانەو لەوێوە بەردێکی گەورەی پیامالیٚو بیکوژیٚو رزگارمان بیٚ لەدەستی؟! عەمری کوڕی جەحاشی کوڕی کەعب

وتی: من بەو کـارە هەڵدەستم، ئێـوە بیخلافێنـن مـن لەپشـتەوە سـەر دەکەومە سەربان و بەردێکی زل دەدەم بەسەریاو دەیکـوژم. لـەو کاتـەدا کابرا هەڵسا بچێ بۆ سەربانەکە، خودای گەورە پێغەمبـەری لـەو پیلانـە ئاگادار کرد، ئیتر پێغەمبـەرﷺ خـێرا هەڵسـاو ڕۆیـی، وەکـو کـارێکی بەپەلـەی هـەبێ گەڕایـەوە بـۆ نـاو مەدینـە. هاوەڵەکانیشـی کە پێیان زانـی پێغەمبـەرﷺ لـەوێ نـەماوەو گەڕاوەتـەوە بـۆ مەدینـە ئەوانیش گەڕانەوە.

ئیتر پێغەمبەرﷺ پیلانـی جولەکـەکانی بـۆ موسـوڵمانان گێڕایـەوەو ئەمەی بەپەیمان شکان دانا. فەرمانی کرد بەخۆ ئامادەکردن بۆ شـەڕکردن لەگەڵیانا. لەوە پێشیش چەند پەیمان شکێنی تریان لێ دەرکەوتبوو..

بۆ نمونە کۆمەڵێك لە جولەکەی بەنونەضیر(کـەعبی کـوڕی ئەشـرەف) یشیان تێدا بوو، پەیوەندییان کردبوو بە کافرەکانی قورەیشەوە بـۆ پیـلان دانـان دژی پێغەمبـەرﷺ و موسـوڵمانان لـەکاتێك دا ئـەم عـەهدو پەیمانـەش لـەنێوان پێغەمبـەرو جولەکـە کـان دا هـەبوو، ئـەوە بـوو پێغەمبەرﷺ موحەمەدی کوڕی مەسـلەمەی ئـیزن دا کـەعب بکـوژێ، ئەویش کوشتی.

بۆیە پێغەمبەرﷺ موحەمەدی کوڕی موسلەمەی نارد کەپێیان بڵـێ: پێغەمبەری خودا منی ناردووە پێتان رابگەیەنم ئێوە ویستوتانە پیلانێکی ئاوا بگێڕن، دەبێ ڕەو بکەن و ئەم ناوچەیـە بـەجێ بێڵـن و ئێمـە لەگـەڵ ئێوەدا ناتوانین بژین. بۆئەمەیش(دە) ڕۆژ ماوەتان بێ، پاش ئـەو ماوەیـە هەر کەسـێ ببینـین لـەئێوە لـەملی دەدەیـن. ئەوەشـی پـێ ڕاگـەیاندن: کە ماڵ و سامانی خۆیان لەگەڵ خۆیان بەرن و وەکیل و جێنیشـن بەسـەر باخ و کشت وکاڵیانەوە دابنێن، جولەکەکان ترسـیان لێنیشـت و کەوتنـە خۆکۆکردنـەوەو ئامادەباشـی بـۆ بـارکردن، دووڕوەکـانی مەدینـە

بەسەرۆکایەتی عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی کوڕی ئەبی سەلول پەیوەندییان پێوە کردن و هەڵیاننان بۆئەوەی داواکەی پێغەمبەرﷺ رەت بکەنەوەو بەرگری لەخۆیان بکەن، پێیان وتن: ئەگەر ئێوە خۆتان رابگرن و نەرۆن، ئێمەیش پشتگیریتان لێ دەکەین، شەڕیان لەگەڵ کردن ئێمەیش لەتەکتان دا شەڕ دەکەین، دەریان کردن ئێمەش لەگەڵتان رەودەکەین.

جولەکەکان کەوتنە راوێژ کردن و متمانەیان بە قسەی سەرۆکی دووڕوەکان نەبوو، بەڵام سەرۆکیجولەکەکان کە(حیی)کوڕی ئەحطەب بوو، وتی: رەوناکەین ماڵ وحاڵمان لە خۆمان تێك نادەین، ئازوخەی ساڵێکمان هەیەو دەچینە ناو قەڵاکانمانەوەو خۆمان قایم دەکەین، ئیتر وەڵامی بۆ پێغەمبەرﷺ ناردو وتی: ناڕۆین و چیت لەدەست دێ بێ منەت بە.

پێغەمبەرﷺ و موسوڵمانانەکان تا دە رۆژەکە کەتێپەڕین پەلاماریان نەدان، ئەمجار پێغەمبەرﷺ فەرمانی بە موسولمانانان کرد خۆیان ئامادەبکەن بۆ هێرش بردنە سەر جولەکەکان، عەبدڵلای کوڕی ئومی مەکتومی لەسەر مەدینە دانا، ئاڵای جەنگی دایە دەست عەلی کوڕی ئەبو طالیب، لەمانگی رەبیعول ئەوەل دا. چونە سەریان و چواردەوری قەڵاو خانوەکانیان دان و (١٥) رۆژێك بەم حاڵە مانەوە تەسلیم نەبوون، کە هێرشیان بۆ دەکرا لەسەر قەڵاکانیانەوە بەبەردە فڕکێ دیفاعیان دەکرد.

ئەمجار پێغەمبەرﷺفەرمانی بەهاوەڵانی کرد: کە دارخورمای باخەکانیان ببڕن بۆ ئەوەی شتێکی وایان نەمێنێ دڵی پێ خۆش بکەن، لە پێناویا بجەنگن. کە جولەکەکان ئەوەیان بینی باخیان دەسوتێو دار خورمایان دەبڕدرێن و هاواریان لێ هەڵساو کەوتنە گازندە کردن، دەیانگوت: موحەمەد لەوە پێش بۆخۆی باخ وێرانکردن و برینی داری بەرداری قەدەغە دەکرد، کەچی ئێستا وابۆ خۆی ئەو کارە دەکا.!!

بەلاّم بێ سود بوو بۆ پشتگیری پێغەمبەرﷺئایەتی:
﴿ما قطعتم من لینة او ترکتموها قائمة علی اصولها فباذن الله ولیخزی الفاسقین﴾ نازلْ بوو.

گەمارۆدان پێی نایە رۆژی بیست وشەشەمەوە، جولەکەکان لە بەهانا هاتنی دوورووەکان نا هومێد بوون، خودا ترسی خستە ناو دلّیانەوە، بەناچاری داوایان لە پێغەمبەرﷺکرد: کەخوێنیان پارێزراو بێو رێگایان بدرێ ولاّت بەجێ دێلّن. پێغەمبەرﷺلەگەلّیان دا رێککەوت: کە هەر بەسێ کەس باری حوشترێك کەل وپەل وئازوخە لەگەلْ خۆیان بەرن، چەکەکانیان بەجێبێلّن. ئیتر جولەکەکان بەناچاری چیان بۆ هەلّگیرا لەگەلْ خۆیان بردیان و ولاّتیان بەجێهێشت، بەدەستی خۆیان خانوەکانی خۆیان دەروخاند بۆ ئەوەی موسولّمانانان سودیان لێنەبینن.

هەندێ لە پیاو ماقولْ و سەرۆکەکانیان چون بۆ ولاّتی خەیبەرو ئەوانی تریان چون بۆ ولاّتی (ئەزروعات) لە شام، مالْ و سامان و زەویو زارو باخ و بێستانیان بەجێما بۆ موسولّمانانەکان و بوو بەدەستکەوتێکی تایبەتی و پێغەمبەر ﷺبەسەر موهاجیرینەکان دا دابەشی کرد بەشی ئەنصارەکانی لێنەدا جگەلە دوو کەسی هەژاریان نەبێ: سەهلی کوڕی حەنیف و ئەبودوجانە (سماك)ی کوڕی خەرەشە. ئەمەش لەبەر ئەوەبوو کۆچکەرەکان مالْ وسامانی خۆیان لەپێناو عەقیدەکەیان دا لەمەککە جێهێشت بوو. ئەنصارەکان کۆمەکییان پێکردبوون، لەناو خۆیان حەواندبویاننەوە. کردبویاننە هاوبەش لەمالْ و سامانی خۆیان دا، نمونەی برایەتی ئیسلامی راستەقینەیان بەوپەری ئیثارولە خۆ بوردوییەوە بەرجەستە کرد.

جاکە ئەم هەلە هەلّکەوت پێغەمبەرﷺ ویستی ئەو حالّە نائاساییە بگێڕنەوە بۆ حالّی ئاسایی خۆیو ئەودەستکەوتە بەسەر هەژارەکان دابەش

بکا. بۆ ئەوەی ئەرکی موهاجیرەکان لە سەر شانی ئەنصارەکان لابچێ، ماڵ وسامانیش هەر لەبەردەستی دەوڵەمەندەکاندا نەبێ.

دەی بابزانین قورئان چۆن چۆن ئەو رووداوەمان بۆ دەگێڕێتەوە؟ لێرە بەوەلاوە گوێ بۆ ئەو بگرین:.

وەدەرنانی جولەکەکانی بەنونەضیر

بسم الله الرحمن الرحيم

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمۡ لِأَوَّلِ ٱلۡحَشۡرِۚ مَا ظَنَنتُمۡ أَن يَخۡرُجُواْۖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمۡ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِنۡ حَيۡثُ لَمۡ يَحۡتَسِبُواْۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعۡبَۚ يُخۡرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيۡدِيهِمۡ وَأَيۡدِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فَٱعۡتَبِرُواْ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٢﴾ وَلَوۡلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۖ وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعۡتُم مِّن لِّينَةٍ أَوۡ تَرَكۡتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيُخۡزِيَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی یەکەم، بوخاری لـەئیبنو عەبباسـەوە ریوایەتی کـردوە دەفـەرموێ: سـورەتی ئـەنفال دەربـارەی غـەزای بـەدر نـازڵ بـووە، سـورەتی حەشـر دەربـارەی غـەزای جولەکـەی بەنو نەضیر نازڵ بووە.

حاکم لە عائیشەوە ریوایەت دەکـا: دەفـەرموێ: غـەزای بەنونـەضیر: کەخێڵکی جولەکەبوون، پاش تێپەڕ بوونی شەش مـانگ بەسـەر جـەنگی ئوحوددا رویدا، ئەم خێڵە بـەخۆیان و بـاخ و بێستانیانەوە لـە قـەراخی شاری مەدینە بوون، پێغەمبەرﷺئابلۆقـەی دان، هـەتا ناچـار بـوون بـۆ رەوکردن، بەمەرجێ هەریەکەی باری حوشترێك کەل و پەل وئازوخە لەگەڵ خۆیا بەرێ بەبێ چـەك، واتـە: نابـێ چەکـەکانیان بـەرن. ئیـتر ئایـەتی: ﴿ سبح لله ما في السموات والارض﴾ نازڵ بوو.

ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر ﷺگەیشتە مەدینە لەگـەڵ جولەکـەکانی (بنوالنضیر) دا پەیمانی بەست: کە نەدژی بوەسـتن، نەلەسـەری بکەنـەوە، جا: کە موسوڵمانەکان لە غەزای بەدردا سەرکەوتن لە ناوخۆیان دا وتیان: ئەمە ئەو پێغەمبەرەیە: کە لـە تـەورات دا بەسـەرکەوتوو نـاوی هـاتوە. کەرۆژی ئوحود موسـوڵمانانەکان تێکشـکان، گومانیـان بـۆ پـەیدا بـوو کەوتنە پیلان نانەوە، کەعبی کوڕی ئەشرەف لەگەڵ چل کەس دا چون بۆ مەککـەو پـەیمانیان لەگـەڵ ئەبوسـەفیان دا بەسـت دژی موسـوڵمانان. پێغەمبەرﷺ داوای لە موحەمەدی کوڕی موسلەمە کرد: کە برای شیری کەعب بووـ بیکوژێ ئەویش لەپەناوە فرسەتی لێ هێناو کوشتی.

پاشان پێغەمبەر ﷺ ئابلوقەی دان و ناچاری کـردن ولاّت جێبـهێڵن. زوربەیان چون بۆ شام و هەندێکیشیان بۆ ولاّتی خەیبـەرو حیرە رۆیشـتن. ئیتر پەروەدگار ﴿ سبح لله﴾ تا دەگاتە ﴿والله على كـلّ شـيء قديـر﴾ ی نازڵ کرد.

دەفەرموێ: ﴿ سبح لله ما فی السموات ومافی الارض وهـو العزیـز الحکیم﴾ تەسبیحاتی خودا دەکا هـەرچی لـە ئاسمانـەکان و زەوی دایـە، هەموو بونەوەر خەریکی تەمجیدو تەقدیسە، نوێژی بۆ دەکـەن، بـە تـاك و تەنهای دەناسن، بەزمانی حالْ یان بە زمانی گوتن خوداپەرستی دەکـەن، سـەری بـەندەگی بـۆ خـودا نـەوی دەکـەن، پـەروەدگار خـاوەنی توانـاو دەسـەلاّتی رەهایـە یارمـەتی خـودا پەرسـتان دەداو دوژمنانیـان تـارو مـار دەکـا، حـەکیم و دانایـە لـەکردارەکانیدا هیچ کارێکی بێهودە نیە.

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿ تسبح له السموات السبع و الارض و من فیهن، وان من شيءٍ إلا یسبح بحمده، ولکن لاتفقهون تسبیحهم﴾(الاسراء/٤٤).

﴿ هو الذی اخرج الذین کفروا من اهل الکتاب من دیارهم لاول الحشر﴾ خودایەکی وەهایە بڕیاری دەرکردنی جولەکەی بەنو نـەضیری دا: کە لە قۆناغی یەکەم دا لەدەوروبەری مەدینە دوور بخرێنـەوە. لـە تۆڵـەی خیانەت و فرت وفێڵ و ناکەس بەچەیی خۆیان لە ماڵ و زێدو نیشـتیمانی خۆیان دەربکرێن. جارێکی تر نەتوانن بێنەوە بۆ ئەو خاك و ولاّتە. ئەمـە حەشری یەکەم بوو. جارێکی تریش حەزرەتی عومەر لە خەیبەرەوە لەسەر وەصیەتی پێغەمبەرﷺ رەوی پێکردن بۆ ولاّتی شام.

﴿ ما ظننتم ان یخرجوا﴾ ئـەی موسـوڵمانانینە، ئێـوە پێتـان وانـەبوو ئـەو جولەکانـە خـانوو بـەرەو زێـدو نیشـتیمانی خۆیـان جـێ بـهێڵن. چونکـە بەروالّـەت خـاوەن هـێزو توانـاو مـالْ وسـامان وقـەلاّو شورەی قایم وقولْ بوون ، ﴿ وظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله﴾ جولەکەکان خۆشیان پێیان وابوو قەلاّکانیان لـە عـەزابی خـودا دەیانپارێزن و کـەس ناتوانێ دەستیان بۆ بەرێ.

﴿ فاتاهم الله من حيث لم يحتسبوا، وقذف فی قلوبهم الرعب﴾ سزاو عەزابی خودا لە ڕێگەیەکەوە بۆیان هات پەییان پێ نەبردبوو، هەرگیز بەخەیاڵیان دا نەهاتبوو بەو شێوە لە ماڵ و زێدی خۆیان وەدەربنرێن.. تەنانەت بەخەونیش ئەوەیان نەبینیبوو. ئەوە بوو خودا بۆیان هات لەناو دڵیانەوە نەك لەناو قەڵاکانیانەوە، بۆیان هات و ترسی زۆری خستە دڵیانەوە، بەدەستی خۆیان دەرگای گاڵدراوی قەڵاکانیان کردەوە.

﴿يخربون بيوتهم بأيديهم و أيدى المومنين﴾: کە دڵنیا بوون لەوەی دەبێ ڕەوبکەن وماڵ وسامانیان جێ بێڵن. ئیتر بەدەستی خۆیان لەناوەوە خانوەکانی خۆیان دەڕوخاند، بۆ ئەوەی موسوڵمانەکان سودیان لێ وەرنەگرن، موسوڵمانەکانیش لەدەرەوە دەستیان کرد بەڕوخاندنی قەڵاو خانوەکانیان.

زوهری وعورۆەیکوڕی زوبەید دەڵێن: کە پێغەمبەرﷺ ڕێگەی دان یەکەی باری حوشترێك شت و مەك و ئازوخە بەرن، ئیتر هەر دارو کۆڵەکەو دیرەگێکیان بەلاوەباش بوایە، لە خانوەکانیان دەریان دەهێناو دەیانخستە سەر حوشترەکانیان، موسوڵمانانەکانیش باقی ماندەی خانوەکانیان دەڕوخاندن.

﴿ فاعتبروا یااولی الابصار﴾ ئەی خاوەن عەقڵ و هۆشمەندەکان!پەند وەربگرن لەو ڕوداوانە، دڵنیابن هەرچی خودا بیەوێ بێتەدی دەێتە دی، هەرکەسێ خیانەتکار بێو سەرپێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا بکا، با چاوەڕوان بن ئەوەی بەسەر جولەکەی (بنوالنضیر) هات بەسەر ئەوانیش بێ.

﴿ ولولا ان کتب الله علیهم الجلاء لعذبهم فی الدنیا ولهم فی الاخرة عذاب النار﴾ ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە: کە خودا بڕیاری داوە بەو شێوە ڕیسوایییە لە زێدو نیشتیمانی خۆیان دەربکرێن، ئەوە لەتۆڵەی ئەو

خیانەتەیان دا لەدونیادا بەکوشتن و برین و دیل کردن سزای دەدان، وەکوو ئەوەی سالّی پێنجەمی کۆچی دوای غەزای خەندەق لەگەڵ جولەکەی (بنو قورەیظة) کردی،یان وەکوو ئەو عەزاب و ناڕەحەتیەی بە سەر موشریکەکانی هێنا، دوای غەزای بەدر، یان ئەو دەردو عەزابەی توشی جولەکەی (بنو قەینوقاع) بوو لە دوای غەزای بەدر.

بەکورتی عەزابدانی جولەکەی (بنو النضیر) بریارێکی خودایی بوو، دەبوایە بەو شێوە یان بە شێوەیەکی تر سزابدرانایە، جا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە: کە خودا ویستی وابوو لە ولاّت ولە سەر خانووبەرەی خۆیان دەربکرێن، بەشێوەیەکی تر عەزابی دەدان، ئەمە جگە لەو عەزابەی چاوەڕوانیانە لە قیامەت دا.

﴿ ذلك بانهم شاقوا الله ورسوله، ومن يشاق الله فان الله شديد العقاب﴾ ئەو دەرکردنەیان لە ولاّتی خۆیان و زاڵبونی موسوڵمانان بەسەریاندا بە هۆی ئەوەوە بوو: کەسەر پێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودایان کرد، ئەو مزگێنی و بەڵێنانەی پێغەمبەرانی پێشو دابویان دەربارەی هاتنی پێغەمبەری ئیسلام بەدرۆیان دەزانیۆ رەتیان کردەوە، لەکاتێك دا ئەوان پێغەمبەریان وەکوو کوڕی خۆیان دەناسی! کەسێکیش دوژمنایەتی خوداو پێغەمبەری خودا بکا، دۆستایەتی کەمپی کوفر بکاو پەیمان بشکێنیۆ، ئەوە خودا بەسزای سەخت لە دونیاو قیامەت دا تۆڵەی لیۆ دەستێنیۆ.

ئەمجار پەروەدگار پاساو بۆ موسوڵمانان دێنێتەوە کە دار خورمای باخەکانی (بنو النضير)یان بڕیو سوتاندیانن، چونکە ئەوە تاکتیکێکی جەنگ بوو، دەفەرمویۆ: **﴿ ما قطعتم من لينة او تركتموها قائمة على اصولها فبإذن الله، وليخزى الفاسقين﴾** ئەو دارخورمایەی بڕیتانن و سوتانتانن لە باخەکانی (بنو النضير) یان بەپێوە هێشتانەوە لە سەر

رەگ و ریشەی خۆی، ئەوە هەمووی بە ئیزن ورەزامەندیی خودا بوو، ئیزنی موسوڵمانانیدا ئەو کارە بکەن، بۆ ئەوەی بەهێزبن وچاو ترسێنی دوژمنی پێبکەن، جولەکەکان ریسوابن، خەم وخەفەت دایانگرێ بەوە کە دەبینن دارخورمای باخەکانیان دەبڕدرێن ودەسوتێندرێن.

حوکمی ماڵ وسامانی دەسکەوتوو لە دوژمنەوە

وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡهُمۡ فَمَآ أَوۡجَفۡتُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ خَيۡلٖ وَلَا رِكَابٖ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلۡفُقَرَآءِ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ أُخۡرِجُواْ مِن دِيَٰرِهِمۡ وَأَمۡوَٰلِهِمۡ يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗا وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿٨﴾ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلۡإِيمَٰنَ مِن قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّونَ مَنۡ هَاجَرَ إِلَيۡهِمۡ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمۡ حَاجَةٗ

مِّمَّآ أُوتُواْ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

لەوەپێش ئەوەی بەیانکرد: کە بەسەر جولەکەکانی (بنو النضیر) هات، ئەمجار لێرەدا حوکمی ئەو ماڵ و سامانەیان بەیان دەکا: کە بەبێ شەڕ کەوتە دەستی موسوڵمانان.

ماڵ وسامانی کافران: کەدەکەوێتە دەستی موسوڵمانان دوو جۆرە:

١- غەنیمە: ئەوەیە لە ئاکامی شەڕو جەنگ دا دەستی موسوڵمانان بکەوێ. وەکوو غەنیمەتی غەزای بەدر........هتد

٢- فەیئ: ئەوەیە: بەبێ شەڕ دەستیان بکەوێ، وەکوو ماڵ وسامانی (بنو النضیر). ئەمە بە فەیئ حیساب دەکرێ، چونکە موسوڵمانان لە پێناویا شەڕێکی وایان نەکردووە باسی بکرێ، چونکە ولاغی سواریو چەکیان بەکار نەهێناوە، مەسافەیەکی دوورودرێژیان رێگا نەبڕیوە، شوێنەکەیان دوومیل لە مەدینەوە دوور بوو بە پیادەیی بۆی چون، تەنیا پێغەمبەر ﷺ سواری حوشترێك بوو، شەڕێکی واشی تێدا نەکراوە، ئیتر پەروەدگار دەستکەوتی ئەو روداوەی بەفەیئی دانا، واتە. ماڵەکە بەبێ شەڕکەوتە دەست پێغەمبەر ﷺ ئەویش بەسەر موهاجیرەکان دا دابەشی کرد بۆ دووسێ کەس نەبێ بەشی ئەنصارەکانی لێ نەدا.

دەفەرموێ: ﴿ وما افاء الله علی رسوله منهم، فما اوجفتم علیه من خیل ولا رکاب﴾ ئەو ماڵ و سامانەی خودا گەڕاندییەوە بۆ پێغەمبەری خۆی، لەو کافرانەوە، واتە: ئەو ماڵ و سامانەی لە ئاکامی ئابلوقەدانی (بنو النضیر) دەست پێغەمبەرﷺکەوت، ئەوە تایبەتە بە پێغەمبەر ﷺخۆی، چونکە بە شەڕو جەنگ دەست نەکەوتووە، تالاّنییەك نیە ئێوە بە هۆی پەلاماروو ئەسپ هەڵینگدان و حوشتر سواریو شەڕو پێکدادان دەستتان خستبێ؛ بەڵکوو لە ئاکامی وت و وێژو دان وسان ماڵەکەتان دەست کەوتووە، بۆیە بەسەر جەنگاوەرەکان دا دابەش نەکرا، بەڵکوو خودا تایبەتی کرد بە پێغەمبەرەوە، دابەشی بکا بۆبەرژەوەندی خۆی ..

ئەحمەدو بوخاری وموسلیم وئەبوداود وتیرمیذیو نەسائی لە عومەری کوری خەتتابەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: ماڵ وسامانی جولەکەی (بنو النضیر) لەو ماڵ وسامانەیە کە خودا گێڕایەوە بۆ پێغەمبەرو بەبێ جەنگ دەست کەوت، موسوڵمانان ئەسپیان بۆ غارنەداو حوشتریان بۆ بارنەکردو شمشێرو تیرو کەوانیان تێدا بەکار نەهێنا، بۆیە خودا فەرمانی بە پێغەمبەرﷺکرد : کە بژیوی ساڵێکی لیّ وەلانێ ئەوی تر ئەسپ و سیلاحی پیّبکڕێ بۆ جەنگ و بە ئارەزۆی خۆی دابەشی بکا، بەکیّ دەدا بیدا.

﴿ ولکن یسلط رسله علی من یشاء، والله علی کل شيء قدیر﴾ واتە: ئەی موسوڵمانان ئێوە بۆ دەسخستنی ئەو ماڵ و سامانە ئەسپتان هەلینگ نەداوەو حوشترتان وە غار نەهێناوە، وەلیّ خودا بەتوانای خۆی پێغەمبەرەکەی بەسەر دوژمنانی دا زاڵ دەکا، وەکوو حەزرەتی موحەممەدی ﷺ زاڵ کرد بەسەر جولەکەی (بنو النضیر) داو بەبێ شەڕ

ماڵ و سامانی داگیرکردن، بێگومان خودا بەسەر هەموو شتێك دا باڵا دەستەو هەرچی بیەوێ ببێ، دێتەجێ.

ئەمجار پەروەدگار حوکمی (فیئ) دیاریی دەکا: چونکە ئەو ماڵ و سامانەی لە دوژمن دەست موسوڵمانان دەکەوێ سێ جۆرە:

١- غەنائیم: ئەوەیە بەشەڕو جەنگ دەس دەکەوێ، ئەوە دەکرێتە پێنج بەش وبەگوێرەی ئایەتی﴿ واعلموا انما غنمتم من شيء......﴾ (الانفال/٤١) دابەش دەکرێ.

٢- ماڵ وسامانی گوێزراوە: کەبەبێ شەڕو ئەسپ و حوشتر وە غار هێنان دەست دەکەوێ، ئەو تایبەتە بە پێغەمبەرەوە ﷺخۆی چۆنی خەرج دەکا بیکا وەکوو بەئایەتی:﴿ وما أفاء الله على رسوله منهم......﴾ ئاماژەی بۆ کرد.

٣- ماڵ وسامانی نەگوێزراوە وەکوو زەویو زار، ئەوە دوای پێغەمبەرﷺ بۆ بەرژەوەندی گشتی سەرف دەکرێ، وەکوو دەفەرموێ: ﴿ ما افاء الله على رسوله من اهل القرى فلله وللرسول ولذي القربى، و اليتامى والمساكين وابن السبيل كي لا يكون دولة بين الأغنياء منكم﴾ ئەو ماڵ و سامانەی خودا بۆ پێغەمبەری گەڕاندەو بەبێ شەڕو ئەسپ وحوشتر بەکار هێنان، ئەوە بۆ خودایە بۆکێ بڕیار دەدا دەیدا، ئەمجار بۆ پێغەمبەری خودایە هەتا لە ژیان دا بێ ، پاشان لەبەرژەوەندی موسوڵمانان دا خەرج دەکرێ بۆ خزمەکانی پێغەمبەرە لەبەنوهاشیم وبەنو موطەلیب . بۆ هەتیوو هەژارو رێبواری بێ خەرجیو پارەیە. ئەم دابەشکردنەش بەو شێوە بۆ ئەوەیە ماڵ وسامان تایبەت نەبێ بەدەوڵەمەندەکان و هەر لەدەستی ئەوان دا نەبێ.

بەکورتی (فیئ) دەکرێتە پێنج بەش، بەشێك لەم پێنج بەشە بەم شێوە دەکرێتە پێنج بەش و دابەش دەکرێ:

١- بەشێك بۆ خوداو بۆ پێغەمبەری خودایە تا پێغەمبەرﷺ لەژیان دابێ، پاش وەفاتی پێغەمبەرﷺ بۆ بەرژەوەندی موسوڵمانان خەرج دەکرێ.

٢- بەشێك بۆ خزمەکانی پێغەمبەرە(بنو هاشم و بەنوموطەلیب) چونکە ئەمان زەکاتیان نادرێتێ.

٣- بەشێك بۆ هەتیوەکان.

٤- بەشێك بۆ هەژارەکان.

٥- بەشێك بۆ رێبواریکە پێویستی پێبێ.

چوار بەشەکەی تر لەبەرژەوەندییە گشتییەکانی موسوڵمانان دا خەرج دەکرێ.

هۆی ئەو تەقسیم کردنە بەو شێوەیە بۆ ئەوەی دەستاو دەستی ماڵ و سامان هەر بۆ دەوڵەمەندەکان نەبێ، هەژارو بێ نەوایان لێی بێ بەش نەبن . ئیتر دەوڵەمەندەکان زاڵ بن و هەژارەکان بچەوسێننەوە.

﴿ وما اتاكم الرسول فخذوه، وما نهاكم عنه فانتهوا﴾ ئەی موسوڵمانینە ئەوەی پێغەمبەر فەرمانتان پێ دەکا وەری بگرن و جێبەجێی بکەن، ئەوەی جڵەو گیریتان لێ دەکا خۆی لێ بپارێزن و توخنی مەکەون. چونکە هەرچی فەرمانتان پێبکا بەکردنی، ئەوە خێرە بۆتان وئەنجامی بدەن ئەوەی نەهیتان لێدەکا شەڕو نەگبەتییە نزیکی مەکەون .

موسلیم وبوخاری لە ئەبوهورەیرەوە فەرمودەیەکیان ریوایەتکردوە: کەپێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (اذا أمرتكم بأمر فأتوا منه

ما استطعتم، و ما نهیتكم عنه فاجتنبوه) ئەگەر فەرمانم پێ‌كردن بە ئەنجامدانی كارێك ئەوە بەگوێرەی توانا ئەنجامی بدەن ئەوەی نەهیشم لێ‌كردن خۆتانی لێ بپارێزن.

﴿واتقوا الله إن الله شدید العقاب﴾ لە خودا بترسن و پابەندی فەرمان و جڵەو گیرییەكانی بن، بێگومان خودا سزای سەخت و دژواری هەیە بۆ ئەوانەی سەرپێچی فەرمانەكانی دەكەن و لێی یاخی دەبن!

دوای ئەوەی چۆنیەتی دابەشكردنی فەیئی بەیان كرد ئەمجار حاڵ و وەزعی ئەو هەژارانە دیاری دەكا: كە شیاوی ئەوەن لە (فیئی) بەشیان بدرێ و دەفەرموێ:

﴿ للفقراء المهاجرین الذین اخرجوا من دیارهم و أموالهم یبتغون فضلا من الله ورضوانا وینصرون الله ورسوله﴾

واتە: ئەو چوار تاقمەی پێشوو (خزمەكانی پێغەمبەرﷺ ، هەتیوەكان، هەژارەكان، رێبوارانی بێ‌خەرجی) ئەوانە هەژارەكانی موهاجیرەكان، ئەنصارەكان وتابعینن.

هەژارە موهاجیرەكان ئەوانەن: كافرەكانی مەككە ناچاریان كردن مەككە جێ بێڵن، لە پێناو رەزامەندیی خودا دا دەستیان لە ماڵ وسامانی خۆیان هەڵگرت و زێدو لانەی خۆیان جێ‌هێشت بە هیوای بەدەستهێنانی رەحمەت و رەزامەندی خوداو رزق و رۆژیی لەدونیا داو پاداشتی باش لە قیامەت داو یارمەتیدانی ئایینی خوداو پشتگیری كردنی پێغەمبەر ﷺ..

﴿ اولئك هم الصادقون﴾ ئەو كۆچكەرە لە خۆبوردوانە ئەو پەڕی راستگۆییان نواندووە، لە راستگۆیی‌دا تەواونەوە، كردەویان نیشانەی ئیمانی راستە قینەیانە، ئیمانیان لە دڵ دایە و هەڵوێست و كردارەكانیان نیشانەی بەهێزی ئیمانیانە . ئەوانە شایەتومانیان بەزوبان گوتووەو

بەکردەوە تەصدیقیان کردوە ، راستگۆ بون لەگەڵ خودادا، لایەنی ئـەویان هەڵبژارد، راستگۆ بوون لەگەڵ پێغەمبەردا بەدڵسـۆزی شـوێنی کـەوتن، راستگۆ بون لەگەڵ حەق دا لەوەدا: کە نمونەیەکی حەق وراستی بـوون لـە سەر زەوی. ئـەمجار مـەدحی ئـەنصارەکان دەکـاو فـەضل و جوانمـەردیو خۆنەویستیو فەرمانبەرداریبان بۆ خوداو پێغەمبەری خودا رون دەکاتەوە، ئەم کۆمەڵە موسـوڵمانەش لـە رەوشـت بـەرزیدا گەیشـتوونە ئاسـتێك و ئاسۆیەکیان بڕیوە ئەگەر بە فیعلی روی نەدایە خەڵکی بەخەون و خـەیاڵی حسێب دەکرد. دەفەرموێ:

﴿ والذین تبوءوا الدارو الایمان من قبلهم یحبون مـن هـاجر الیـهم، ولایجدون فی صدورهم حاجة مما اوتوا، ویوثرون علی انفسـهمی ولـو کان بهم خصاصة﴾ ئەوانەی پێش کۆچکـەرەکان نیشـتە جـێی مەدینـە بوون و ئیمان بەتاك و تەنهایی خوداو پێغەمبەر ﷺ لـە دڵیـان دا رەگـی داکوتاوە، کە ئەنصارەکانن، کۆچکەرەکانیان خۆش دەوێ، هەمئاهەنگیو هاریکاریـان دەکـەن بـە مـاڵ و دارایـی خۆیـان یارمـەتییان دەدەن، هیچ پێیان ناخۆش نیە: کە پێغەمبەر ﷺ فەیئی (بنو النضیر) ی داوە بە موهاجیرینەکان و بەشی ئەوانی نەداوە. بەڵکوو زۆریان پێ خۆشبوە، کـە ئەو ماڵ وسامانەلێی دراوە بە کۆچکەرەکان وبەشـی وانـی لێ نـەدراوە، کۆچکەرەکانیان بە سـەر خۆیـاندا هـەڵبژارد بـۆ وەرگرتنـی ئـەو مـاڵ و سامانە، هەرچەند بۆ خۆشـیان پێویسـتیان پـێ بـوو، کۆچکـەرەکانیان پێش خۆیان خست.

﴿ ومن یوق شح نفسه فـأولئك هـم المفلـحون﴾ کەسـێك خـودا لـە بەخیلی و رژدی دڵ و دەروونی بپارێزێ ، ئەوەی شەرع لەسەری پێویسـت کردوە بـە گوێـرەی توانـا ئـەنجامی بـدا، ئەوانـە بـە مـراز گەیشـتون و رزگاریان بووە.

تیرمیذیوئەبویەعلا وئیبنو مەردەوەیهی لەئەنەسی کـوڕی مالیکـەوە فەرمودەیەکیان بە مەرفوعی ریوایەت کردوە: دەڵێ تەپ وتـۆزی جیـهاد لەپێناو ئاینی خوداو دوکـەڵی دۆزەخ، لـەناو بۆشـایی هیـچ بەندەیـەکدا کۆنابێتەوە، ئیمان و رژدی، لەدڵی بەندەدا کۆنابێتەوە..

ئەحمەدو موسلیم لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ریوایەتیان کردوە دەڵـێ: پێغەمبەر ﷺ فـەرموی: خـۆ بپـارێزن لـە سـتەمکاریی، چونکـە سـتەم تاریکی رۆژی قیامەتە، خۆبپارێزن لە رژدیـی وچروکـی، بێگومـان رژدی بوو گەلە پێشینەکانی بەهیلاك برد، هەڵینان بۆ خوێن رشتن و حەڵاڵ دانان بە حەرام..

بەکورتی ئەنصارەکان پێنج رەوشتی بەرزییان تیدا بوون:

١-پێش (مهاجرین)ەکان نیشتە جێی مەدینە بوون، ئیمان و بـیرو باوەڕی راستەقینە لە دڵیان دا جێگیر بووبوو.

٢- کۆچکەرەکانیان خۆش دەویست.

٣- تەماعکارو چاو چنۆك نەبوون.

٤- بەرژەوەندیی ئاتاجانیان پێش خۆیان خست، هەرچەندە بۆ خۆشیان موحتاج بووبن.

٥- سەخی سروشت و دڵفراوان بوون، تارمایی رژدیو چروکی پـەی پێ نەبردبوون.

بۆیە قورئان بە رزگار بوو و بەمراز گەیشتوی حسێب کردون.

ئەمجار پەروەدگار تاقمی سێیەم لەوانەی شیاوی ئەوەن لەماڵی (فیئـی) بەشیان بدرێ دیاری دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿ والذیـن جـاؤوا مـن بعدهـم یقولون ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذیـن سبقونا بالایمـان، ولاتجعـل فـی قلوبنا غلا للذین امنوا، ربنا إنـك غفـور رحیـم﴾ ئەوانـەی دوابـەدوای چینی (مهاجرین)و ئەنصار هاتوون: کەپێیان دەگوتـرێ (تـابعین) شـوێن

ڕێبازی موهاجیرین و ئەنصارەکان کەوتوون، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **والسابقون الاولون من المهاجرين و الانصار و الذين اتبعوهم باحسان رضي الله عنهم و رضوا عنه**﴾(التوبە/١٠٠)

ئەو بەدوادا هاتوانە (التابعون) دەڵێن: خودایە؛ لەتاوانمان خۆش بی، هەروەها لەتاوانی برا رابوردووەکانمان خۆش ببە ئەوانەی بە ئیمانەوە دونیایان جێ هێشتووە، پێش ئێمە بەلیقای تۆ شادبون، لە موهاجیرین و ئەنصار. خودایە! رق و کینەو غەل و غەش وحەسودی دەرحەق بە موسوڵمانان لە دڵمان دەربهاوێ، خودایە! تۆ زۆر بەرەحم و خاوەن بەزەییت، دەیسا نزاکەمان لێ وەرگرە.

ئەم دەقە قورئانییانە سروشتی ئەم ئوممەتە موسوڵمانە بەو رووە گەش و ئاکارو رەفتار جوانییە نیشان دەدەن. یەکەم چین و دواچینی موسوڵمانان بەیەکەوە جۆش دەدا، هەمئاهەنگی وهاریکاریو خۆشەویستی نێوانیان رادەگەیەنێ، هەست بە پێوەندی خزمایەتی بێ سنوور دەکرێ لە نێوانیان دا هەنگاو بەسەر شوێن و زەمان و رەگەزو نژادا دەهاوێ و هیچ ئیعتیبارێکیان بۆ دانانێ و موسوڵمان یادی برای موسوڵمانی دەکاو دوایین بەسەر رێبازی پێشینەدا دەڕوا...

هەمویان یەك دڵ و یەك زوبان شان بەشانی یەکتر خودا پەرست و خۆنەویست بەندایەتی پەروەدگاریان دەکەن. بەراستی نمونەیەکی هەرە بەرزی مرۆڤایەتیە، سینە ساف و بێ غەش، دڵپاك و بێ کینە، بەپەرۆش بۆ یەکتریو دڵسۆزو راستاڵ لەگەڵ خۆیان و خودای خۆیان دا. ئەوەیە کاروانی ئیمان، ئەوەیە دوعاو پاڕانەوەی خاوەن ئیمان کاروانێکی بەفەڕو دوعایەکی پیرۆز !!

دەست تێکەڵکردنی دوڕو و جولەکە و سزایان

أَلَمْ تَرَ إِلَى
ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخْوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ
ٱلْكِتَٰبِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ
أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ
(١١) لَئِنْ أُخْرِجُواْ لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُواْ لَا يَنصُرُونَهُمْ
وَلَئِن نَّصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ ٱلْأَدْبَٰرَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ (١٢)
لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ ٱللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَفْقَهُونَ (١٣) لَا يُقَٰتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى
مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَآءِ جُدُرٍ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ
جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ (١٤)
كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُواْ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ (١٥) كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَٰنِ ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ
قَالَ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّنكَ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ (١٦)

فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيْنِ فِيهَاۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾

لەوە پێش باسی جولەکەی (بنـو النضـیر) ی کـرد، حوکـم و بڕیـاری چۆنیـەتی خـەرجکردن و دابەشـکردنی مـاڵ و سـامانی دەسـت بەسـەر داگیراویانی رونکردنەوە، ئەمجار باســی دەسـت تێکـەڵکردنی ناپیاوانـەی دوڕوەکان لەگەڵ جولەکەکان دەکا، دوڕوەکان بەڕواڵەت لە ناو ئەنصارەکان دا بوون و بە موسوڵمان دەژمێران، بـەلاّم بەنهێنیدۆستـایەتی جولەکـەو دوژمنانی ئیسلامیان دەکرد، کەوابێ لەراسـتی دا دوڕووەکـان بـو بوونـە دۆست و برای جولەکەکان و دوژمنی موسوڵمانانەکان...

ئەم پەیوەندییە ناجوانمێرانەو چڵکـاو خۆرییـە، لـە هـەموو سـەردەم و ڕۆژگارێك دا دوبارە دەبێتەوە، لە زۆر شۆڕشی رزگاریخوازی گـەلان دا ڕێ دەکەوێ تاقمێك خۆیان دەفرۆشن و دەبنە چڵکـاو خـۆری دوژمـن و شـان بەشانی دوژمنی سەر سەختی ئەو گەل ونەتەوە، هێرش دەبەنە سەر بـرای هاوسەنگەری خەباتی لەوەپێشیان، دەبنـە سـۆدرەی بـەر لەشـکرو پـیش دوژمنی داگیرکەر دەکەون، یان بەڕواڵەت هـەر لەگـەڵ شۆڕشـگێڕەکان دا دەمێننەوە بەلاّم لەژێرەوە پەیوەندی ناشەریفانە لەگەڵ دوژمن دەبەسـتن و دەبنە ئاڵقە لە گوێی دوژمن و بەتەوجیهاتی ئەو کاردەکەن.

دەفەرموێ: ﴿ الم تر الی الذین نافقوا یقولون لاخوانهم الذین کفـروا مـن اهـل الکتـاب لئـن اخرجتـم لنخرجـن معکـم ولا نطیـع فیکـم احدا ابدا﴾ ئایا ئەتۆ بەسەر سـامیەوە نـاڕوانی و نـابینی ئـەو کۆمەڵـە دووڕووە هەڵس و کەوتیان چۆنەو چی دەکەن؟ بەڕواڵەت لەگەڵ پێغەمبەرو لەریزی موسوڵمانان دان، لە دڵیش دا کافرو بـێ بـڕوان، کلکیـان لەگـەڵ

جولەکەکانی (بنو النضیر) تێك باهەڵداوەو بوونە برا. ئەمجار پەیتاپەیتا بە برا کافرەکانی ئەهلی کیتابیان دەڵێن: ئێمە لەگەڵ ئێوەین، واتە: پەیوەندی بە جولەکەکانی (بنو النضیر)ەوە دەکەن کە بەقسەی پێغەمبەرﷺلە قەلاکانیان نەیەنەدەر، خۆیان قایم بکەن و بەرگری لە خۆیان بکەن، پێیان گوتن: ئێمە پشتگیریتان دەکەین، ئەگەر شەڕیان لەگەڵ کردن ئێمەش لە پاڵ ئێوە دا شەڕ لەگەڵ موسوڵمانەکان دەکەین، ئەگەر ئێوە لە وڵاتی خۆتان دەرکران ئێمەیش لەگەڵ ئێوە دەردەچین، هەرکەسێ بیەوێ لەم هەڵوێستەمان ژێوانمان بکاتەوە بەقسەی ناکەین. تەنانەت ئەگەر موحەممەد و هاوەڵانیشی داوامان لێبکەن لەم هەڵوێستە پاشگەز ببینەوە بەقسەییان ناکەین. چەندێك ئەم کێشە درێژە بکێشێ و پەیی بچێ ئێمە دەستتان لێبەر نادەین.

﴿ والله یشهد إنهم لکاذبون﴾ خودا شایەتی دەدا کەئەو دووڕوانە درۆ دەکەن لە وادەکەیان دا وهەرگیز بەڵێنی خۆیان نابەنەسەر.

﴿ لئن اخرجوا لایخرجون معهم، ولئن قوتلوا لاینصرونهم ولئن نصروهم لیولن الا دبار ثم لاینصرون﴾ سوێند بە خودا ئەگەر جولەکەی(بنو النضیر) لە وڵات و لانەی خۆیان دەربکرێن، مونافیقەکان لەگەڵیان دا دەرناچن و ماڵ وحاڵی خۆیان جێ ناهێڵن. ئەگەر شەڕیان لەگەڵ دابکرێ واتە: موسوڵمانان شەڕیان لەگەڵدا بکەن، مونافیقەکان ناچن بە هانایەوەو یارمەتییان نادەن. خۆ ئەگەر لە فەرزێك دا بچن بۆ یارمەتیدانیان، واتە بارودۆخێك بێتە پێشەوە ناچاربن بۆ یارمەتیدانیان، زوو پشت هەڵدەکەن و چنگ لەسەرشان هەڵدێن و ئاوڕنادەنەوە. ئیتر لەوە دوا بڕای بڕای دووڕوەکان یارمەتی جولەکەکان نادەن، بەڵکوو خودا ریسوایان دەکاو زەلیل وبێ دەستەڵات دەبن و دووڕوویی دادیان نادا.

لەوە دواش واقیعی حالْ لەگەلْ ناوەڕۆکی هەواڵی قورئان یەکهاتنــەوە، قورئان چۆنی فەرمووبوو واهاتــەدی،جولەکــەی (بنـو النضـیر) لـەولات و لانەی خۆیان وەدەرنــران، دووڕووەکــان لەگــەڵیان دەرنــەچون ، جولەکــەی (بنو قريظة) و خەیبەر شەڕیان لەگەلْ کرا دووڕووەکان یارمەتییان نەدان، خودا موژدەی دا بە سەرکەوتنی موسوڵمانانەکان بەسەر هەردوو تــاقم دا (جولەکەو مونافیق)، وادەی خودا هاتە دیو نیوە دوورگەی عــەرەب لــە جولەکە پاك بووەوە. مەڵبەندی دەوڵەتی ئیسلامی جگە لەئاینی ئیســلام هیچ ئاینێکی تری تێدا نەما.

﴿ لأنتم اشد رهبة فی صدورهم من الله ذلك بانهم قوم لایفقــهون﴾ ئێوە ئەی موسوڵمانەکان سام و هەیبەتتان لەدلْ و دەرونی جولەکەکان یان دووڕووەکــاندا لــە ســام وهەیبــەتی خــودا زیــاترە، لـەئێوە پـتر دەترسـن تا لەخودا، ئەوەش بەهۆی ئەوەوەیە: ئەوانە گەل و نەتەوەیەکن ئــەندازەی گەورەیی خودا نازانن، هەست بەوە ناکەن خودا چەند خاوەن هــێزو توانــاو دەستەلاتە، هەتا بە حەقیقەت لیێ بترسن، ئەگەر عاقلْ و زانــا بونایــە، دەیانزانی خودا شیاوی ئەوەیە: کــە لەئــەو بترســن نــەك لــەئێوە. وەکــوو لەئایەتێکی تــردا ئامــاژەی بــەوە دەکــاو دەفــەرموێ: ﴿ إذا فریق منهم یخشون الناس کخشیة الله أو أشد خشیة﴾(النساء /٧٧)

ئەوانــە ترســنۆك و ورە روخـــاون، نــاتوانن لـــە بەرامبـــەر هـــێزی موسوڵمانان دا خۆرابگرن .

﴿ لا یقاتلونکم جمیعا الا فی قری محصنة اومن وراء جدر﴾ جولەکــەو دووڕوەکان شەڕ لەگەلْ ئێوەی موسوڵمان ناکەن مەگەر لەناو چەند گونــدو شاروچکەیەك دا نەبێ، یان لە پشت دیواری مەحکــەم و تۆکمــەی قــەلاو شوراوە نــەبێ. لەبــەر ترســنۆکیو نامــەردییان نــاتوانن بێنــە گۆڕەپــانی جەنگــەوەو روبــەڕی ئێــوە بوەســــتن. بــەڵکوو ئەگــەر ناچــار بــوون،

دەست بکەنەوە ویستیان بەرگری لەخۆیان بکەن، خۆدەخەنە ناو گوندو پەنا دیوارو شورای قەلاکانیان و ناو شیوو دۆلّ و ئەشکەوت، (ئێستا لەناو دەبابەو زریپۆش دا خۆیان قایم دەکەن و بەرەنگاری منداڵی قۆچەقانی بەدەستی فەلەستینی دەبنەوە. دڵنیابە ئەگەر فەلەستینیەکان لەژێر ئالاَی ئیسلام داو بەگوێرەی ئاینیی ئیسلام شەڕیان بکردایە بارودۆخ بەشێوەیەکی تر دەبوو)

﴿ باسهم بينهم شديد، تحسبهم جميعا وقلوبهم شتى ذلك بانهم قوم لايعقلون﴾ دوژمنانەیەتی لەنێوان خۆیان زۆر بەهێزە، ئازارو زیانیان بۆیەکتر زۆر بەتینە، رق وکینەیان لەدڵ دا بۆیەکتر لەگرو کولّ دایە. تۆ: کەسەیریان دەکەی وادەزانی: کۆك وتەبان، بەرواڵەت کۆمەڵ و بەواقیع پەرتەوازە، هەریەکەیان بیرو بۆچونێکی هەیە، مەبەست وئارەزوو هیوایەتێکی جیا لەوانی تری هەیەو دەیەوێ بێتە جێ، ئەوەش لەبەر ئەوەیە نەتەوەیەکن رێ بەحەق نابن و گوێ بە فەرمانی خودا نادەن. نازانن: هۆکاری سەرکەوتن لە ژیان دا یەکیەتی وتەبایی ناو ریزەکانی کۆمەڵە. ئەگەر عەقڵیان هەبوایە حەق و راستیان دەدۆزییەوە وشوێنی دەکەوتن، یەکیان دەگرت و پەرتەوازە نەدەبوون.

﴿ كمثل الذين من قبلهم قريبا ذاقوا وبال امرهم ولهم عذاب اليم﴾ حاڵی ئەم جولەکانەی (بنو النضیر) وەکوو حاڵی ئەوانە وایە: کەبەم نزیکانەو لەپێش ئەمانەوە بوون، وەکوو قورەیش لەشەڕی (بەدر)داو جولەکەی (بنو قینقاع) کە پێغەمبەرﷺ لەشاری مەدینە وەدەری نان، ئەمان چییان بەسەرهات لە دەردو مەینەتی، بەسەر ئەوانیش هات، هەموویان بەدبەختی و سەرەنجامی کوفرو بێدینی خۆیان لەدونیادا چەشت و لەقیامەتیش دا سزایەکی سەخت و دژوارو نەبڕاوەیان هەیە.

ئەمجار پەروەدگار نمونەیەکی تر بۆ حالّی دووڕووەکان دێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿ كمثل الشيطان إذ قال للانسان: اكفر، فلما كفر قال: انى بريء منك، انى اخاف الله رب العالمين﴾ حالّ و وەزعی ئەو دووڕوانەش کە وادەو بەڵێنی بەدرۆ بە جولەکان دەدەن و هەڵیان دەنێن بۆ دژایەتیکردنی پێغەمبەر ﷺ و موسوڵمانان، دەق وەکوو حالّی شەیتان وایە: کە کوفرو بێدینی لەبەر چاوی ئادەمیزاد شیرین دەکا، هەڵی دەنێ و دەنە دەنەی دەدا بۆ خراپەکاری وتاوانکردن، دەڵێ تۆ ئەوە بکە من بەر عودە دەبم ڕۆژی خۆی یارمەتیت دەدەم جا کە ئادەمیزادەکە گوێڕایەڵی دەبێ و نوغرۆی کوفرو تاوان دەبێ، ئەمجار شەیتان خۆی لێ(تەبەڕرا)دەکاو ڕۆژی قیامەت دەڵێ من لە عەزابی خودا دەترسم و ناوێرم یارمەتیت بدەم.

﴿ فكان عاقبتهما أنهما فى النار خالدين فيها وذلك جزاء الظالمين﴾ سەرەنجامی هەردوکیان (شەیتان: کە فەرمان دەکا بەکوفرو بێدینی وئادەمیزادە لەخشتە براوەکە) بۆ دۆزەخە، ڕۆژی قیامەت فەرمانکەرو فەرمان پێکراو تور دەدرێنە ناو دۆزەخەوە بۆ هەتاهەتایە تێیدا دەمێننەوە رزگار بوونیان نیە، ئەوەش سزای ستەمکارانە تێکڕا بە جولەکە و دووڕوەکانیشەوە.

فەرمان بە تەقواو خودا پەرستی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ

هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

لە ئایەتەکانی رابردودا حاڵ وەزعی دوورِوەکان و جولەکەکانی بەیانکرد، ئەمجار روی خیطاب ئاڕاستەی خوداپەرستان دەکاو فەرمانیان پێ دەکا بە تەقواو خوداپەرستی، بەصیفەتی ئیمانداریی بانگیان لێ دەکا، ئوسلوبێك بەکار دێنێ جێبەجێ کردنی فەرمانەکە ئاسان بکا، فەرمانیان پێ دەکا بە پابەند بوون بە فەرمانی خوداو خۆپاراستن لە جڵەو گیرییەکانی، بەهەوڵدان و تێکۆشان لەدونیادا بۆ قیامەت، خۆ ئامادەکردن بۆ بەختەوەریی ئەو دونیاو چونە ناو بەهەشت و بەمراز گەیشتنی گەورە.

دەفەرموێ: ﴿ یاأیها الذین امنوا اتقوا الله ، ولتنظر نفس ما قدمت لغد واتقوا الله ان الله خبیر بما تعلمون﴾ ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوەو خودا بەتاك و تەنها دەناسن و پەیامی پێغەمبەرتان بەلاوە راستە، ئەوەی خودا فەرمانتان پێ دەکا بەگوێرەی توانا ئەنجامی بدەن و خۆ بپارێزن لەوەی جڵەو گیریتان لێ دەکا، لە سزاو تۆڵەی بترسن، با هەموو کەسێك بیر بکاتەوە چی بۆ قیامەت پێشکەش کردوە، هەمووتان موحاسەبەی خۆتان بکەن پێش ئەوەی موحاسەبە بکرێن، تەقوای خودا بکەن، بەدڵسۆزی بەندایەتی خۆتان ئەنجام بدەن، بێگومان خودا ئاگادارو زانایە بەکردەوەو حاڵ و وەزعتان، هیچی لێ گوم نابێ، پاداش وسزاتان دەداتەوە لەسەر گەورەو بچوك و زۆرو کەم، چاکە بەچاکە و خراپە بەخراپە.

﴿ ولاتكونوا كالذين نسوا الله فأنساهم أنفسهم، أولئك هم الفاسقون﴾ وەكوو ئەوانە مەبن: كەفەرمانی خودایان پاشگوێ خست و ئەركی سەرشانیان بەجێ نەهێناو ترسی خودایان نەبوو، خودایان لەبیرچووە ئیترخوداش خودی خۆیانی لەبیر خۆیان بردەوە، كردەوەیەكیان ئەنجام نەدا لە قیامەت دا سودی لیێبینن ولەعەزابی دۆزەخ رزگاریان ببێ، ئەوانە مافی خودایان بە فیڕۆ داو سەرپێچی فەرمانی خودایان كردو خۆیان بەهیلاك بردو رۆژی قیامەت مالّوێران و خەسارەتمەندن. وەكوو لە ئایەتێكی تردا ئاماژە بەو مانایە دەكاو دەفەرموێ: **﴿ یایها الذین امنوا لا تلهكم اموالكم ولا اولادكم عن ذكر الله ومن یفعل ذلك، فأولئك هم الخاسرون﴾ (المنافقون/٩)**

ئەمجار بەراورد كارییەك لە نێوان چاكەكاران و خراپە كاراندا دەكاو ئەوە رون دەكاتەوە: كە ئەم دوو تاقمە وەكوو یەك نین و جوداوازییان عاسمان و رێسمانە، دەفەرموێ: **﴿ لایستوي أصحاب النار وأصحاب الجنة، اصحاب الجنة هم الفائزون﴾** هەرگیز یەكسان نین ئەوانەی شیاوی دۆزەخن و ئەوانەی شیاوی بەهەشتن، بەهیچ شێوەیەك دۆزەخی و بەهەشتی نابن بەیەك و هاو تەرازونین. لە قیامەت دا بەهەشتیەكان بەمراز گەیشتوو بەختەوەرن، لە دۆزەخ رزگاریان بووەو بەبەهەشت شاد بوون!

ئایەتەكە ئەهلی دۆزەخ و ئەهلی بەهەشت لێك جیا دەكاتەوە، هیچ لێكچون و یەكسانێكیان لە نێواندا ناهێلێ، ئەوە رادەگەیەنێ: كە ئەو دوتاقمە بە سروشت و حالّ و وەزع، بە پەیڕەو پرۆگرام و بە رێڕەوو رەفتار، بەبیرو بۆچون و سەرنجام، یەك ناگرنەوەو بەهیچ شێوەیەك لەپلان و رێ ورەسم و بیرو بۆچون دانابنەیەك. لە كۆتایی ئایەتەكەدا سەرنجامی بەهەشتیەكان دیاری دەكاو لە سەرەنجامی دۆزەخییەكان بێدەنگ دەبێ . چونكە ئاشكرایەو پیویست بە دیاری كردن ناكا.

پلەو پایەی قورئان و گەوریی پەروەدگار

لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَٰلِقُ ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

لەوە پێش حاڵ و وەزعی جولەکەو مونافیقەکانی بەیانکرد، ئەمجار فەرمانی بە موسوڵمانان کرد: کەتەقوای خودا بکەن و خۆیان ئامادە بکەن بۆ رۆژی قیامەت. پاشان پەروەدگار پلەو پایەی قورئان رادەگەیەنێو ئاماژە بەگەورەیی و عەظەمەتی ئەو کەسە دەکا: کە قورئانی نازڵ کردوەو خاوەنی ناوە جوانەکانە. دەفەرموێ: ﴿ **لو أنزلنا هذا القران على جبل لرايته خاشعا متصدعا من خشية الله** ﴾ واتە: بێگومان

قورئان هێندە بەرزو پیرۆزە، هێندە فەصیح و بەلیغە، هێندە ئامۆژگاریو پەندو نەصیحەتی تێدایە، ئەگەر بماناردایە بۆ سەر کێوێك لە کێوەکـان، ئەو کێوە وەکوو ئادەمیزاد هەست وعەقلّ و هۆشی هەبوایە، دەتبینی ئەو کێوە قایم و سەختە لە ترسی خودا شەق و پەق دەبوو، دەکەوتـە لـەرزەو تێك دەڕوخا، ترسی عیقاب و سزای لیّ دەنیشت، ترسـی ئـەوەی دەبـوو: کە نەتوانیّ ئەرکی سەرشانی خۆی ئەنجام بداو نەتوانیّ وەکوو پێویست رێز لە کەلامی پەروەدگار بگریّ.

﴿ وتلـك الأمثـال نضربـها للنـاس لعلـهم يتفكـرون﴾ ئـەو پـەندو مەثەلانە بۆ ئادەمیزاد دەهێنینەوە، ئـەو چیرۆك و سەرگروشـتانەیان بـۆ دەگێڕینەوە، بەڵکوو بیر بکەنەوەو لە پەندەکانی کەڵك وەرگرن و بـە سـەر گورشتەو ئامۆژگارییەکانی بە خۆیان دابچنەوەو واز لە تاوانکاری بێنـن و شوێن پەیامی خودا بکەون و بەختـەوەریی دونیـاو قیامـەت بـۆ خۆیـان دەستە بەر بکەن.

مەبەسـت ئەوەیـە: کافرەکـان دڵـڕەق و دڵڕەشـن و تونـد تەبیعـەتن، سەرزەنشتیان دەکا لە سەر ئەوە: کە گوێیان لە قورئان دەبـیّ خۆشـوعیان بۆ پەیدا نابیّ، دڵیان نەرم نابیّ، کەچی کێو بەو رەقی وپتەوییـەی ئەگـەر هەستی هەبیّو لە مەعنای قورئان بگا، لەتلـەت دەبـیّو لەترسـی خـودا خۆ بەپێوە ناگریّ.

ئەمجار شکۆمەندی وبەرزی قورئان بەشێوەیەکی تر رادەگەیەنیّ، ئەویش ئاماژەکردنە بەوە: کە قورئان لەلایەن خودایەکەوە نازلّ بووە: کە خـاوەنی نـاوە جوانەکانـە. دەفـەرمویّ: ﴿ هـو الله الـذی لا الـه الا هـو عـالم الغیب والشهادة هو الرحمن الرحیم﴾ واتە خودا دابەزێنـەری قورئانـە و ئەو بەنیگا ناردویەتی بۆ پێغەمبەر ﷺ خودا ئەو خودایەیە، هیچ خودانین جگـە لـە ئـەو، هیـچ کـەس پـەروەدگار نیـە ئـەو نـەبیّ، هیـچ کـەس

(واجب الوجود) نیە ئەو نەبێ. تاك وتەنهاو فەردو صەمەدە.زانای پەنامەکیو دیاریە، هەرچی لە بوونەوەردایە، هەر لەزەڕە تا مەجەڕە گەورەو بچوك وکەم وزۆر بە دیارو نادیاریەوە ئاگای لێیەتیو هیچی لێ گوم نابێ. خودایەکە خاوەن رەحم و بەزەییو میهرەبانە: لەدونیاو قیامەت دا، لە دونیادا بۆ هەموو کەس و لە قیامەت دا بۆ خودا پەرستان. دەریایی رەحمەتی بەرفراوانە چەندێکی لێ ببەخشێ کەم ناکا..

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **ورحمتي وسعت كل شيء**﴾ (**الأعراف/١٥٦**) یان دەفەرموێ: ﴿ **كتب ربكم على نفسة الرحمة**﴾ (**الأنعام /٥٤**) لەدیدی موسوڵمانان دا خودا بەندەکانی لە خۆی ناتەکێنێتەوە بەڵکوو چاو دێرییان دەکا، نەگبەتی بۆ ناوێن دەیەوێ هیدایەتیان بدا، یارمەتیان دەدا بۆ بەگژدا چونەوەی گومڕاییو شەڕو ئارەزۆبازی !

﴿ **هوالله لا اله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر، سبحان الله عما يشركون**﴾ جارێکی تر صیفەتی وەحدانیەتی خودا دوبارە دەکاتەوە بۆ چەسپاندن و جێگیر بوون لە دڵەکان دا، خودایەکە کەس پەرستراو نیە ئەو نەبێ، بێ هاوەڵ و بێ وێنەو میثالە، خاوەنی هەموو شتێکە، هەموو بونەوەر ملکی خۆیەتی، بەویستی خۆی تەصەروفی تێدا دەکا، کەس نیە دەستی بەر دەست بێنێ و نەهێڵێ ئیرادەی بێتە جێ. زات وصیفاتی پاکە لە هەموو عەیب وکەم و کوڕییەك هەرچی دەیکا لە جێی خۆیدایەو هیچ کارێکی نابەجێ نیە. هێمنی وئارامی دەبەخشێ، هەموو مەخلوقات لە ستەمی سەلامەتن، زوڵم لەکەس ناکا، کەس بەبێ تاوان سزانادا، بەخشندەی ئاسایش وئیمانە، تەصدیقی پێغەمبەرانی دەکا بە موعجیزە، تەصدیقی ئیمانی ئیمانداران دەکا بەوەی کەوادەی پێداون لە پاداش. چاودێرو

رەقیبە بە سەر بەندەکانیدا، ئاگای لەکردەوەکانیانە. وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ ثم الله شهيد على ما يفعلون﴾(يونس/٤٦)

عـەزیزو بالأدەسـتە بـە سـەر هـەموو شـتێك دا، هـەموو بونـــەوەر گەردنکەچ و ژێر باریەتی . خاوەنی عەظمەت و گەورەیی یە ، لە هەموو کەم و کوڕییەك دوورە، هەر ئەو خاوەنی تەکـەببورە، کـەس نیـە شـیاوی ئەوەبێ هاوشانی خودا بکا لە صیفاتەکانیدا. لـە فـەرمودەی قودسـیدا ریوایەت کراوە خودا فەرمویـەتی: (العظمـة ازاری، والکبریـاء ردائی، فمن نازعنی واحدا منهما عذبته) عەظەمـەت و کیبریـا دوو صیفـەتی مـنـن، هەرکەسـێ پـێی وابـێ مـافی ئـەوەی هەیـە ئـەو صیفەتانـەی هـــەبێ سزای دەدەم.

خودا پاك و بەرزو پیرۆزە، لەو شتانەی کافرەکان دەیدەنە پـالّی، دوورە لـەوەی هـاوەڵی هـەبێ، منـداڵ و خـێزانی هـەبێ، یـان پێویسـتی بـــە مەخلوقاتی خۆی هەبێ.

﴿ هو الله الخالق البارى المصوّر، له الاسماء الحسنى، يسبح لـه مـافى السموات والارض، وهو العزيز الحكيم﴾ خودا خودایەکە بـە دیهێنـەرو ئەندازە کێشی مەخلوقاتە، هەرچی دروستی دەکا بە گوێـرەی داخـوازیو ویستی خۆیەتی، چۆنی بوێ ئاوا دروستی دەکاو دەیهێنێتە وجود، وێنـەی هەموو مەخلوقاتی دەکێشێ لـــە سـەر شـێوەی پێویسـت و بـە گوێـرەی حیکمـەت، وەکـوو لـە ئایـەتی تـردا ئامـاژە بـەوە دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿ فى اى صورة ماشاء ركبك﴾(الانفطار /٨)

ناوی جوان و صیفاتی جوانی هــەن ، کـەس هاوشـانی ناکـاو رایـەی ناکەوێ هاوشانی بکا لەو ناوە جوان و صیفاتە جوانانەدا، چونکە عـەزیزو بالأدەستە پاکە لە هـــەموو عـەیب و لەککـەو کـەم و کوڕییـەك . بۆیـە هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدا هەیە بە زوبانی حاڵ یان بـەزوبانی گوتـن،

دەربارەی سەبەبنزولی ئایەتی یەکەم، بوخاری و موسلیم وهی تریش لە عەلی کوڕی ئەبوطالیبەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ من و زوبەیرو میقدادی کوڕی ئەسوەدی بانگ کردین فەرموی: بڕۆن تادەگەنە باخی (خاخ) شوێنێکە لە نێوان مەدینەو مەککە دایە(١٢) میل لە مەدینەوە دوورە، لەوێ ئافرەتێکی لێیە لە ناو کەژاوەدایە نامەیەکی لایە، ئافرەتەکە بگرن و نامەکەی لێ بستێنن و بۆم بێنن .

عەلی دەڵێ: رۆیشتین تا گەیشتینە باخەکە، کە چوین کەژاوەکە لەوێ بوو، ئافرەتەکەی تێدابوو وتمان: نامەیەکت لایە بماندەرێ، وتی: هیچ نامەم لانین، وتمان: نامەکەمان نەدەیە دەتپشکنین و پۆشاکەکەت لێ دادەکەنین ئیتر ناچار بوو نامەکەی لەناو مووی تەوقە سەری دەرهێنا، نامەکەیان هێنایەوە بۆ مەدینە، کەخوێندیانەوە . لە حاطەبی کوڕی بەلتەعەوە نوسرابوو بۆ موشریکەکانی مەککە، هەواڵی ئەوەی پێ راگەیاندون: کە پێغەمبەرﷺ نیازی ئەوەی هەیە پەلاماری مەککە بدا.

ئیتر پێغەمبەرﷺ حاطەبی بانگ کردو فەرمووی: بۆچی ئەمەت کردوە؟ ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خودا؛ لەگەڵما لەسەرە خۆبە، باعەرزت بکەم چی پاڵی پێوەنام بۆئەم کارە. من بۆ خۆم قورەیشی نیم، ماڵ و منداڵەکەم لەناو ئەوان دایە، کۆچکەرەکانی تر خزم و کەس وکاریان لە مەککەدا هەیە، ماڵ ومنداڵیان دەپارێزرێ، من خزم و خوێشم لەوێ نیە، ویستم بەناردنی ئەم نامەیە پیاوەتیەکم بەسەریانەوە هەبێ و ماڵ و منداڵەکەم بپارێزن. دڵنیا بە ئەو کارەم لەبەر ئەوە نیە لە دڵ دا کافربم یان لە ئایین هەڵگەڕابمەوە یان بە کوفر رازی بم! لەبەر ئەو هۆیانە هیچیان نیە. پێغەمبەر ﷺ فەرموی: راست دەکا.. دەربارەی ئەوە ئەم سورەتە نازڵ بووەو دەفەرموێ: ﴿ یاایها الذین امنوا

لاتتخذوا عـدوي و عدوكـم أوليـاء تلقـون اليـهم بـالمودة﴾ ئەی ئـەو کەسانەی بڕواتان بە خودا هێناوەو شوێن پێغەمبەرﷺ کـەوتوون بڕواتـان بە تاك و تەنهایی خوداو ڕاستی پێغەمبەرێتی موحەممەد کردوە. دوژمنی من و دوژمنی خۆتان مەکەنە دۆسـت و بـرادەرو یارمـەتیدەر، خۆشـتان بوێـن و هاریکاریـان بکـەن! لـەژێرەوە پـەیوەندییان پێـوە مەکـەن، بەجۆرە هەواڵی نیـازو هـەڵس وکـەوتی پێغەمبـەرﷺ و موسـوڵمانانیان پێ بگەیەنن!

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: **﴿ یا ایها الذین امنوا لاتتخـذوا الیهود والنصـاری اولیاء بعضهم اولیا بعـض ومـن یتولهـم منکم فانه منهم﴾ (المائدة/٥١)** ئەم ئایەتە بە ئاشکرا ئەوە دەگەیەنێ کـە کەسێك بە دڵ یارمەتی کافرو بێدین بدا لـە ئـایین دەشـۆرێو کـافردەبێ. هۆی ئەو نەهیە لە دۆستایەتی کافرەکـان کوفـرو هەڵوێسـتی ناشـرینیانە بەرامبەر پێغەمبەر ﷺ و موسوڵمانان وەکوو دەفەرموێ:

﴿ وقد کفروا بما جاءکم مـن الحـق، یخرجـون الرسـول وایـاکم ان تؤمنوا بالله ربکم﴾ بێگومان ئەوانە کافرن و بڕوایان بـە تـاك و تەنـهایی خودا و پێغەمبەرێتی موحەممەدنیە، پەیامی قورئان ڕەتدەکەنەوە، وێـڕای ئەوەش پێغەمبەرو موسوڵمانانیان ناچار کردوە لەمەککـە کـۆچ بکـەن و لەپێناو ئایینی خودادا ماڵ و لانەی خۆیان جێ بێڵن. وەکوو لە ئایەتێکی تردا ئاماژە بەم مانایە دەکـاو دەفـەرموێ: **﴿الذین اخرجوا مـن دیـارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله﴾ (الحج/٤٠)**.

ئەمجار موسوڵمانان هـەڵدەنێ لـە سـەر دۆسـتایەتی نـەکردن و خـۆش نەویستنی ئـەهلی کوفـر دەفـەرموێ: **﴿ ان کنتـم خرجتـم جـهادا فـی سبیلي وإبتغاء مرضاتي﴾** واتە: ئەو کافرو موشریکانە مەکەن بە دۆست و برادەری خۆتان ئەگەر ڕاست دەکەن ئێوە لەپێناو ئایینی مـن دا کۆچتـان

کردوە رەزامەندیی منتان مەبەستە، دوژمنی من و خۆتان خۆش نەوێ وەلحاڵ ئەو دوژمنانە لەبەر ئەوەی ئیمانیان هێناوە ئێوەیان لە زێدو نیشتیمانی خۆتان دەرکردوە، ئێستا رقیان لە خۆتان و ئایینەکەشتانە، دەی کەوایە ئێوە بە چ عەقڵێك ﴿ تسرون اليهم بالمودة، وأنا أعلم بما أخفيتم وما أعلنتم﴾ نامەی پەنامەکییان بۆ رەوانە دەکەن و لەژێرەوە پەیوەندی دۆستانەیان لەگەڵ دادەبەستن وبەهۆی ئەو پەیوەندی و دۆستایەتییەوە ئەوان بەسەر پلان و نەخشەی پێغەمبەرو موسوڵمانان دا ئاگادار دەکەن؟ وەڵحاڵ من ئاگاداری هەموو پەنامەکیو ئاشکرا یەکتانم لە هەموو کەس باشتر دەزانم چی لەدڵتان دایەو چی دەردەخەن!

﴿ ومن يفعله منكم فقد ضل سواء السبيل﴾ هەر کەسێ دۆستایەتی ئەهلی کوفر بکاو خۆشی بوێن و بەسەر پلان و نهێنی موسوڵمانان دا ئاگاداریان بکا، ئەوە رێگەی راستی گوم کردوە، لای داوە لەو شەقامە رێیەی دەیگەیەنێتە بەهەشت و رەزامەندی خودای لێ دەستە بەر دەبێ. ئەی موسوڵمانینە یارمەتی کافرەکان مەدەن ، هەڵیان بۆ مەرەخسێنن زرمە لە موسوڵمانان بێنن.

﴿ إن يثقفوكم يكونوا لكم أعداء، ويبسطوا إليكم أيديهم وألسنتهم بالسوء وودوا لو تكفرون﴾ ئەگەر ئەوان توشتان بن و فرسەتتان لێ بێنن، هەڵس و کەوتی دوژمنانەتان لەگەڵ دا دەکەن، رق و کینەی ناو دڵی خۆیانتان پێ دەرێژن و چییان بۆ بکرێ لە خراپە و ئەزیەتدانتان ئەنجامی دەدەن. بە زوبان جنێوو قسەی ناخۆشتان پێدەڵێن. ئاواتە خوازی ئەوەن لە ئیسلام پاشگەز ببنەوەو بە خودا کافربن و شوێن پێغەمبەرﷺ نەکەون، ئەوان هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدان ئێوە توشی خێرو خۆشی نەبن، دژایەتیان بۆ ئێوە لەناخەوەیەو رەگی داکوتاوە، بەنهێنی و بەئاشکرایە، دەی چۆن ئێوە دۆستایەتی کەسانی ئاوەها دەکەن؟

خۆ کەسێك لەدوای کوفر، ئیمــان بچێــژێو دوای گومڕایــی بــە نــوری ئیمان هیدایەت بدرێو بــە بــیرو بۆچونــی موســوڵمانانە بــژیو هەســت و شعوری بەو پەیامە پیرۆزە مشت ومــاڵ کرابــیو دڵــی بــەو بــیرو بــاوەڕە ئارامی گرتبێ، پیێ ناخۆشــە بگەڕێتــەوە بــۆ کوفــر وەکــوو چۆن پــێی ناخۆشە بیخەنە ناو ئاگرەوە بگرە زیاتریش، دەی ئــەو دوژمنانــەی خــودا ئاواتە خوازی ئەوەن ئێوە بگەڕێنەوە بۆ دۆزەخی کوفر، لــە کاتێکــا ئێــوە لیێ رزگار بون و چونە بەهەشتی ئیمانەوە.. دەی ئێوەی خاوەن باوەڕ چۆن دۆستایەتیو برادەری ئەو کەسانە دەکەن؟

ئەمجار پەروەدگار ئەوە رادەگەیەنێ: کــە پــەیوەندی ئــایین و بــاوەڕ لــە پەیوەندی خزمایەتیو برادەریەتی بە هێزترو بەسود ترە، دەفەرموێ: ﴿ **لن تنفعکم ارحامکم ولا أولادکم یــوم القیامــة، یفصــل بینکــم، واللّٰه بمــا تفعلون بصیر** ﴾ رۆژی قیامەت خزم و مــاڵ و منداڵتــان فریاتــان ناکــەون ئــەدی ئێــوە چــۆن لــەپێناوی ئــەوان دا موالاتــی کافرەکـــان دەکــەن و دۆستایەتییان لەگەڵ دەبەستن؟ وەکوو ئەوەی روی دا لە چــیرۆکی حاطــبی کوڕی ئەبی بەلتەعەدا. بەڵکوو ئەوەی فریای ئێوە دەکەوێ فەرمانبەرداری فەرمانی خوداو پێغەمبەرە لەدژایەتی کردنی ئــەهلی کوفــرو دۆســتایەتی نەکردنیان، یەکیەتیو تەبایی ناو خۆتانە لەسەر کاری خێرو گوێڕایەڵی بــۆ فەرمانی خوداو پێغەمبەرﷺ لەرۆژی قیامەت دا خــودا نێوانتــان دەکــاو ئیمانداران بۆ بەهەشت رەوانە دەکاو تاوانبارو کافرەکان تــوڕ دەداتــە نــاو دۆزەخەوە. خودا ئاگاداری کردارو نیازو رازتانــە، دەزانــێ چــی دەکــەن و دڵتان چی تێدایــە. پــاداش و ســزاتان دەداتــەوە چاکــە بەچاکــە وخراپــە بەخراپە..

مەبەست ئەوەیە: خزم وکەس وکار فریاتان ناکەون ئەگەر خودا بیــەوێ سزاتان بدا، قازانجیان بۆتان نابێ ئەگەر ئەوان بەسەر پێچکردنی فــەرمانی

خودا رازی بکەن، کەسێك لەسەر کوفری ماڵ ومنداڵی بێدەنگ بێو لەگەڵیان تەبابێ بۆ ئەوەی رازییان بکا، ئەوە خەسارەتمەندە بەدبەخت و چارە رەشە، لای خودا خزمایەتی دادی نادا، با خزمی نزیکی پێغەمبەرێکیش بێ، تەرازوی چاکە وخراپە کردەوەیە، ئیمان وکردەوە بەرزی ونزمی بە ئادەمیزاد دەکا، خزمی فلانە کوڕی فلانە دادی نادا.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **فاذا نفخ فی الصور فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلون**﴾ (المؤمنون/١٠١) رۆژی قیامەت رۆژی نەفسی‌یە کەس وەسەر کەسی ناپرژێ، کەس ناتوانێ یارمەتی خۆشەویسترین کەسی خۆی بدا، بەڵکوو کە دەیانبینێ لەبەریان هەڵدێ. وەکوو دەفەرموێ: ﴿ **یوم یفر المرء من اخیه وامه وابیه و صاحبته وبنیه، لکل امرئ یومئذ شان یغنیه**﴾ (عبس/٣٤-٣٧)

لەروانگەی ئەم ئایەتەوە زانایانی ئیسلام دەربارەی کوشتنی جاسوس کەوتوونە راجیایی‌یەوە؛

ئیمامی مالیك وئیمامی ئەوزاعی فەرموویانە ئەگەر موعاهەدو ذیمی جاسوسییان دژی موسوڵمانان کرد کوشتنیان دروستە، چونکە ئەو کاتە دەبنە پەیمانشکێن.. جەماوەری زانایان دەفەرموون: پەیمانی (معاهد) بە جاسوسی کردن هەڵناوەشێتەوە، بەڵام دەربارەی ذیمی حەنبەلیەکان دەڵێن: پەیمانەکەیان هەڵدەوەشێتەوە، چونکە ئەهلی شەڕو موشریکەکان بەسەر نهێنی موسوڵمانان دا ئاگادار دەکەن، شافیعی‌یەکان دەڵێن: پەیمانی ذیمی بەجاسوسی کردن هەڵناوەشێتەوە، مەگەر لەکاتی پەیمان بەستنەکەی دا جاسوسی نەکردنی لەسەر بکرێتە مەرج.بەڵام جاسوسی موسوڵمان واتە: کەسێك موسوڵمانبێو جاسوسی بۆ دوژمن بکا زانا پایە بەرزەکانی مەذهەبی ئیمام مالێك دەفەرموون دەبێ بکوژرێ. جەماوەری

زانایـان دەفـەرمون بەڵكوتـەمبێ دەكـرێ بەشـێوەیەك لەشـێوەكانی تەمبێ كردن.

هەردو لایان لەرووداوی (حاطب)ە وە بەڵـگەیان هەڵسـاندوە؛ ئەوانـەی دەڵێن: دەكوژرێ بەڵگـەیان ئەوەیـە: پێغەمبـەرﷺ رێگـەی دا عومـەری كوڕی خەتتاب(حاطب) بكوژێ، ئەگەر مانیع نەبوایە، بەڵام مانیع هەبوو چونكە (حاطب) یەكێك بوو لە جەنگاوەرانی بەدر، جەنگاوەرانی بەدریش خودا لێیان خۆشبووە. ئەوانەی دەڵێن: ناكوژرێ بەڵگەیان ئەوەیە: دەڵێـن: پێغەمبەر ﷺ (حاطب)ی نەكوشت چونكە موسوڵمان بوو.

شوێنكەوتنی حەزرەتی ئیبراهیم عليه السلام

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُواْ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُاْ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ وَٱغْفِرْ لَنَا رَبَّنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ ۚ

﴿وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِيُّ ٱلْحَمِيدُ ٦ ۞ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً وَٱللَّهُ قَدِيرٌ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٧﴾

دەربارەی سەبەبنزولی ئایەتی (٧) زانایانی تەفسیر فەرموویان: کە ئایەتی﴿ **قد کان لکم اسوة حسنة فی ابراهیم والذین معه....... الآیة**﴾ نازڵ بوو موسوڵمانان بەتەواوەتی لە خزمە موشریکەکانیان دابڕان و دوژمنایەتی خۆیان بۆ دەربڕین و خۆیان لیێ بەری کردن، ئەمەش لەسەر شانی موسوڵمانەکان زۆر قورس بوو، ئاواتە خوازبوون خودا دەروێکیان لیێ بکاتەوەو بتوانن جۆرە پەیوەندییەکیان بە خزمە موشریکەکانیانەوە بکەن ئیتر پەروەدگار ئایەتی ﴿ **عسى الله أن يجعل بينكم وبين الذين عاديتم منهم مودة**﴾ ی نازڵ کرد..

موژدەی ئەوەی پێدان: کەخودا سروشتی موشریکەکان دەگۆڕێو خۆشەویستی ئایینی ئیسلامیان لە دڵ دا دەڕوێنیێو نێوان ئێوە وئەوان خۆش دەبێ. پاش ماوەیەکی کورت ئەم وادەیەی خودا هاتەجێ، زۆر لەو موشریکانە موسوڵمان بون و تێکەڵاوی یەکتر بوونەوەو ژن و ژنخوازیو دۆستایەتیان لەنێوان پەیدابوو، خزمایەتیەکەیان دەمەزەرد کردەوە.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە لەوەپێش پەروەدگار نەهی کرد لە دۆستایەتیکردنی کافرەکان و سەرزەنشتی ئەوانەی کرد: کە دۆستایەتییان دەکەن ئەوەی راگەیاند کە پەیوەندی ئایین لە هەموو پەیوەندییەك بەهێزترەو هەر ئەو بەپەیوەندی حسێبە. ئەمجار فەرمان بە موسوڵمانان دەکا: کەلاسایی ئیبراهیم وشوێنکەوتوانی بکەنەوە: کە خۆیان لە خزم و کەس وکارە کافرەکانیان دابڕی وخۆیان

لیٚبیٚ بەری کردن. وتیان: هەتا کافرین ئیٚمە لیٚتان بیٚ بەرین: کە ئیمانتان هیٚنا دوژمنانەیەتیەکەمان دەبیٚتە خزمایەتی ودۆستایەتی..

دەفەرموێ: ﴿ **قد كانت لكم أسوة حسنة في ابراهيم والذين معه، اذ قالوا لقومهم انا براء منكم، ومما تعبدون من دون الله كفرنا بكم**﴾ ئەی موسوڵمانینە؛ ئیٚوە لە بیروباوەڕو هەڵوێست و ڕەفتاردا قدوەو ڕەمزیٚکتان هەیە لە ئیبراهیم و شوێنکەوتوانی دا ڕەنگ دەداتەوە. بیٚگومان هەیە بۆ ئیٚوەی موسوڵمان لە ئیبراهیم و شوێنکەوتوانیدا صیفەت و هەڵوێستیٚکی جوان: کە شیاوی ئەوەیە: ئیٚوە پەیڕەوی بکەن، ئەوەبوو ئیبراهیمی خەلیل و شوێنکەوتوانی بە گەل ونەتەوەکەی خۆیانیان گوت: ئیٚمە لە ئیٚوە بیٚبەرین لە هەموو ئەو بت و صەنامانەی جگە لە خودا دەیانپەرستن، ئیٚمە دژی هەموو ئەو شتانەین، ئیٚوە بڕواتان پییانەو پەرستشیان بۆ دەکەن، دژی بیرو باوەڕو کردەوەو ڕەفتارو ئاکارتانین. بیٚگومان ئەو بتانەی ئیٚوە دەیانپەرستن نەدەتوانن سود بگەیەنن نەزیان.

﴿ **وبدا بيننا وبينكم العداوة والبغضاء ابدا حتى تؤمنوا بالله وحده**﴾ ئەمە هەڵوێست و بڕیاری ئیٚمەیە بەرامبەر بەئیٚوە، هەتا ئیٚوە کافرین ئیٚمە هەڵوێستمان بەرامبەر بەئیٚوە بەو جۆرە دەبیٚ. لیٚتان گۆشەگیر دەبین تا ئەو کاتەی بڕوا بە خودای تاك وتەنها دەکەن و واز لە بتپەرستی دیٚنن و دەست دەکەن بە یەکتاپەرستیو پابەندی فەرمان و جڵەو گیرییەکانی دەبن، هەرکاتیٚ واتان کرد دژایەتیو ناحەزییەکەمان دەبیٚتە دۆستایەتی و خۆشەویستی!!

ئەی موسوڵمانینە؛ ئیٚوە لە هەموو شتیٚك دا شوێن ئیبراهیمی خەلیل و یارانی بکەون، بیکەنە پیٚشەوای خۆتان:

﴿ الا قول ابراهيم لابيه لاستغفرن لك وما املك من الله من شئ﴾ جگە لەو قسەیەی ئیبراهیم: کەبە باوکی گوت: داوای لێخۆشبونت بۆ دەکەم، ناشتوانم عەزابی خودات لیّ دوور بخەمەوە، لەم قسەیەی دا شوێنی مەکەون داوای لێخۆشبون بۆ موشرکەکان مەکەن، چونکە ئەو داواکردنەی ئیبراهیمی خەلیل لە خودا بۆ لێخۆشبون لە باوکی، وادەیەك بوو پێش وەخت بە باوکی دابوو، نەشی زانییەوە: کە دوژمنی خودایەو بە کافری دەمرێ. کاتێك بۆی دەرکەوت دوژمنی خودایە یەخەی خۆی لیّهەڵتەکاند.

هەندێ لە موسوڵمانەکان داوای لێخۆشبونیان بۆ باوك ودایکی بتپەرستیان دەکردو دەیانگوت: حەزرەتی ئیبراهیم داوای لێخۆشبونی بۆ باوکی کردوە، ئێمەش چاو لەو دەکەین و لە خودا دەپاڕێینەوە لە باوك و دایکی بەکافری مردومان خۆش ببیّ..

ئیتر پەروەدگار نەهی لیّکردن بە ئایەتی: **﴿ ماكان للنبي و الذين آمنوا ان يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولي قربى من بعد ماتبين لهم انهم اصحاب الجحيم، وماكان استغفار ابرهيم لابيه الا عن موعدة وعدها اياه فلما تبين له انه عدو لله تبرا منه ان ابراهيم لاواه حليم﴾ (التوبة/١١٣–١١٤).**

حەزرەتی ئیبراهیم کە لەگەل و نەتەوەکەی گۆشەگیر بوو هەموو پشت پەنایەکی پەروەدگار بوو، وەکوو دەفەرموێ: **﴿ ربنا عليك توكلنا واليك انبنا واليك المصير﴾** خودایە! ئێمە لە هەموو شتێك دا پشت بەتۆ دەبەستین، هەموو کارێکمان بە تۆ دەسپێرین، پەشیمانین لە هەموو تاوانێك و خۆمان خستەوە بەر قاپی رەحمەتی تۆ، سەرەنجامی ئێمە لە قیامەت دا بۆ لای تۆیە.

﴿ ربنا لا تجعلنا فتنة للذین کفروا واغفرلنا ربنا انك انت العزیز الحکیم﴾ خودایە! مەمانکە بە فیتنەو جێگەی بەلآو مەینەتی لەلایەن کافرەکانەوە، بەدەستی ستەمکارانەی ئەوان سزامان مەدە، زاڵیان مەکە بەسەرمان دا وگیرۆدەمان بکەن بەسزاو نارەحەتیەك نەتوانین خۆی بۆ بگرین. تاوانمان داپۆشەو مەهێڵە کەس پێمان بزانێ، هەر خۆت بیزانەو بۆ خۆت چاو پۆشی لێ‌بکە! بێگومان ئەی خودایە! تۆ خاوەنی هێزو توانای لەبن نەهاتووی‌و بەسەر هەمووشتێك دا بالآ دەستی، هەر کەسێ پەنا بەقاپی تۆ بێنێ پارێزراوە، تۆ داناو حەکیمی لە کردارو گوفتارت دا، هەرچی دەیکەی لەجێی خۆی‌دایە وهەرچی دەیلێی بەجێیە.

موجاهید دەفەرموێ: مانای﴿ ربنا لاتجعلنا فتنة للذین کفروا﴾ بەم جۆرەیە: خودایە بەدەستی کافرەکان سزامان مەدە، بۆ خۆشت لە سزای خۆت بمان پارێزە، نەوەکوو کافرەکان بڵێن: ئەگەر ئەوانە لەسەر حەق بونایە توشی ئەو سزایە نەدەبوون!

﴿ لقد کان لکم فیهم اسوة حسنة لمن کان یرجو الله والیوم الاخر، ومن یتول فان الله هو الغنی الحمید﴾ بێگومان هەیە بۆ ئێوە لە هەڵوێست وکرداری ئیبراهیم و شوێنکەوتوانی دا، قودوەی جوان و رەوشتی بەرزو پەسند، ئەمەش بۆ کەسێك تەماعی خێرو چاکەی هەبێ، لە دونیاو قیامەت دا هیوای نەجاتبوونی قیامەتی هەبێ، هەرکەسێ پشت لە فەرمانی خودا هەڵبکاو دۆستایەتی دوژمنانی خودا بکاو خۆشی بوێن، ئەوە تەنیا زیان بە خۆی دەگەیەنێ‌و بەس. خۆدا بێ ئاتاجە لە هەموو عالەم، هیچ ئیحتیاجی بەکەس نیە، سوپاسکراوە لەسەر گوفتارو کرداری هیچ خودانین جگە لەئەو، کەس پەروەدگار نیە ئەو نەبێ.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ إن تكفروا انتم ومن في الأرض جميعا فإن الله لغني حميد﴾ (ابراهيم/٨)

وشەی (حمید) دەگونجێ بەمانا(حامید) بێ واتە: سوپاسی بەندەکانی دەکاو لە سەر کردەوەی کەم پاداشتی زۆریان دەداتێ. دەشگونجێ بەمانای (محمود) بێ واتە: شیاوی سوپاسە و هەموو خەڵك پێویستە سوپاسی بکەن.

﴿ عسى الله أن يجعل بينكم وبين الذين عاديتم منهم مودة، والله قدير، والله غفور رحيم﴾ بەهیوای ئەوەبن خودا خۆشەویستی بخاتە نێوان ئێوەو ئەوانەی دوژمنایەتییان دەکەن، خودا بەسەر هەموو شتێك دا بەتوانایە، خودا تاوانبەخش و خاوەن بەزەییو میهرەبانە .

وشەی (عسى) کە بەمانا رەجایە: کەلە خوداوە بوو، مانای تەحقیقە، تەئکید دەگەیەنێ واتە: بە تەئکید ئەو کارە دەبێ. موسوڵمانان: کەئەمەیان بیستوە حەتمەن دڵنیا بوون لەوە: کە ئەو رەجایە دێتەجێ. زۆریشی پێنەچوو مەککە رزگار کرا، قورەیشیەکان ئیمانیان هێناو هەموویان هاتنە ژێر ئالآی ئیسلامەوەو رق و کینەی رابوردویان لەدڵ دا نەماو هەموویان بونە براو خۆشەویستی یەکتریو یەکدڵ و یەکگیان لەپێناو ئایین دا جیهادیان کردو تێکۆشان، بە تەواوی لە خۆیان بوردن و گیان وماڵیان لەرێی خودادا بەخشیو بوونە نمونەی فیداکاریو جوانمەردیو ئازایەتیو خۆنەویستیو خوداپەرستی!!

پەیوەندی نێوان موسوڵمانان و کەسانی دیکە

﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَٰتَلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ وَظَٰهَرُوا۟ عَلَىٰٓ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩﴾﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی ژمارە(٨) ئەحمەدو بوخاریو موسلیم لە ئەسمائی کچی ئەبوبەکرەوە ریوایەت دەکەن: کەدەڵێ: دایکم هات بۆ مەدینەو بتپەرست بوو، لەو سەر دەمەدا قورەیش(معاهدة) یان لەگەڵ پێغەمبەردا بەستبوو، هاتمە خزمەت پێغەمبەرﷺ وتم: ئەی رەوانەکراوی خودا! دایکم هاتوە دەیەوێ بم بینێ، ئایا پەیوەندی پێوە بکەم؟ فەرموی: بەڵێ، پێشوازی دایکت بکە، ئیتر پەروەدگار لەو بارەوە ئایەتی: ﴿ لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین﴾ ی نازڵ کرد.

ئەحمەدو بەززارو حاکم وهیتریش لە عەبدوڵلای کوری زوبەیرەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: قوتەیلەی کچی (عبد العزاء) بتپەرست بوو، سەردانی کچەکەی خۆی کرد: کە ئەسمای کچی ئەبوبەکر بوو، هەندێ دیاریشی بۆ هێنابوو، ئەسما دیاریەکانی لێ وەرنەگرت و نەشی هێشت بچێتە ماڵەوە، هەتا ناردی بۆلای عائیشە: کە لەم بارەوە پرسیاری بۆ لە

پێغەمبەر ﷺبکا، کەپرسیاری کرد پێغەمبەرﷺ فەرموی بادیارییەکەی لیٚ وەربگریٚو بیشی‌باتە ماڵەوە، ئیتر ئایەتی ﴿ لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی‌الدین﴾ ی نازلٚ بوو.

پەیوەندی ئەم کۆمەڵە ئایەتە بەهی پێشەوە لەم روەوەیە:

لەوە پێش نەهی کرد لەدۆستایەتی کردنی کافرەکان، موسوڵمانانی هەڵنان کەلاسایی ئیبراهیم وشوێنکەوتوانی بکەنەوە، هەواڵی ئەوەشی پیٚدان کەبەتەمابن ئەو موشریکانە واز لە پتپەرستی بێنن و موسوڵمان بن، ئەمجار تاخودا ئەو رەجایە دێنێتە دی، رێگەی بە موسوڵمانان دا: کە دۆستایەتی‌و پەیوەندی لەگەڵ ئەو موشریکانەدا بکەن کەشەڕیان دژی موسوڵمانان نەکردووە، لەماڵ ولانەی خۆیان دەریان نەکردون، رێگەی دان چاکەیان لەکەڵ دا بکەن بەدادوەرانە مامەڵەیان لەگەڵ دابکەن. فەرموی:

﴿ لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم، وتقسطوا الیهم ان الله یحب المقسطین﴾ خودا مەنعی ئەوەتان لیٚ ناکا کە چاکەو پیاوەتی لەگەڵ ئەو کافرانە دا بکەن: کە بەئاشتی لەگەڵ ئێوەدا جولاونەوە، شەڕیان لەگەڵ نەکردون، وەکوو ئافرەت وبیٚ دەستەلاتەکانیان. چ حەرەجی تێدا نیە: کەصیلەی رەحمیان لەگەڵ دا ئەنجام بدەن، یارمەتی هاوسیٚو میواندارییان بکەن، ئێوەیان لەماڵ وحاڵی خۆتان دەرنەکردوە. هیچ حەرەجی تێدا نیە کە بە عەدالەت لەگەڵیان دا مامەڵەبکەن و مافی خۆیان بدەنیٚ، وەفا بەوادەیان بکەن، کڕین وفرۆشتنیان لەگەڵ دا بکەن!! بێگومان خودا دادپەروەرانی خۆش دەویٚو لێیان رازییەو ستەمکارانی خۆش ناویٚ...

﴿ انما ینهاکم الله عن الذین قاتلوکم في الدین وأخرجوکم من دیارکم، وظاهروا علی إخراجکم أن تولوهم،

ومن یتولهم فاولئك هم الظالمون﴾ خودا: کە نەهیتان لیّ دەکا لەدۆستایەتیکردنی موشریکەکان ، نەهی لەدۆستایەتیکردنی ئەوانە دەکا: کەدوژمنایەتییان کردون ، لەپێناو ئایینەکەتان دا شەڕیان لە گەلّ کردون:کە بریتین لە ملهوڕەکانی قورەیش و ئەوانەی هاریکارییان کردون لە مەککەییەکان و هاوپەیمانانیان لەسەر مالّ و حالّی خۆتان دەریان کردون، هاوکاری ئەوانەیان کردوە:کە ئێوەیان دەرکرد. خودا نەهیتان لیّدەکا لەوەی ئەوانە بکەنە دۆست و برادەرو خۆشتان بوێن. کەسێك ئەوانە بکاتە دۆست و خۆشەویستی و هاریکارییان بکا، ئەوانە ستەم لە خۆیان دەکەن، خۆیان شیاوی عەزابی سەختی خودا کردوە.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرمویّ: ﴿ **یاایها الذین امنوا لاتتخذوا الیهود والنصاری اولیاء بعضهم اولیاء بعض، ومن یتولهم منکم فانه منهم، إن الله لایهدی القوم الظالمین﴾(المائدة/٥١)** ئەمە یاسایەکی بەردەوامی پەیامی ئیسلامە، یاسای مامەلّەکردنی موسولّمانانە لەگەلّ غەیری خۆیان دا باشترین و گونجاوترین یاسایەکە: کە لەگەلّ سروشتی ئەم ئایینە دا هەلّ دەکا. هەر ئەم یاسایەیە دەکرێتە بناغەی یاسای نێو دەولّەتی و چۆنیەتی مامەلّکردنی موسولّمانان و دەولّەتی ئیسلامی لەگەلّ جیهانی دەرەوەیان دا لەگەلّ کافرو موشریکەکان دا.

یاسایەکە ئاشتەوایی دەکاتە حالّێکی بەردەوام و هەمیشەیی لەگەلّیان، مەگەر دەستدرێژی بکەنەسەر موسولّمانان و شەڕیان دژ ڕابگەیەنن، یان ترسی خیانەت و هەلّوەشانەوەی عەهدو پەیمانیان لیّ چاوەڕوان بکریّ، یان بەهێزەوە ببنە بەر بەست لە بەردەم بلاّوبوونەوەی پەیامی ئیسلام داو نەهێلّن بانگخوازانی ئیسلام بە ئازادی بانگەوازی خۆیان بکەن.

حوکمی ئەو ئافرەتانەی لە(دار الکفر)ەوە کۆچ دەکەن بۆ وڵاتی ئیسلام

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِن فَاتَكُمْ شَىْءٌ مِّنْ أَزْوَٰجِكُمْ إِلَى ٱلْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَـَٔاتُواْ ٱلَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَٰجُهُم مِّثْلَ مَآ أَنفَقُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

لەوە پێش حوکمی پەیوەندی نێوان موسوڵمانان و کۆمەڵانی ناموسوڵمان لە حاڵەتی ئاشتەوایی دا رون کردەوە، ئەمجار لێرەدا حوکمی گێڕانەوەی ئەو ئافرەتە کۆچکارانە رون دەکاتەوە کەلە وڵاتی کوفرەوە هیجرەت دەکەن بۆ ناو موسوڵمانان و مارە کردنیان پاش پەیمانی حودەیبیە، گێڕانەوەی مارەیی‌یەکەیان بۆ مێردە بتپەرستەکانیان .

هەروەها حوکمی مارەکردنی ئافرەتی بتپەرست رون دەکاتەوە. هەروەها باسی قەرەبوو کردنەوەی ئەو پیاوە موسوڵمانانە دەکا

کە ژنەکانیان پەیوەندی دەکەن بە موشریکەکانەوە. دەبێ مارەیی ژنە هەڵاتوەکانیان لە دەستکەوتی جەنگ بۆ قەرەبوو بکرێتەوە، لە هەموو ئەم حوکمانەش دا دەبێ موسوڵمانان بەژن وپیاویانەوە لە خودا بترسن و تەقوای خودایان لەدڵ دابێ. دەفەرموێ:

﴿ یاایها الذین امنوا اذا جاءکم المؤمنات مهاجرات فامتحنوهن﴾

ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە تاك وتەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرێتی پێغەمبەرهەیە، هەرکاتێ ئافرەتی کۆچکاری موسوڵمان لەوڵاتی کوفرەوە هات بۆ ناو ئێوە، بە تاقییان بکەنەوە، لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دا ئەنجام بدەن، بۆ ئەوەی بزانن تاچ ئەندازەیەك رەغبەتیان لە ئایین دا هەیە، ئایین پاڵی پێوە ناون بۆ کۆچکردن پرسیاریان لێ بکەن ئاخۆ هۆی کۆچ کردنەکەیان چیە؟ ئەوەبوو پێغەمبەرﷺ: کەرۆژی حودەیبییە پەیمانی ئاشتی لەگەڵ موشریکەکانی مەککە بەست، خاڵێکی پەیمانەکە ئەوە بوو، هەر کەسێ لەمەککەوە کۆچ بکا بۆ مەدینە بیگێڕێتەوە بۆ مەککە بۆ ناو موشریکەکان.

جاکە ئافرەت بەمەبەستی موسوڵمان بوون کۆچیان کرد، پەروەدگار فەرمانی بە پێغەمبەرﷺکرد کە نەیانگێڕێتەوە، بەڵکوو لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دا بکا ئاخۆ چی پاڵی پێوە ناون بۆ کۆچکردن، ئەوەبوو سوێندیان دەخوارد: کەکۆچکزدنەکەیان لەرقی مێردەکانیان نیە، لەبەرئەوە نیە حەزیان لەو جێگەبێ و ئەو شارەیان پێ خۆش بێ، یان مەبەستێکی دونیایی تریان هەبێ ، زۆریان لەم بارەوە لەگەڵ شیدەکرایەوە. سوێندیان دەخوارد: کە تەنها خۆشەویستی خوداو پێغەمبەری خودا هەڵی ناون بۆ کۆچکردن، تەنها لەبەر خاتری ئایین کۆچیان کردوە، جاکە بەم جۆرە سوێندیان دەخوارد، ئیتر پێغەمبەرﷺ مەسرەف و مارەییەکەیانی دەدایەوە بەمێردە موشریکەکانیان و ئافرەتەکانی نەدەگێڕانەوە. وەکوو

دەفەرموێ: ﴿ الله اعلم بایمانهن، فإن علمتوهن مؤمنات، فلا ترجعوهن﴾ واتـە: بـە تاقیکردنـەوەی ئـەو ئافرەتانـە شـتێکی رواڵەتییـە، وەلیّ لـە حەقیقەت و واقیع داهەر خودا دەزانێ ئاخۆ ئەوانە ئیماندارن یان نا، خودا فەرمانتان پێدەکا بەرواڵەت لێکۆڵینـــەوەیان لەگـەڵ دابکـەن، بـۆ خـۆی نهێنی ناو دڵیان دەزانی، جا ئەگەر لەئاکامی تاقیکردنەوەو لێکۆڵینەوەدا بۆتان دەرکەوت ئەو ئافرەتانـــە موسـوڵمانن و ئـاپین پـاڵی پێوەنـاون بـۆ کۆچکردن، ئەوە مەیانگێڕنەوە بۆلای مێردە موشریکەکانیان.

﴿ لاهن حل لهم ولاهم یحلون لهن﴾ ئەو ئافرەتە موسـوڵمانانە حـەلاڵ نین بۆ ئەو موشریکانە، هەر ئافرەتێك موسوڵمان بوو، یەکسەر دەبـێ لـە مێردەکەی جیابێتەوە، هەروەها موشریکەکانیش حەلاڵ نـین بـۆ ئافرەتـە موسوڵمانەکان هیچیان بۆ هیچیان حەلاڵ نین و نابێ پێکەوەبن.

بەڵێ ئەم ئایەتە ئافرەتی موسوڵمانی لە پیاوی موشریك حـەرام کـرد، لەپێش نازڵبوونی ئەم ئایەتەدا دروست بووە ئافرەتی موسوڵمان شوبکا بە پیاوی موشریك . بۆیە (ئەبولعاص)ی کوڕی (الربیـع) مـێردی زەینـەبی کچی پێغەمبەر ﷺبوو، زەینەب موسوڵمان بوو ئەبولعاص بتپەرست بوو، رۆژی غەزای بـەدر بەئەسـیری کەوتـە دەسـت موسـوڵمانەکان، زەینـەب ملەوانکەکەی خۆی کەهی خەدیجەی دایکی بوو بـەمیرات بـۆی مـابوەوە نـاردی بـۆ ئـەوەی بکـرێ بـە فیدیـەو مێردەکـەی مەرەخـەس ببـێ. کە پێغەمبەر ﷺ ملەوانکەکەی بینی زۆری بەزەیی بە زەینەب داهاتەوەو بە موسوڵمانەکانی فەرموو: ئەگەر بەباشتان زانی ئەبولعاص بۆ زەینـەبی کچم بەرەڵلا بکەن، بیکەن.

دوایـی پێغەمبـەرﷺ مەرەخەسـی کـرد بەمـەرجێ زەینـەبی کچـی پێغەمبەرﷺ : کەخێزانی بوو بینێرێتـەوە بـۆلای پێغەمبـەرﷺ ئـەویش کەرۆیشـتەوە وەفـای بەوادەکـەی کـرد، لەگـەڵ زەیـدی کـوڕی حاریثـەدا

زەینەبی ناردەوە بۆ مەدینە بۆلای پێغەمبەر ﷺ زەینەب لە مەدینە دوای روداوی بەدر دوو ساڵ مایەوە، تامێردەکەی؛ (ئەبولعاص)ی کوڕی (الربیع) ساڵی هەشتەمی کۆچی موسوڵمان بوو.. ئیتر پێغەمبەرﷺ هەر بەنیکاحی پێشوو زەینەبی گێڕایەوە بۆ لای ئەبولعاص. مارەیی تازەی بۆ نەبڕییەوە..

ئیمام ئەحمەد لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ زەینەبی کچی گێڕایەوە بۆ ئەبولعاص، کۆچکردنی زەینەب پێش موسوڵمانبوونی ئەبولعاص بەشەش ساڵ بوو، نەشایەتی حازر کردو نەمارەیی تازەی بۆ بڕییەوە، هەندێك دەڵێن: کۆچکردنی زەینەب دووساڵ پێش موسوڵمان بوونی ئەبولعاص بووە.

عەبدی کوڕی حەمید، لە عەمری کوڕی شوعەیبەوە لە باوکییەوە لەباپیریەوە دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ کچەکەی خۆی گێڕایەوە بۆ (ئەبولعاص)ی کوڕی (الربیع) بەنیکاح و مارەیەکی تازە. یەزیدی کوڕی هارون دەڵێ: حەدیثیئیبنوعەبباس ئیسنادەکەی باشترە، وەلێ کار بە حەدیثیعەمری کوڕی شوعەیب دەکرێ. چونکە ئەوەی زوربەی زانایان لەسەری کۆکن ئەوەیە: هەر کاتێ ئافرەتەکە عیدەی تێپەڕیو مێردەکەی موسوڵمان نەبوو، فەسخی نیکاحی نێوانیان دەبێتەوە. بۆیە جەماوەری زانایان وەڵامی حەدیثەکەی ئیبنو عەبباسیان داوەتەوە، وتوویانە: وێ دەچێ زەینەب عیدەی لە ئەبولعاص تێپەڕ نەبووبێ. بۆیە پێغەمبەرﷺ بەبێ نیکاحی تازەو مارەیی تازە زەینەبی بۆ گێڕایەوە.

﴿ واتوهم ما انفقوا﴾ ئەو ئافرەتانەی کۆچ دەکەن و مێردە موشریکەکانیان جێ دێڵن، ئێوە خەرجیو مارەیی یەکانیان بدەنەوە مێردەکانیان، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ: کە پەیمانی حودەیبییە لە خاڵی گێڕانەوەی کۆچکەران دا تایبەت بووە بە پیاوانەوە ئافرەتی نەگرتۆتەوە،

﴿ ولا جناح علیکم ان تنکحوهن اذا اتیتموهن اجورهن﴾ هیچ خراپەیەکتان لەسەر نیە ئەی موسوڵمانینە ئەگەر ئەو ئافرەتە کۆچکارانە مارەبکەن، بەمەرجێ عیدەیان بەسەربچێو مارەیی خۆیان بدەنێ.

﴿ ولاتمسکوا بعصم الکوافر﴾ ئەی موسوڵمانینە هەرگیز گوێ مەدەن بە نیکاح ومارەیی یەك لەناو کافرەکان دا بریار درابێ. واتە: ئەگەر پیاوەکە موسوڵمان بوو ژنەکەی بەکافری مایەوە، ئیتر پەیوەندی ژن و مێردایەتی نێوانیان دەپچرێو عیصمەتی ژن و مێردایەتی نێوانیان نامێنێ. پێش نازڵبونی ئەم ئایەتە موشریکەکان ئافرەتی موسوڵمانیان مارە دەکرد. موسوڵمانیش ئافرەتی بتپەرستی مارە دەکرد. ئیتر بەم ئایەتە ئەو حوکمە هەڵگیرا، وەلێ دروستە پیاوی موسوڵمان ئافرەتی جولەکە، یان مەسیحی مارە بکا. چونکە ئەوانە ئەهلی کیتابن.

لە فەرمودەیەکی صەحیح دا لە (المسور)و مەڕوانی کوڕی(الحکم)ەوە ریوایەت کراوە: کاتێ پێغەمبەر ﷺ رۆژی حودەیبیە پەیمانی ئاشتی بەست، ئافرەتانی موسوڵمان لە مەککەوە کۆچیان کرد بۆ مەدینە، پەروەدگار ئایەتی﴿یا ایها الذین امنوا اذا جاءکم المؤمنات مهاجرات﴾ تا دەگاتە ﴿ ولاتمسکوا بعصم الکوافر﴾ نازلٚ کرد. ئەو رۆژە عومەری کوڕی خەتتاب دوژنی تەلاق دان، موعاوییە کوڕی ئەبوسەفیان یەکیانی مارەکردەوەو ئەوی تریان صەفوانی کوڕی ئومەییە مارەی کردەوە.

﴿واسالوا ما أنفقتم، ولیسألوا ما أنفقوا﴾ داوای مارەیی ژنەکانتان بکەن، ئەگەر لە ئایین پاشگەز بونەوەو پەیوەندییان بە کۆمەڵی کافرەکانەوە کرد، بتپەرستەکانیش بۆیان هەیە داوای مارەیی ئەو ژنانەیان بکەن: کە موسوڵمان دەبن وکۆچ دەکەن بۆ مەدینە.

بەم جۆرە ئەگەر ئافرەتێکی موسوڵمان لە ئیسلام پاشگەز بوایەوەو بگەڕایەوە بۆ ناو کافرەکان موسوڵمانەکان داوای مارەیی یەکەیان لە کافرەکان دەکرد. ئەگەر ئافرەتێکی کافریش موسوڵمان بوایە وکۆچی بکردایە بۆ ناو موسوڵمانەکان دەبوایە مارەیەکەی بگێڕنەوە بۆ مێردە کافرەکەی.

﴿ ذلکم حکم الله یحکم بینکم، والله علیم حکیم﴾ ئەوەی بۆتان باس کرا لە گێڕانەوەی مارەیی بۆ هەردولا حوکمی خودایە، حوکمی پێ دەکا لەناوتان دا، خودا زاناو دانایە، هیچی لێ گوم نابێو هەرچی دەیکا حیکمەتی تێدایە، هەر حوکمێك دەردەکا لەجێی خۆی دایە.

﴿ وإن فاتکم شئ من ازواجکم الى الکفار فعاقبتم فاتوا الذین ذهب ازواجهم مثل ما انفقوا، واتقوا الله الذى انتم به مؤمنون﴾ ئەگەر یەکێك لەژنەکانی ئێوە لەئایین پاشگەز بووەوە خۆی قوتار کردو رۆیشت بۆ لای کافرەکان دوایی ئێوە لەشەڕدا بەسەر کافرەکان دا زاڵ بوون و دەستکەوتتان دەسکەوت، غەنیمەت و تالأنیتان لێ گرتن، ئەوە مەسرەف و مارەیی ژنە پاشگەز بووەکە بدەن بە مێردە موسوڵمانەکەی، ئەگەر کافرەکان مەسرەف و مارەیەکەیان نەگەڕاندەوە بۆ مێردەکەی . تەقوای خودا بکەن، شتێك مەکەن خۆتان وا لێ بکەن شیاوی عەزابی خودا بن. لە کاتی تەنفیذکردنی حوکمی خودادا ترسی خوداتان لە دڵ و دەروون دا بێ، پێچ و پەنا لە تەنفیذ کردنەکەدا مەکەن.

ئیبنو عەبباس وەی تریش فەرمویان ئەگەر ژنی پیاوێکی کۆچکار پاشگەز بووەوەو رۆیشتەوە بۆ ناو کافرکان پێغەمبەر ﷺ فەرمان دەکا بەوەی مەسرەف و مارەیی ئافرەتە پاشگەز بووەکە بدەنەوە بە مێردەکەی لە ماڵی غەنیمە، پێش ئەوەی بکرێتە پێنج بەش.

بەکورتی لەسەر کافرەکان پێویستە مارەیی ژنە پاشگەز بووەکە بگێڕنەوە، ئەگەر نەیانگێڕایەوە لە غەنیمەت و دەستکەوتی جەنگ مەسرەف و ماریەکەی بۆ قەرەبوو دەکرێتەوە.

بەیعەتکردنی پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ ئافرەتە کۆچکارەکان دا

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ وَلَا يَعۡصِينَكَ فِي مَعۡرُوفٖ فَبَايِعۡهُنَّ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُنَّ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَوَلَّوۡاْ قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ قَدۡ يَئِسُواْ مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلۡكُفَّارُ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡقُبُورِ ﴿١٣﴾

ئایەتی ژمارە (١٢) ڕۆژی فەتحی مەککە نازڵ بووە، ئەوە بوو پێغەمبەر ﷺ کە لەبەیعەتکردنی پیاوان بووەوە دەستی کرد بە بەیعەتی‌کردنی ئافرەتان.

ئیمامی بوخاری لە عوروەی کوڕی زوبەیرەوە ڕیوایەت دەکا دەڵێ: عائیشە فەرموی: پێغەمبەر ﷺ ئەو ئافرەتانەی کۆچیان دەکرد بۆ مەدینە بەتاقی دەکردنەوە بە گوێرەی ئەم ئایەتە ﴿ یا ایهاالنبي إذا جاء المؤمنات یبایعنك﴾ تادەگاتە ﴿ غفور رحیم﴾ ئەمجار هەر ئافرەتێك ئەو مەرجانەی لە ئایەتەکەدا هاتوون قبوڵی بونایە، پێغەمبەر ﷺ

پیێی دەفەرموو: ئەوا بەیعەتم لەگەڵ دا کردی. وەڵڵاهی پێغەمبەر ﷺ لەبەیعەتکردن دا دەستی وەدەستی هیچ ئافرەتێك نەکەوتووە. هەر بەدەم دەیفەرموو: ئەوە لەسەر ئەو عەهدو پەیمانە بەیعەتم لەگەڵ کردی. لە صەحیحی (موسلیم)یش دا لە عائیشەوە ئەم ریوایەتە هاتووە. بەتۆزێك جودا وازیەوە...

دەفەرموێ: ﴿ یا ایها النبی اذا جاءك المؤمنات یبایعنك علی الا یشرکن بالله شیئا﴾ ئەی پێغەمبەر! ئەگەر ئافرەتی خاوەن باوەڕ بەخوداو بە پێغەمبەری خودا هاتنە لات بۆ بەیعەتکردن و عەهدو پەیمانیان پێ دای لەسەر ئیسلام و گوێڕایەڵی بۆ فەرمانی خودا، بەیعەتیان لەگەڵ دا بکە لەسەر ئەوە کەئیتر هیچ شتێك نەکەنە هاوەڵی خودا.

﴿ ولا یسرقن﴾ دزی نەکەن ﴿ ولا یزنین﴾ زینا نەکەن.

﴿ ولا یقتلن أولادهن﴾ منداڵی خۆیان زیندە بەچاڵ نەکەن .

﴿ ولا یاتین ببهتان یفترینه بین أیدیهن وارجلهن﴾ منداڵی فڕێ دراو هەڵنەگرنەوەو بەمێردەکەی بڵێ ئەم منداڵەم بووەو لە تۆیە.

ئەمەش داب ونەریتێکی سەردەمی جاهیلی بوو، ژن منداڵی فڕێ دراوی هەڵدەگرتەوەو بە مێردەکەی دەگوت لە داوێنی خۆم کەوتۆتە خوارەوەو لە تۆوە لە سکم کەوتووە.

﴿ ولا یعصیینك فی معروف﴾ پەیمانیان لێ وەربگرە لە کردنی هەموو چاکەیەك دا گوێڕایەڵی فەرمانەکانت بن و سەرپێچی نەکەن، هەرچی شەرع فەرمانیان پێ دەکا پابەندی بن، شین و شەپۆڕ لەسەر مردو نەگێڕن ، یەخەی خۆیان دانەدڕن، لەگەڵ نا مەحرەمدا خەڵوە نەکەن....... هتد

﴿ یاایها الذین امنوا لاتتولوا قوما غضب الله علیهم، یئسوا من الاخرة کما یئس الکفار من أصحاب القبور﴾ ئەی ئەو کەسانەی

ئیمانتان بە پەیامی ئیسلام هێناوە؛ گەل ونەتەوەیەك مەكەنە دۆست و خۆشەویستی خۆتان: كە خودا غەزەبی لیٚ گرتون و خۆشی ناوێن و لە رەحمەتی خۆی دووری خستوونەوە. نەچن (وەلائو بەراء) بۆ جولەكەو گاورو كافری تر دەربڕن و خۆشتان بوێن، ئەوانە لە پاداشتی قیامەت بێبەش بوون، لەبەر كوفرو سەر رەقی خۆیان وایان لیٚهاتووە بڕوایان بە قیامەت نیەو لە هاتنی نائومێدبوون. وەكوو چۆن لە زیندوبونەوەی مردوەكانیان نائومێد بون. هەرچەندە بەڵگەونیشانە زۆروهەمە جۆرن لە سەر ئیمان بە خوداو رۆژی قیامەت .

ریوایەت كراوە هەندیٚ لە موسوڵمانە هەژارەكان هاتوچۆی جولەكەكانیان دەكرد بۆ ئەوەی لە باخ وباخاتیان دا كار بكەن، ئەمجار لەم رێیەوە هەواڵی ناو موسوڵمانەكانیان بە جولەكەكان دەگەیاند، ئیتر بەو ئایەتە جڵەو گیریان لیٚ كرا، جا كە مەبەست بەو گەل و نەتەوەیەی خودا غەزەبی لیٚ گرتوون قەومی جولەكەبیٚ. ئەو كاتە مانای ئایەتەكە بەم جۆرە دەكەین:

ئەو جولەكانە حەزرەتی موحەممەدیان بەدرۆ خستەوە، دەشزانن پێغەمبەری خودایە، چۆن كوڕەكانی خۆیان دەناسن ئاوا پێغەمبەر دەناسن، بەڵام بەهۆی سەر رەقیو بڕوانەكردنیان بە پێغەمبەر پاداشی قیامەتیان لە دەست داوە، لە پاداشی قیامەت نائومێد بوون، وەكوو چۆن كافرەكان لە زیندبونەوەی مردوەكانیان نائومێد بوون، یان وەكوو چۆن كافرەكان لە ناو گۆڕدا سەرنجامی خۆیان دەزانن ئیتر لە پاداشی قیامەت نائومێد بوون.



بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الصف)

ئەم سورەتە مەدەنییەو لە دوا سورەتی (التغابن) نازڵ بووەو چواردە ئایەتە. ناونراوە بە سورەتی (الصف)، چونکە لە ئایەتی چوارەمی دا دەفەرموێ: ﴿ ان الله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا كانهم بنيان مرصوص﴾

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتەکانی پێشەوە لە دوو رووەوەیە:

١- لە سورەتی پێشوودا نەهی لە موسوڵمانان کرد: کە دۆستایەتی کافرەکان بکەن، لەم سورەتەش دا فەرمان بە موسوڵمانان دەکا: کەیەك بگرن و لە بەرامبەر دوژمن دا یەکدڵ و یەکگیان هاریکاری یەکتر بکەن.

٢- لە سورەتی پێشوودا یاسای پەیوەندیی نێوان موسوڵمانان و نا موسوڵمانی رونکردەوە، لە کاتی ئاشتی دا. لەم سورەتەش دا موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ جیهادو بەرگریی لە ئیسلام و خۆبەخت کردن بە ماڵ و گیان لە پێناو خودادا.

مەوضوع و میحوەری باسی سورەتەکە دووشتی سەرەکین:

١- چەسپاندنی ئەو راستیە لە دڵی موسوڵمانان دا: کە ئەم ئایینە بەرنامەی خودایە بۆ ئادەمیزادو لە شێوەی تەواوو بێ کەم و کوڕی دایە. گونجاوو لەبارە: کە ئادەمیزاد پەیڕەوی بکاو هیچ ئایین و بەرنامەیەکی تر بەکەڵکی ئەوە نایە پەیڕەوی بکرێ، پوختەو کاکڵەی ئایینەکانی پێشووەو خودا ویستویەتی بەم ئایینە خەتمی ریسالەی پێغەمبەران بهێنێ و بەسەر هەموو ئایینەکان دا زاڵی بکا.

٢-جیهادو تێکۆشانە لە ڕێگەی خودادا، بەرەنگار بوونەوەی دوژمنانی ئیسلامە. خۆ بەختکردن و مـاڵ خەرجکردنـە لـەپێناو ئـاپینی خـودادا، دەست نیشانکردنی پاداشی گەورەیە بۆ جەنگاوەرانی ئیسلام.

بانگەوازی بۆ جەنگان لە ڕێگەی خودادا شان بە شان و یەکدڵی و یەک گیانی

بسم الله الرحمن الرحيم

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِۦ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَٰنٌ مَّرْصُوصٌ ﴿٤﴾

دەربارەی سـەبەب نـزولی ئایـەتیژمارە (١-٢) تـیرمیذیو حـاکم و دارمی لە عەبدوڵڵای کوڕی سـەلامەوە ریوایـەتیان کـردوە، دەفـەرموێ: کۆمەڵێك بووین لە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ لە ناو خۆماندا وت و وێژمـان دەکرد، وتمان: ئەگـەر بمانزانیایـە چ کردەوەیـەك لای خـودا خۆشەویستە بمانکردایـە! ئیـتر پـەروەدگار ئایـەتی﴿ سـبح لله مـا فـی السموات و الارض وهو العزیز الحکیم، یا ایـهالذین امنـوا لم تقولـون مالا تفعلون﴾ ی نـازڵ کـرد ئیـتر پێغەمبـەر ﷺ تاکۆتـایی سـورەتەکە، بەسەر ئێمەیدا خوێندەوە.

ئیبنو جەریر لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایـەت دەکـا دەفـەرموێ: چـەند کەسێك لە موسوڵمانان پێش ئەوەی جیهاد پێویست بکـرێ_ دەیـانگوت: پێمان خۆشە خودا شارەزاییمان بکا بۆ باشترین کردەوە تا ئەنجامی بدەین، ئیتر پەروەدگار هەواڵی بە پێغەمبـەرﷺدا: کـە خۆشەویسـترین کـردەوە یەکتاپەرسـتیو جیـهادە لـە دژی دوژمنـانی خـوداو داننانـە بـە پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر ﷺ جا: کە ئایەتی جیهاد نازڵ بوو، هەندێ لە موسوڵمانان پێیان ناخۆش بوو، لەسەر شانیان گران بوو ئیـتر پـەروەدگار ئەو ئایەتەی نازڵ کردن.... دەفەرموێ:

﴿ سبح لله مافی السموات ومـا فـی الارض وهـو العزیـز الحکیـم﴾ هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی‌دایە بە گیـاندارو بـێ گیانـەوە، تەسـبیح و تەنزیهی خودا دەکەن، هەموو بونەوەر تەسبیحاتی خودا دەکا. ملکـەچی خۆیانی بۆ رادەگەیەنن، خودا خاوەن هێزو دەستەڵاتی رەهایە، باڵادەسـتـە بەسەر بەندەکانی دا، داناو لێزانە لە ئەحکام و کـردارو گوفتـاری دا، لـە بەرێوەبردن و هەڵسوڕانی بونەوەری‌دا، هەرچی دەیکا لە جێی خۆی دایەو هەموو کارێکی بەجێیە.

﴿ یا ایها الذین امنوا لم تقولون مـالا تفعلـون﴾ ئـەی ئـەو کەسـانەی بڕواتان بە خـودا کـردوەو شـوێن پێغەمبەرەکـەی کـەوتوون، لـە بـەرچی بـەزوبان شـتێك دەڵێـن و بـەکردەوە پێچەوانـەی وتەکـەی خۆتـان رەفتار دەکـەن. بۆچـی خـاوەنی قسـەی خۆتـان نـین؟ بـۆ وەفـا بـەوادەی خۆتان ناکەن؟

زانایانی سەلەف ئـەم ئایەتـەیان کردۆتـە بەڵگـە لەسـەر ئـەوەی: کـە پێویستە موسوڵمان وادەی خۆی بەرێتە سەرو پابـەندی بـەڵێنی خۆی‌بـێ. هەروەها حەدیثی صەحیحی پێغەمبەریان کردوە بەبەڵگە کە دەفـەرموێ: (ایـة المنـافق ثـلاث: اذا وعـد اخلـف، و اذا حـدث کـذب، و اذا اؤتمـن خـان)

نیشانەی دووڕوو سێ شتە: کە وادەی دا نەیباتە سەر، کەقسەی کـرد درۆ بکا، کە سپاردەیان لادانا خیانەتی تێدابکا.

ئیمـامی مـالیك فەرمویـەتی: ئەگـەر وادەدەر وادەپێـدراوی خسـتـە وەرطەوە پێویستە وادەکەی بەرێتە سەر، بۆ نمونە ئەگەر بـە کـابرای وت: برۆ ژن بخوازە مـن نیـوەی مەسـرەفەکەت بـۆ دەدەم، ئەگـەر کـابرا ژنـی خواست پێویستە وەفا بەوادەکەی خۆی بکا.

﴿کبر مقتا عند الله ان تقولوا مالا تفعلون﴾ تاوانێکی گـەلێك مەزنـە لای خـودا: کەوادەیـەك بـدەن و جێبـەجێی نەکـەن، قسـەیەك بکـەن و بەکردەوە پێچەوانەی بجوولێنەوە. چونکە پاشگەز بوونەوە لـە قسـەو وادە نیشانەی خۆویستیو ئەنانییەتە، بەفیڕۆ دانی کات و بـەرژەوەندیو رێـزی کەسـانی دیکەیـە، نەهێشـتنی بتمانـەی نێـوان تـاك و کۆمەڵـە، بۆیـە (خلاف الوعد) ئەوەندە لای خودا قێزەون و ناشرینە.. ئەمجار لە بەرامبـەر ئەوانەدا: کە وادەیی خۆیان نابەنەسەرو زەمی کردن، مەدحی ئەوانە دەکا: کە چاو نەترسانە لە بەرامبەر دوژمن دەوەستن و دەفەرموێ:

﴿ ان الله یحب الذین یقاتلون فی سبیله صفا کانهم بنیان مرصوص﴾ بەراستی خودا ئەوانەی خـۆش دەوێ: کـە لـە پێنـاو ئایینەکـەیدا شـەڕ دەکەن و مەردانـە دەجـەنگن، وەکـوو دیـواری یـەکگرتوو بـە قورقوشـم داڕێژراوو پتەوو قایم ڕێز دەبەستن و بەرەو ڕووی دوژمـن دەوەسـتن، هیـچ هێزێك ناتوانێ لە سەنگەرو پێگەی خۆیان بیانجولێنێ.

ئەمە ڕەهنومـایی پـەروەدگارە فـەرمانیان پیدەکـا کەلـە بەرامبـەر دوژمن دا توندو تۆڵ و جیدییو ورە بەرزبن، بە وردی و زیرەکانە، ئـەرکی جیهاد ئەنجام بـدەن، سسـتیو تەمبـەڵی لـە ئـەنجامدانی ئەرکـەکانیاندا نەکەن، لە ناو یـەکا یـەکانگیرو دڵسـۆزو چـاو نـەترس بـن، گوێڕایـەڵی فەرمانی سەرکردەو پابەند بەپلانی جەنگ بن، ئەمە سیاسەتی ئیسـلامە

له جەنگ دا، بەو جۆره نەفسەکان پەروەردە دەکاو کۆمەڵ پێکەوە دەنێ، کردەوەو واقیع لێك دەبەستێ‌و لە یەك کات دا هەموو وزەو هێزەکان ئاراستە دەکا بۆ هەدەف و سەرکەوتن بەدەست دێنێ.

ئاوردانەوەیێک لە چیرۆکی حەزرەتی موساو حەزرەتی عیسا لەگەڵ بەنی ئیسرائیل دا

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰٓ إِلَى ٱلْإِسْلَٰمِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَٱللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

لەوە پێش موسوڵمانانی هەڵنان بۆ جیهادو سەرزەنشتی ئەوانەی کرد: کە لە جیهاد خۆ پاش دەدەن. ئەمجار سەرگورشتەی حەزرەتی موسایان بۆ دەگێڕێتەوە لەگەڵ نەتەوەکەی‌دا، کاتێك حەزرەتی موسا داوای لێ کردن شەڕ لەگەڵ جەبابیرەکان دا بکەن، ئەوانیش لینگە لەرزەو لێوە لەرەیان پێکەوت و داواکەی حەزرەتی موسایان رەتکردەوەو وتیان: تۆو خواکەت بچن شەڕ بکەن و ئێمە لێرە دادەنیشین. لە دوای ئەوە سەر گورشتەی حەزرەتی عیسایان بۆ دەگێڕێتەوە کاتێك بە موعجیزەو بەڵگەی ئاشکراوە هاتە ناو نەتەوەکەی‌و بانگەوازی کردن بۆ ئیمان هێنان و مژدەی هاتنی پێغەمبەرێکی پێدان: کە دوای خۆی رەوانە دەکرێ‌و ناوی (ئەحمەدە) نەتەوەکەی گوێڕایەڵی بانگەوازیەکەی نەبوون، سەرپێچیان کرد.

ئەمجار سەر زەنشتی ئەو یاخی بووانە دەکا: کە بە پیر بانگەوازی حەزرەتی موحەممەدەوە نەهاتوون، بەڵکوو بوختان هەڵدەبەستن و پێغەمبەریان بە ساحیرو موعجیزەکانی بە سیحر لە قەڵەم دەدەن. ئەم بوختان و درۆو دەلەسەشیان بۆ ئەوەیە ئایینی خودا بەتاڵ بکەنەوەو نوری قورئان بکوژێننەوە. بەڵام باسەری خۆیان لەبەرد بدەن، بێگومان خودا نووری خۆی تەواو دەکاو ئایینی خۆی بەسەر هەموو ئایینەکانی تردا بالاّ دەست دەکا.......!

دەفەرموێ: ﴿ واذ قال موسى لقومه: ياقوم لم تؤذونني وقد تعلمون أني رسول الله اليكم﴾ ئەی موحەممەد ئەوە بۆ گەل و نەتەوەکەت باس بکە: کە موسای کوڕی عیمڕان بەنەتەوەی خۆی (بەنوئیسرائیل) گوت: ئەرێ قەومەکەم! ئەوە بۆچی سەرپێچیم دەکەن و گوێڕایەڵیم ناکەن؟ بۆ بە هەڵوێستی ناشرین و جوێن پێدان ئەزیەتم دەدەن؟ بۆچی شەریعەت و یاسای خودا جێبەجێ ناکەن؟ خۆ ئێوە دەزانن: من پێغەمبەرو فرستادەی خودام بۆ سەر ئێوە، پێغەمبەر رێزی لێ دەگیرێ و بە گەورە سەیر دەکرێ.

هەمووتان موعجیزەو نیشانەی پێغەمبەرێتی منتان بینی ئەدی بۆچی بڕوام پێناکەن، بۆ شوێنم ناکەون؟!

هێنانی ئەم سەرگورشتەیە ئاماژە بەوەدەکا: کە پێویستە موسوڵمانان چاو لە جولەکەکان نەکەن و ئەزییەتی پێغەمبەرﷺ نەدەن. وەکوو ئەوان ئەزیەتی موسایان دا.. وەکوو لە ئایەتێکی تردا راستەوخۆ ئەو فەرمانەیان پێدەکاو دەفەرموێ: ﴿ **یا ایها الذین امنوا لاتکونوا کالذین آذوا موسی فبراه الله مما قالوا، وکان عندالله وجیها** ﴾(الاحزاب/٦٩) .

لەهەمان کات دا هێنانی سەرگورشتە کە دڵدانەوەی پێغەمبەری تێدایە، بۆ ئەوەی قورسایی ئەزیەتدانی کافرەکانی لەسەر سوك ببێ و وانەزانێ: کە هەر ئەو لەسەر بانگەوازی لەلایەن گەلەکەیەوە ئەزیەت دەدرێ، بەڵکوو ئەوەتا موساش لەلایەن گەلەکەیەوە ئەزیەتدراوە.

جا﴿ **فلما زاغوا ازاغ الله قلوبهم، والله لایهدی القوم الفاسقین** ﴾ کاتێك ئایینی حەقیان پاشگوێ خست و وازیان لێ هێنا، شوێن پەیامی پێغەمبەریان نەکەوتن و ئەزیەتیان دا، لە تۆڵەی ئەوەدا خودا دڵی لەسەر گرتنە بەری رێگەی هیدایەت لادان، حەق و راستی لێ گوم کردن، گومان و ڕاڕایی خستە نێو دڵ و دەرونیانەوە.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **ونقلب افئدتهم وابصارهم کمالم یؤمنوا به اول مرة ونذرهم فی طغیانهم یعمهون** ﴾(الانعام/١١٠) خودا هەرگیز هیدایەتی گەل و نەتەوەی کافر نادا: ئەوانەی پێغەمبەرانی خۆیان بە درۆ خستونەوەو ئامادە باشی ئەوەیان تێدا نیە نووری ئیمان وەربگرن.

﴿ **و اذ قال عیسی ابن مریم یا بنی اسرئیل، انی رسول الله الیکم، مصدقا لما بین یدی من التوراة** ﴾ ئەی پێغەمبەر، هەواڵ و سەر گورشتەی عیسا بۆ قەومەکەت بگێڕەوە کاتێك وتی: ئەی نەتەوەی ئیسرائیلی ئەمن

پێغەمبەرو فرستادەی خودام بۆ سەر ئێوە، نامەی ئاسمانیم بۆ هاتووە: کە (ئینجیلە) پشتگیری نامەی تەوڕات دەکـا، تەواوکـەری تەوڕاتـە، نـازانم بۆچی سەرپێچی فەرمانەکانم دەکەن و دژم دەوەستن...... !؟

﴿ ومبشرا برسول ياتي مـن بعـدي اسمـه احمـد﴾ بێگومـان تـەوڕات موژدەی ڕەوانە کردن و پێغەمبەرایەتی منی بـە ئێـوە داوە، ئـەمن ئـەو پێغەمبەرەم: کە تەورات ئاماژەی پێ کـردوم، منیـش لەلایـەن خۆمـەوە موژدەتان دەدەمێ بە هاتنی پێغەمبەرێك لە دوای مـن نـاوی ئەحمـەدە، پێغەمبەرێکی قوڕەیشی نژادو خاوەنی ڕەوشتی جوان و پەسند، سەرخەتی پێغەمبەرانەو دوا ئەو پێغەمبەری تر نین و نایەن.

بوخاریو موسلیم لە جوبـەیری کـوڕی موطعیمـەوە ریوایـەت دەکـەن: دەڵێ: بە گوێی خۆم لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: من چـەند نـاوێکم هەیە (موحەممەد، ئەحمەد، الماحي، الحاشر، العاقب).

لە ریوایەتێکی تری موسلیم دا ئەبو موسا دەیگێڕێتـەوە دەفـەرموێ: پێغەمبەر ﷺ چەند ناوێکی خـۆی بـەیان کـرد فـەرموی: مـن (محمـد)م (احمد)م (الحاشر)م (المقفى) و (نبى الرحمة و التوبة و الملحمة)م .

بەجۆرە حەزرەتی عیسا مژدەی هاتنی پێغەمبەری ئاخر زەمانی داوە ، کەچی ﴿ فلما جاءهم بالبينات قـالوا، هـذا سـحر مبـين﴾ کـاتێك ئـەو پێغەمبـەرەی مـوژدەی بـە هـاتنی دراوەو لـە تـەوڕات و ئینجیـل دا ناوونیشانی دیاری کراوە، هات و بانگەوازی خۆی بلاۆ کـردەوە، بەڵگـەو موعجیزەی پێغەمبەرێتی خۆی نواندن، کافرو خودا نەناسان وتیان: ئەوەی هێناوتـە سـیحرو جـادووی ئاشـکراو عەیانـە، بـۆ خـۆت جادوبـازی، نامەکەشت سیحرە. یان ماناکە بەم جۆرەیە(کاتێ حەزرەتی عیسا هاتە سەر گەلەکەی بەموعجیزەو نیشانەی ئاشـکراوە، وتیـان: ئەمـە سـیحرو جادوێکی ئاشکراو عەیانە)

﴿ومن اظلم ممن افترى على الله الكذب وهو يدعى الى الاسلام والله لايهدى القوم الظالمين﴾ کێ لەو کەسە ستەمکار ترە؟ واتە: کەس لەو ستەمکار ترنیە: کەلە سەر خودا بوختان هەڵبەستێ، هاوەڵ و منداڵ و خێزانی بۆ دابنێ، لە حاڵێکا بانگ دەکرێ بۆ موسوڵمان بون و بۆ یەکتاپەرستی و دڵسۆزی لە خودا پەرستی دا. هەرگیز خودا کافرو ستەمکاران هیدایەت نادا بۆ رێگەی راست، چونکە ئەوانە ستەمیان لە خۆیان کردوەو ئامادە باشی ئیمان هێنانیان تێدانیە. بەسروشت کافرو بێ بڕوان.

﴿ يريدون ليطفئوا نور الله بافواههم والله متم نوره ولو كره الكافرون﴾ ئەو کافرو ستەمکارانە هەمیشە لە هەوڵی ئەوەدان بانگەوازی ئیسلامی خەفە بکەن و نوری هیدایەت بکوژێننەوە، لەمپەڕو کۆسپ دروست بکەن بۆ ئەوەی نەهێڵن ئیسلام بلاوبێتەوە. بەدرۆو دەلەسە بەرنگاری بکەن. ئەوانە لەگوێی گادا نوستوون، دەیانەوێ بەری تیشکی خۆر بە بێژینگ بگرن، دەیانەوێ بە فوو روناکی خۆر بکوژێننەوە، بێگومان ئەوانە خەیاڵیان خاوەو ئەو ئاواتەیان نایەتەدی، خودا ئایینی ئیسلام بە ناو جیهاندا بلاو دەکاتەوەو بەسەر هەموو ئایینەکان دا بالادەستی دەکا هەرچەندە کافرەکان پێیان ناخۆش بێ!

﴿ هو الذى ارسل رسوله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون﴾ خودای مەزن خودایەکی وەهایە پێغەمبەری خۆی بە هیدایەتی کامڵ و ئایینی حەق و ئاشکراوە رەوانە کردوە: کەلە قورئانی پیرۆزو حەدیثی پێغەمبەردا رەنگ دەداتەوە، بۆ ئەوەی بەسەر هەموو ئایینەکان دا بالادەست بێ‌و بەناو جیهان دا بلاوبێتەوە. هەرچەندە موشریکەکان پێیان ناخۆش بێ. بەڵێ ویستی خودا هاتە دیو دێتەدی،

ئایینی ئیسلام وەکوو ئایین ئاشکرابوو، هیچ ئایینێکی‌تر بەسروشت و بەحەقیقەت لەبەریا نەوەستاوە!!

ئایینە بتپەرستی‌و دەستکردەکان ئەوە هەر هیچ نین. ئایینە ئاسمانییەکانیش ئەوە ئایینی ئیسلام خاتیمەو وێنەی کۆتایی‌یەو تاکۆتایی رۆژگار بە کەڵکی پەیڕەوی کردن دێ‌و لەگەڵ پێشکەوتنی ئادەمیزاد دەگونجێ.

بێگومان ئایینەکانی جولەکەو نەصارا گۆڕانگاریان تێدا کراو زیادو کەمییان بەسەردا هێنرا، وایان لی‌هات بەکەڵکی ئەوە نایەن بکرێنە بەرنامەی ژیان و یاسای کۆمەڵگای ئادەمیزاد، تەنانەت ئەو ئایینانە ئەگەر تەحریفیش نەکرانایە، هەر بەکەڵکی ئەوە نەدەهاتن بکرێنە بەرنامەی ژیانی ئادەمیزاد بۆ هەتا هەتایە، چونکە لە تەقدیری پەروەدگاردا ئەو ئایینانە بۆ ماوەیەکی سنوور دار نێردراون.

بەشێوەی واقیعیش وادەی پەروەدگار هاتەدی، رۆژگارێك بوو ئایینی ئیسلام لەروی هێزو حەقیقەت و یاساو فەرمانڕوایی‌یەوە بەسەر هەموو ئایینەکان دا بالادەست بوو، لەماوەی سەدەیەك دا زوربەی زەوی ئاوەدانکراوەی کۆنترۆڵ کردو هاتە ژێر رکێفی‌یەوە، ئەمجار بەشێوەی ئاشتی‌و لەرێگای بانگخوازییەوە ئیسلام بەرەو ناو جەرگەی کیشوەری ئاسیاو ئەفەریقیا کشاو تێیان دا بلاو بووەوە، تەنانەت ئەوانەی لە رێگەی دەعوەو بانگخوازییەوە موسوڵمان بوون پێنج هێندەی ئەوانەبوون: کە لە رێگای شەڕو جەنگەوە موسوڵمان بوون .

ئیستاش ئایینی ئیسلام بەشێوەی سروشتی خۆی‌و بەبێ ئەوەی دەوڵەتێکی زلهێز بەڵکوو کەم هێزیش پشتگیری بکا - بەردەوام بە کون و قوژبنی جیهان دا بلاو دەبێتەوەو لە سنوورەکان تێپەڕدەکاو دڵە تینوەکان ئاو دەدا.

سالآنه ئاماره تایبه‌تیه‌کان زۆر بوونی موسولمانان له ناوجه‌رگه‌ی ئه‌وروپاو رۆژئاوا دا راده‌گه‌یه‌نن و رابوونی ئیسلامی له‌گه‌شه‌و پێشکه‌وتن دایه، ئه‌مه وێرای ئه‌و هه‌موو له‌مپه‌رو کۆسپ و ته‌گه‌رانه‌ی ده‌خرێنه به‌رده‌م بانگخوازان و ئه‌و هێرشه ئیعلامی‌و نه‌فسی‌یه‌ی ده‌کرێته سه‌ر موسولمانان و ئه‌و گه‌مارۆ ئابورییه هه‌مه جۆرو خنکێنه‌رانه‌ی ده‌وره‌ی تاك و کۆی موسولمانانی داوه.

بازرگانی به‌سودو سه‌رکه‌وتوو

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّٰتِ عَدْنٍ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُوٓاْ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّۦنَ مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُواْ ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

لەوە پێش پـەروەدگار موسـولمانانی هـەلنان بـۆ جیـهادو تێکۆشـان لەرێگەی خودادا، ترساندنی لەوەی چاو لە نەتەوەی ئیسرائیل بکـەن: کـە گوێڕایەلی ئامۆژگاری حەزرەتی موساو حەزرەتی عیسـا نـەبوون. ئـەمجار لێرەدا پەروەدگار ئەوە رادەگەیەنیّ: کـە بازرگـانی بەسـودو بیّزیـان، لـە بڕوابە خوداو جیهادو تێکۆشان و خۆبەختکردن بە مالّ و گیـان دا رەنـگ دەداتەوە. پاشان موسولمانان هەلدەنیّ بـۆ یارمـەتیدانی ئـایینی خـوداو پشتگیریکردنی پێغەمبەر ﷺ وەکوو چۆن حەواریيەکانی حەزرەتی عیسـا یارمەتی عیسایان دا.

دەفەرمویّ: ﴿ **یا ایها الذین امنوا هل ادلکم علی تجارة تنجیکـم مـن عذاب الیم**﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە تاك و تەنهایی خوداو راسـتی پێغەمبـەرێتی موحەممـەد ﷺ هەیـە؛ ئـەریّ شـارەزاییتان نەکـەم بـۆ بازرگانیەکی بە سود: کە قازانجی تێدا دەکەن و لە عەزابی دژواری دۆزەخ دەتانپارێزیّو لە ناخۆشـی رۆژی قیامـەت رزگارتـان دەبـیّ؟! وەکـوو لـە ئایەتێکی تردا دەفەرمویّ: ﴿**ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم بان لهم الجنه**﴾(**التوبة**/١١١)

ئـەمجار جـۆری بازرگانیەکـە دیـاری دەکـاو دەفـەرمویّ: ﴿ **تؤمنون بالله ورسوله، وتجاهدون فی سبیل الله باموالکم و انفسکم**﴾ بازرگانیەکە بریتییە لەوە بەر دەوام بـن لەسـەر بڕوابـوون بـە خـوداو بـە پێغەمبەری خوداو بە دلسۆزی ئـەرکی سەرشـانی خۆتـان ئـەنجام بـدەن، لەرێگەی خودادا جیهاد بکەن.

﴿ **ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمـون**﴾ ئـەوەی بۆمـان باسـکردی لـە ئیمان و جیهاد کردن ئەوە باشترە بۆ ئێوە لە مالّ و گیانتان و لە بازرگانی هەموو دونیا، ئەگەر ئێوە لە خاوەن عەقلّ و هەست و زانیاری بەسودن.

هەڵبەتە جیهاد دوو جۆرە:

١-جیهاد لەگەڵ نەفس و هەواو ئارەزۆدا.

٢-جیهاد لەگەڵ دوژمن دا جەنگان لە دژیان لە گۆرەپانی جەنگ دا.

ئەی خاوەن باوەڕان! ئەگەر ئێوە بەو جۆرەی ئاماژەی پێکرا هەڵس و کەوت بکەن ئەوەی فەرمانتان پێکرا ئەنجامی بدەن. **﴿ يغفر لكم ذنوبكم ويدخلكم جنات تجرى من تحتها الأنهار و مساكن طيبة في جنات عدن ذلك الفوز العظيم﴾** تاوانەکانتان فەرامۆش دەکرێن و لەسەرتان رەش دەکرێنەوە، دەتانخەمە ناو باخەکانی بەهەشتەوە: کە بەژێر کۆشك و درەختەکانیان دا جۆو جۆبار دەکشێن، هەروەها خانوو مەسکەنی جوانو رازاوەو دڵگیرو دڵڕفێنتان پێ دەبەخشین. لەو باخانەدا: کە شوێنی مانەوەی هەتا هەتایینو مردنو نەخۆشییان تێدا نیە، لێیان وەڕز نابن، لێیان دەرناچن، ئەمەش بەمرازگەیشتنی گەورەو تەواوە.

﴿وأخرى تحبونها نصر من الله وفتح قريب﴾ نیعمەتێکی تر هەیە، حەزتان لێیە بۆتان دەستەبەر بکرێ، ئەویش سەرکەوتنە بەسەر دوژمن داو رزگار کردنی وڵاتانی دەوروبەرە، پێش هەمووشیان رزگار کردنی مەککەیە. واتە: ئەگەر لەرێگەی خودادا جیهاد بکەنو دڵسۆزانە یارمەتی ئایینی خودا بدان، ئەوە خودا بەرعودەی سەرکەوتنتانە بەسەر دوژمن دا. وەکوو لەئایەتێکی تردا دەفەرموێ: **﴿ياأيها الذين آمنوا ان تنصروا الله ينصركم ويثبت اقدامكم﴾**(محمد:٧).

﴿وبشر المؤمنين﴾ ئەی پێغەمبەر؛ موژدە بدە بەموسوڵمانان بەسەرکەوتنی نزیك لەدونیاداو بەبەهەشت لە قیامەت دا.

﴿ يا ايها الذين امنوا كونوا انصار الله كما قال عيسى ابن مريم للحواريين من انصاري الى الله، قال الحواريون نحن انصار الله﴾

ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە خوداو بە پێغەمبەری خودا هەیە! بەردەوام بن لەسەر ئەو بیرو باوەڕەی هەتانەو یارمەتی ئایینی خودا بدەن و پشتگیری شەریعەت و پێغەمبەری خودا بکەن، لە هەموو حاڵ و وەزعێکتان دا بەکردارو بەگوفتار بەماڵ و بەگیان ئەو پشتگیرییە فەرامۆش مەکەن، بە پیر بانگەوازی خوداو پێغەمبەری خوداوە بچن..

وەکوو چۆن حەوارییەکانی عیسا (هاوەڵە دڵسۆزەکانی) کاتێك عیسا پێی فەرموون: کێ پشتگیریم دەکاو یارمەتیدەرمە بۆ بڵاوکردنەوەی ئایین و پەیامەکەم؟ کێ هاوکاریم دەکا بۆ لە خودا نزیکبونەوە؟ حەوارییەکان کە دوانزە کەس بوون، یەکەمجار ئیمانیان پێ هێنابوو، (هاوەڵ و دڵسۆزی بون) وتیان: ئێمە یارمەتدەری ئایینی خوداین، ئێمە پشتگیریت دەکەین و لە پێناو ئایین دا ماڵ و گیانمان بەخت دەکەین. ئیتر حەزرەتی عیسا ناردنی بۆ وڵاتی شام بۆ بانگەوازیکردنی بەنوئیسرائیلی و یونانییەکان.

﴿ فامنت طائفة من بني اسرائيل، وكفرت طائفة﴾ کاتێك حەزرەتی عیسا ﷺ پەیامی خۆی راگەیاندو بانگەوازی بڵاو کردەوەو هاوەڵە دڵسۆزەکانی پشتگیرییان کرد، کۆمەڵێك لە نەتەوەی ئیسرائیل هیدایەت ئامێزبون و ئیمانیان بە عیسا هێناو بە پێغەمبەرو بەندەی خودایان زانی. کۆمەڵێکیش گومڕا بون و لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان مانەوە، ئینکاری پێغەمبەرێتیەکەیان کردو بوختانیان بەدایکی کرد، کۆمەڵێکی تر زێدەڕەوییان کردو لە پلەو پایەیان بەرز کردەوە هەتا گەیاندیانە پلەی خودایەتی، هەندێکیان وتیان: کوڕی خودایە، یان هەر خودا خۆیەتی، یان سێیەمی سێ خوداکانە (باوك، کوڕ، روحولقودس) ئیتر

مەسیحیەکان بوون بە چەند تاقم و پـێڕو پـارتی جیاجیـاو حاڵیـان بـەوە گەیشت کە گەیشت.

﴿ فایدنا الذین امنوا علی عدوهم فاصبحوا ظاهرین﴾ ئێمە یارمەتی خاوەن باوەڕەکانمان دا؛ ئەوانــەی عیسـایان بەبـەندەو پێغەمبـەری خـودا دەزانی بەسەر دوژمنەکانیان دا بـاڵا دەسـتمان کـردن، بەڵگـەو دلیلیـان بەهێز بوون، ئەم ئایەتە دوو مانا هەڵدەگرێ:

١-ئەوانەی بەڕاستی ئیمانیان بە عیسا هێنا خودا باڵا دەسـتی کـردن بە سەر ئەو جولەکانەی ئیمانیان پێ نەهێنا.

٢-یـان ئەوانــەی ئیمانیــان پـــێ هێنــاو بــەردەوام بـــوون لەســـەر یەکتاپەرستی، بەبەڵگەو بورهان بە سەر ئەوانەدا باڵا دەســت بـوون: کـە بـیرو بـاوەڕی عیسـا خودایـیو سـێ خوداییــان هــەبوو.. یــان ئــەو یەکتاپەرستی‌یەی ئەوان لەسەری بـوون، خـودا بـە ئـایینی ئیسـلام بـاڵا دەستی کردن بەسەر هەموو ئایینەکان دا سەریخستن.

بەکورتی بەنوئیسرائیلی و مەسـیحیەکان دەربـارەی حـەزرەتی عیسـا دوای بەرز کردنەوەی بۆ ئاسمان کێشەیان تێکەوت. هــەندێکیان ئیمانیــان پێ هێناو هەندێکیان پێی کافر بوون. بوونە سێ تاقم:

تاقمێکیان وتیان: خودابوو بەرزبووەوە. تاقمێکیان وتیان کـوڕی خـودا بوو بردیەوە بۆلای خۆی. تاقمێکیان وتیان: بەندەو پێغەمبەری خودا بــوو بەرزی کردەوە بۆلای خۆی. ئەم تاقمە موسوڵمانن، هەر تاقمــەو بڕێکیـان شوێنکەوتوویان هەن.

پاشان پەروەدگار پشتگیری ئەوانەی کرد کە بڕوایان وابوو عیسا بەندەو پێغەمبەری خودایە بەسەر تاقمەکانی تردا باڵا دەستی کردن. ئــەمجار بــە رەوانە کردنی پێغەمبەری ئیسلام ئەو تاقمــە ســەرکەوتووەی بــە تــەواوی بەسەر تاقمە کافرەکاندا باڵا دەست کرد.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الجمعة)

ئەم سورەتە مەدەنییەو یانزە ئایەتە، دوا سورەتی (الصف) نازلْ بووە. ناونراوە سـورەتی (الجمعـة) چونکەلەئایـەتی ژمـارە (٩) دا فـەرمان بـە بەپیرەوە چوونی بانگەوازیی نوێژی هەینی تێدایـەو دەفـەرموێ: ﴿ يأأيـها الذين امنوا اذانودی للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله﴾ .

موناسەبەو پەیوەندی ئەم سورەتە بە سورەتی پێشوو لە چەند رویەکەوەیە:

١- لەسورەتی پێشوودا باسی وەزع و حـالّی حـەزرەتی موسـای کـرد لەگەڵ نەتەوەکـەی دا، ئەزیـەتدان و بـێ گوێـی جولەکـەکانی بەرامبـەر بەحەزرەتی موسا راگەیاند. لـەم سـورەتەدا حـالّ و وەزعـی پێغەمبـەرو موسولّمانانی دیـاری کـرد، بـۆ ئـەوەی جـوداوازی نێـوان ئـەو دووگەلـە دەربکەوێ.

٢- لەسورەتی پێشوودا مژدە دانی حەزرەتی عیسای راگـەیاند بـەوە: کە لەدوا ئەو، پێغەمبەرێك دێ ناوی ئەحمەد دەبێ. لەم سـورەتەدا باسـی ئـەو پێغەمبـەرە دەکـا: کـە مـژدەی لـەبارەوە دراوە دەفـەرموێ: ﴿ هوالذی بعث في الاميين رسولا منهم﴾.

٣- کوتایی سورەتی پێشووی بەباسی جیهاد هێناو ناوی نا(تیجـارە) کۆتایی ئەم سورەتەش بەباسی جومعە دەهێنێ و دەفەرموێ: ئـەنجامدانی نوێژی جومعە لە تیجارەی دونیایی باشترە

٤- لەسورەتی پێشوودا پەروەردگار فەرمانی بە موسـولّمانان کـردوە: کـە لەبەرامبـەر دوژمـن و لـە گۆڕەپـانی جـەنگ دا بـەڕیز بوەسـتن و یـەکانگیر بـن. ئیـتر گونجـاو بـوو بەشـوێن ئـەو سـورەتەدا سـورەتی

(الجمعة) بێ: کە نوێژەکەی بە جەماعەت نەبێ ناکری، دەبێ موسوڵمانان تیێدا بە ریز بوەستن.

برێ لە مەوضوع و باسی ئەم سورەتە وەکوو سورەتە مەدەنییەکانی تر رون کردنەوەی حوکمە شەرعییەکانە: کەیەکێك لەوانە چۆنیەتی ئەنجامدانی نوێژی هەینییە. بە شێوەیەکی گشتیش ئەوە لە دڵی کۆمەڵگای ئیسلامی سەردەمی مەدینەدا دەچەسپێنێ: کە لەکۆتاییدا ئەوان هەڵبژێراون بۆ هەڵگرتنی ئەرکی بیروباوەڕی یەکتاپەرستی، وە لەئەستۆ گرتنی ئەرکە پیرۆزەش فەضڵو رەحمەتی خودایە بۆیان، شیاوی ئەوەیە سەرنجی بدەن و سوپاسگوزاری بن، لە ئاستی بەر پرسیاریەتی دابن و نەهێڵن خودا ئەو ریزلێنانەیان لیٚ وەرگرێتەوە. نەچن وەکوو جولەکە پەیمانی خۆیان بەرامبەر ئەمانەتی ئەستۆیان هەڵوەشێننەوەو لە پەیوەندی کردن بە ئەمانەتی ئاسمانەوە دابېڕێن و بەحیسابی خۆیان حاملی تەوراتن بەڵام لەواقیع دا وەکوو گوێدرێژێك وەهان بارێ کتێبی لیٚبار کرابێو ناشزانێ ناوەرۆکی ئەو کتێبانە چین !!

رەوشت و تایبەتمەندی پێغەمبەر ﷺ لەناو کۆمەڵگای عەرەب و ئادەمیزاد بەگشتی

بسم الله الرحمن الرحيم

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْمَلِكِ ٱلْقُدُّوسِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلْأُمِّيِّـۧنَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُواْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُواْ

مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَءَاخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا۟ بِهِمْ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤﴾

دەفـەرموێ: ﴿ يسبح لله ما في السموات وما في الارض الملك القدوس العزيز الحكيم﴾ هەرچی هەیە لەئاسمانەکان و زەوی‌دا تەسبیح بۆ زاتی خودا دەکا، دان بە هەبوون و تاك و تەنهایی دا دەنێن، ئەو خودایەی پاشاو خاوەنی هـەموو بونـەوەرە هەڵسـوڕێنەرو فەرمانڕەوایـە، هـەرچی صیفاتی کەماڵ و شکۆمەندییە هەیەتی، هیچ کـەم و کـوڕیو عـەیب و خەوشێکی تێدا نیە. خاوەنی تواناو دەستەڵاتی رەهایـە، هـەرچی بیـەوێ بیکا دەیکا، کار دروست و حەکیم و دانایە لە هەموو شتێك دا، هـەموو کارێکی بەجێیە.

﴿ هـو الـذی بعـث فـی الامیـین رسـولا منـهم یتلـو علیـهم آیاته، ویزکیهم ویعلمهم الکتاب والحکمة، وان کـانوا مـن قبـل لفـی ضلال مبین﴾ خودایەکی وەهایە لەناو گەلی عـەربی نـەخوێندەواردا: کـە ئەو رۆژگارە زوربەی زۆریان خوێندن و نوسینیان نەزانیوە ـ پێغەمبەرێکی لە رەگەزی خۆیان تێدا رەوانە کردون، ئەویش نەخوێندەوارە، وێڕای ئەوەی نەخوێندەوارەو نازانێ بنووسـێو بخوێنێتـەوە ئایـەتی قورئـانی پیرۆزیـان بەسەردا دەخوێنێتەوە، شارەزای رێبـازی بەختـەوەری دونیـاو قیامـەتیان دەکا، لە چڵك و ژەنگی کوفرو تاوان پاکیان دەکاتەوە، هەوڵ دەدا رەوشتی ناشرینی سەردەمی کوفرو بێدینیان لە ناودا نەمێنێ، قورئان و سوننەتیان فێردەکا، شەریعەت و حوکمی خودایان بۆ شی دەکاتەوە، دەیانخاتـە سـەر

ڕێبازی ڕاست و حەق، هەرچەندە ئەوان لەوە پێش گومڕابـون و دەربـارەی بیرو باوەڕو یاساو شـەریعەت سەرلیٚ شـێواو بـوون. چونکـە ئـەوان لـە ڕۆژگـارێکی دێریـن دا لـە سـەر ئـایینی ئیـبراهیم بـون، بـەلاّم دوایـی گۆڕانکارییان تێدا کردو لە جیاتی یەکتا پەرستی ملیان لە بتپەرستیدا، بە تەواوی ئایینی حەزرەتی ئیبراهیمیان لە بیر چۆوەو داب و نـەریتێکیان داهێنا ناویان نا ئایین و خودا بـە هیچـی ڕازی نـەبوو. هـەروەکوو چۆن ئەهلی کیتاب نامەی تەوڕات و ئینجیلیـان گۆڕیـن و هیچیـان بـە سـەر هیچەوە نەهێشت. بەتەواوی گومڕایی و سەر لیٚ شێواوی دونیای داگرت، کوفرو جەهالەت باڵی ڕەشی بەسەر جیهان دا کێشـا بـوو؛ ئالـەم کاتـەدا پەروەردگار حەزرەتی موحەمەدی کردە پێغەمبەری ئاخر زەمان و بۆسـەر سەرجەم ئادەمیزادو جندۆکە ڕەوانەی کرد، قورئانی بۆ نازڵ کرد بۆ ئەوەی بکرێتـە یاسـاو شـەریعەتیان و کـاری پـیٚ بکـەن، بەختـەوەریی دونیـاو قیامەتیان بۆ دەستەبەر ببیٚ.

تایبەتمەندکردنی عەرەبە نەخوێندەوارەکان، بەناو هێنـان لـێرەدا، لـەم ڕووەوە: کـە حـەزرەتی موحەمـەد(د.خ) ڕەوانـە کـراوە بـۆ سـەر ئـەوان بەتایبەتی و بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد بەگشتی، وەکـو لەئایـەتێکی تـردا دەفـەرموێ: ﴿**وما ارسلناك الارحمة للعالمين**﴾(الانبياء/١٠٧) یـان دەفـەرموێ: ﴿**قل يايها الناس إني رسول الله اليكم جميعا**﴾ (الاعراف/١٥٨)

﴿ واخرين منهم لما يلحقوا بهم، وهو العزيز الحكيم﴾ هـەروەها ئـەو پێغەمبەرە پایە بەرزە لە ڕوانگەی قورئانی پـیرۆزو فـەرمودە بـەرزەکانی خۆیـەوە، نـێراوە بـۆ سـەر گـەل و نەتـەوەی تریـش: کەهێشـتا پێیـان نەگەیشـتون و دوای ڕۆژگـاری هـاوەڵان دێـن، وەکـوو چینـی تـابیعین و چینـەکانی ئـادەمیزاد کـە یـەك بـەدوو یـەك دا دێـن تـاڕۆژی

قیامەت.بێگومان خودا بالآدەست و خاوەن عیززەت و شکۆمەندییە، دەتوانێ گەلی موسولمانان جێگیر بکا لەسەر زەوی، هەرچی دەیکا لەجیێ خۆی دایە، هیچ کارێکی بێ هودە نیە.

ئیمامی بوخاری لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکا: دەلێ: ئێمە لای پێغەمبەر ﷺ رۆنیشتبوین، سورەتی (الجمعة)ی بۆ سەر نازل بوو، بۆی خوێندینەوە، کاتێ گەیشتە ﴿ واخرين منهم لما يلحقوابهم﴾ هاوەلان وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوانە کێن؟ سێ جار ئەم پرسیارەیان ئاراستە کردەوە، (سەلمانی فارسی) شمان تێدابوو، ئیتر پێغەمبەرﷺ دەستی خستە سەرشانی سەلمان و فەرموی: ئەگەر ئیمان لەلای ئەستێرەی ثورەییا بێ، پیاوانێ لە ئەمانە دەستە بەری دەکەن.

ئایەتەکە بەلگەیە لەسەر ئەوە: کە پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد گشتییەو بۆ هەموو عالەمە، چونکە پێغەمبەرﷺ رستەی ﴿ واخرين منهم..﴾ ی بەگەلی فارس مانا کرد، هەر بۆیەشە نامەو فرستادەی خۆی ناردون بۆ لای گەلی فارس و رۆم و گەل و نەتەوەی تریش بۆ ئەوەی ئیمانی پێ بهێنن.

ئیبنو ئەبی حاتەم لە سەهلی کوڕی سەعدی (الساعدى) یەوە ریوایەت دەکا: دەلێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: لەوەچەو نەژادی پیاوو ئافرەتی ئومەتی من لەوە بەولاوە کەسانێکی زۆر، بەبێ حیساب و لێکۆلینەوە دەچنە ناو بەهەشتەوە، ئەمجار ئایەتی ﴿واخرين منهم لما يلحقوا﴾ ی خوێندەوە.

ئەمجار ئەوە رون دەکاتەو: کەئایینی ئیسلام و رەوانە کردنی حەزرەتی موحەممەد فەضل و رەحمەتی خودایە دەفەرموێ: ﴿ ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذوالفضل العظيم﴾ ئایینی ئیسلام و رەوانەکردنی پێغەمبەر فەضلو رەحمەتە لە خوداوە، پلەو پایەیەکە بەویستی خۆی دەیبەخشێ بەکەسانێك لە بەندەکانی کە خۆی خواستی لەسەر بێ. خودا

بۆخۆی خاوه‌نی فه‌ضل‌و ئیحسانی گه‌وره‌یه و که‌س هاوشانی نیه،منه‌ت و فه‌ضل‌و نیعمه‌تی له دونیادا بۆ هه‌موو به‌نده‌كانیه‌تی به‌وه: كه قورئـان و حیكمه‌تیان فێر ده‌كا، له قیامـه‌تیش دا بـه دوچه‌ندانـه‌و چـه‌ند چه‌ندانـه كردنه‌وه‌ی پاداشتی كرده‌وه‌كانیانه.

بێگومان هه‌ڵبژاردنی گه‌ل و كۆمه‌ڵێك یان تاكێك له‌لایه‌ن خـوداوه بـۆ له ئه‌ستۆگرتنی ئه‌و په‌یامی په‌روه‌ردگاره، هـه‌ڵبژاردنی بـۆ ئـه‌وه‌ی ببێتـه شوێنی وه‌رگرتنی نورو فه‌یضی‌ره‌حمه‌تی خودا، رێزو به‌هره‌و فه‌ضلێكه هیچ فه‌ضل‌و رێزێك هاوشانی نیه‌و هه‌رچی لـه پێنـاودا ببه‌خشـرێ لـه مـاڵ و گیان و هێزو وزه به‌كه‌م داده‌نرێ.

ره‌وشت و هه‌ڵس وكه‌وتی گه‌لی جوله‌كه

مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُواْ ٱلتَّوْرَىٰةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًۢا ۚ بِئْسَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓاْ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَـٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَـٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَـٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

له‌وه پێش باسی یه‌کتاپه‌رستی‌و پێغه‌مبه‌رایه‌تی کرد، ئه‌وه‌ی راگه‌یاند: که پێغه‌مبه‌رێکی نه‌خوێنده‌واری ناردوه بۆ سه‌ر گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌کی نه‌خوێنده‌وار. جوله‌که‌کان وتیان: ئه‌و پێغه‌مبه‌ره تایبه‌ته به عه‌ره‌به‌وه‌و بۆ سه‌ر ئێمه ره‌وانه نه‌کراوه، ئیتر په‌روه‌دگار به‌رپه‌چی دانه‌وه به‌وه: که ئه‌وانه پابه‌ندی ته‌ورات نه‌بوون، ئه‌گه‌ر به‌گوێره‌ی ته‌ورات هه‌ڵس و که‌وتیان بکردایه‌و ئه‌وه‌یان به‌رچاو بگرتایه: که ته‌ورات مژده‌ی هاتنی پێغه‌مبه‌ری داوه، سودیان لیٚ وه‌رده‌گرت و ئه‌م جۆره قسه هه‌له‌ق و مه‌له‌قانه‌یان کرد، ئه‌م شوبهه‌و گومانانه‌یان نه‌ده‌خسته‌نه‌وه. نموونه‌ی جوله‌که له سود نه‌بینینیان به ته‌ورات و کارنه‌کردنیان به‌په‌یامه‌که‌ی، ده‌ق نموونه‌ی گوێدرێژێکه بارێکی قورسی کتێب لیٚ بارکراوه‌و جگه له‌ماندوبوون هیچی تری پیٚ نابریٚ.

ئه‌مجار شوبهه‌و گومانێکی تریشیان ره‌تده‌کاته‌وه‌و ده‌فه‌رمویٚ: ئه‌گه‌ر ئێوه راست ده‌که‌ن گه‌لی خۆشه‌ویست و هه‌ڵبژارده‌ی خودان و دڵنیان له‌وه، ده داخوازی مردن بکه‌ن بابه‌زویی بگه‌نه ئه‌و نازو نیعمه‌ته‌ی خودا بۆ خۆشه‌ویستانی خۆی داناوه.

ده‌فه‌رمویٚ: ﴿ مثل الذين حملوا التورات، ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل أسفارا﴾ نموونه‌ی ئه‌و جوله‌کانه‌ی ئه‌رکی راگه‌یاندنی په‌یامی ته‌وراتیان خرایه ئه‌ستۆو ئه‌نجامیان نه‌دا، کاریان پیٚ نه‌کردو پاشگوێیان خست، وه‌کوو نموونه‌ی گوێدرێژێك وه‌هایه بارێك کتێبی گه‌وره گه‌وره‌ی لیٚ بارکراون و نازانیٚ چن، باریٚ به‌ردوداری لیٚ باربکه‌ی یان باریٚ کتێب، لای ئه‌و چون یه‌که. چونکه فامی نیه. جوله‌که‌کانیش هه‌ر چه‌ند عه‌قلٚ و فامیان هه‌یه، به‌ڵام چونکه سودیان لیٚ نه‌بینی‌و حه‌قیقه‌تیان نه‌پێکاو تێی نه‌گه‌یشتن، حالٚ و وه‌زعیان له‌و گوێدرێژه خراپتره، چونکه ئه‌وانه رێزی ئه‌و ئه‌مانه‌ته گه‌وره‌یه‌یان نه‌گرت: که خودا خستبویه ئه‌ستۆیان ، نه له

ناوه‌رۆکی حاڵی بوون، نه‌کاریان پێ کرد، به‌ڵکوو گۆڕانکارییان تێدا کردو شێواندیان، بۆیه خودا ده‌رباره‌یان له ئایه‌تێکی تردا ده‌فه‌رموێ:
﴿ اولئك كالأنعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون ﴾(الاعراف/١٧٩)

هه‌موو ئه‌وانه‌ش : که خۆیان به موسوڵمان ده‌زانن و ئه‌مانه‌تی بیرو باوه‌ڕ له ئه‌ستۆیان دایه‌و وه‌کوو پێویست ئه‌رکی سه‌ر شانیان ئه‌نجام نادەن، ناوی موسوڵمانیان له خۆیان ناوه‌و کرده‌وه‌یان موسوڵمانانه نیه، به‌تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی قورئان ده‌خوێنن و شاره‌زای زانسته ئیسلامیه‌کانن، وه‌لێ کار به ناوه‌رۆکی قورئان و شه‌ریعه‌تی ئیسلام ناکه‌ن، ئه‌وانه‌ش خودا -به‌دورمان کا- وه‌کوو گوێدرێژ وان، که‌بارێ کتێبی لێ بار کراوه‌و نازانێ ناوه‌رۆکیان چیه . ئه‌مرۆ به‌داخه‌وه ئه‌و جۆره به‌ناو موسوڵمانه زۆرن!!

﴿ بئس مثل القوم الذين كذبوا بآيات الله، والله لايهدى القوم الظالمين﴾ ئای نموونه‌ی کافرو به درۆخه‌ره‌وه‌کان چه‌ند نموونه‌یه‌کی قێزه‌ون و ناشرینه، چه‌ند لێکچونێکی نه‌کلّه‌وه‌ته. شوبهاندنی جوله‌که به گوێدرێژ!!! که‌واته ئه‌ی موسوڵمانینه! ئێوه وه‌کوو ئه‌وان مه‌بن، چاو له‌وان مه‌که‌ن، خودا تۆفیقی گه‌ل و نه‌ته‌وه‌ی کافرو سته‌مکارنادا.

﴿ قل ياايها الذين هادوا ان زعمتم انكم اولياء لله من دون الناس فتمنوا الموت ان كنتم صادقين﴾ ئه‌ی پێغه‌مبه‌رﷺ به‌وانه بڵێ: که جوله‌کەن، ئه‌گه‌ر ئێوه راست ده‌که‌ن پێتان وایه ئێوه خۆشه‌ویستی خودان و به تایبه‌تی هه‌ڵبژارده‌ی خودان و ئێوه له سه‌ر هیدایه‌تن و موحه‌مه‌دو هاوه‌ڵانی له‌سه‌ر رێگای نادروستن، ده ئێوه مردن به‌ئاوات بخوازن بۆ ئه‌وه‌ی بڕۆن بۆ به‌هه‌شت و بگه‌نه نازو نیعمه‌ت، یان بڵێن خودایه کێ گومرایه بیمرێنه. که‌سێك لێی رون بێ ئه‌هلی به‌هه‌شته پێی خۆشه له‌م دونیا پڕ خه‌م و خه‌فه‌ته رزگاری بێ.ئه‌م جۆره حیواره

پێیدەگوترێ:(مباهلة) واتە راوەستانی هەردو لایەن بەرامبەر بەیەك و دوعا كردن لە یەكتری بەزیان لێكەوتن. هەڵبەتە هەر كەسێ پێغەمبەر داوای موباهەلەی لێكردبێ ترساوەو نەوێراوە موباهەلە لەگەڵ پێغەمبەرﷺ بكا، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ: كەئەو جولەكەو مەسیحیانە لە ناخی دڵیانەوە بڕوایان بەراستی پێغەمبەر هەبوە، بۆیە نەیانوێراوە بچنە روبەروبونەوەی و موباهەلەكردنەوە.

ئیمام ئەحمەد فەرمودەیەكی لە عەكرەمەوە لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەت كردوە، دەفەرموێ: رۆژێك ئەبوجەهلی نەفرین لێكراو وتی: ئەگەر موحەمەد لەناو كەعبەدا ببینم دەبێقاچ بخەمە سەر گێزەرەی ملی! ئیبنوعەبباس دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بهاتایەو وای بكردایە، فریشتە بە ئاشكرا تێكیانەوە دەپێچاو دەیانپرواند، ئەگەر جولەكە تەمەننای مردنیان بكردایە، یەكسەر دەمردن و چاویان دەكەوت بە شوێنی خۆیان لە دۆزەخ دا ، ئەوانەیش: كە پێغەمبەر داوای موباهەلەی لێكردون ئەگەر لەگەڵیان بكردایە، كاتێك كە دەچوونە ماڵەوە كەسیان نەدەمان، نەژن و نەمنداڵ[1].

ئەنجار پەروەردگار حەقیقەت و راستی ئەو جولەكە مادییانە دەردەخات، دەفەرموێ: ﴿ ولایتمنونە ابدا بما قدمت ایدیهم واللّٰه علیم بالظالمین﴾ ئەوانە ژیانیان خۆش دەوێ و لەمردن دەترسن، هەرگیز تەمەنناو داخوازی مردن ناكەن، بەهۆی ئەنجامدانی ئەو هەموو كردەوە ناشیرین و تاوانانەی ئەنجامیان داوە، خودا زانیاری تەواوو بەرفراوانی هەیە، حاڵ و وەزعی كافرەكان دەزانێ، سزای عادلانەیان دەداتەوە ﴿ قل : ان الموت الذی تفرون منە فانە ملاقیكم،ثم تردون الی عالم

(١) – بوخاریو تیرمیزی ونەسائی ریوایەتیان كردوە

الغیب والشهادة، فینبئکم بما کنتم تعملون﴾ ئەی پێغەمبەر ، بەو جولەکە خۆویست وخۆپەرستانە بڵێ: ئەو مردنەی لەبەری رادەکەن و هێندەتان ژیان لا خۆشەویستە ناوێرن بە(مباهلة) ش خۆتانی لەقەرە بدەن ، ئەو مردنە یەخەتان دەگرێو لە دەستی رزگارتان نابێ، بۆ هەر شوێنێك رابکەن پێشتان لێ دەگرێ، دەبێ پیاڵەی ژەهری مەرگ بچێژن. دوای مردنتان دەگەڕێنەوە بۆلای خودای غەیب زان و ئاگادار بە هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دا هەیە،جا ئەو کاتە هەواڵتان دەداتێ چیتان کردوە بە گوێرەی کردەوەکانتان سزاتان دەداتەوە، نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: **﴿ اینما تکونوا یدرککم الموت ولو کنتم فی بروج مشیدة﴾ (النساء/٧٨).**

نوێژی هەینی فەرزەو دوا ئەنجامدانی ، کارکردن دروستە

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمٗاۚ قُلۡ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ مِّنَ ٱللَّهۡوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِۚ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾

دەربارەی سەبەبنزولی ئایەتی(١١) ئەحمەدو هەردوو پیری فەرمودە(بوخاری و موسلیم) وتیرمیزی لە جابیرەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ

رۆژی هەینی وتاری دەدا، لە پڕێکا بوو بە دەنگە دەنگ و چڕو سەلاوات.. چیە؟ کاروانی بازرگانی لەشامەوە گەڕاوەتەوە، ئیتر نوێژکەرەکان نوێژی هەینیان جیٚهێشت و بەرەو کاروان راجمین، دوانزە کەس نەبیٚ ئەوانەی تر هەموویان مزگەوتیان چۆڵ کرد!! ئیتر پەروەدگار ئایەتی﴿ واذا راوا تجارة أو لهوا انفضوا اليها وتركوك قائما ﴾ ی نازڵ کرد.

لەوە پێش پەروەدگار ئەوەی رون کردەوە: کە هێندەیان ژیان خۆش دەویٚ لە مردن هەلدێن، ئەمجار لێرەدا دەیەویٚ موسوڵمانان وا پەروەدە بکا: کە هەر کارێك لە جیهان دا بکەن، وای ئەنجام بدەن سودی قیامەتیانی تێدابیٚ. نابیٚ بۆ ئەنجامدانی کاری دونیا لایەنی قیامەت پێشێل بکریٚ.

دەفەرمویٚ: ﴿ يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلاة من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع، ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون﴾ ئەی ئەوانەی ئیمانتان بە خودا هێناوە و شوێن پەیامی پێغەمبەری خودا کەوتوون، هەر کاتێك بانگدەر بانگی دووەمی دا بۆ ئەنجامدانی نوێژی رۆژی هەینیو وتار خوێن چووە سەر مینبەرو دانیشت، ئێوە دەست لە کارەکانتان هەلْبگرن و بڕۆن بۆ بەجێهێنانی نوێژی جومعە، بۆ زیکرو طاعەتی خودا، دەست بە دەستنوێژو پۆشاکی خاوێنەوە، بەدلْ و دەروونی پاك و بێگەردەوە، بڕۆن بۆ مزگەوت و گویٚ لەوتاری خەطیب بگرن و نوێژی هەینی ئەنجام بدەن. پابەندی فەرمان و جلەو گیرییەکانی خودابن، ئەو هەولْ و تێکۆشان و چون بۆ مزگەوت و ئەنجامدانی نوێژی هەینی یە، زۆر باشترە لە کارو کردەوەی تری دونیایی، ئەگەر ئێوە لە ئەهلی زانست و زانیاریو تێگەیشتنن.

نوێژی هەینی نوێژی بەکۆمەڵە، دەبێ بە جەماعەت بکرێ، نوێژێکە مەرجە حەفتانە موسوڵمانان لە شوێنێکی تایبەتیو بە شێوەی تایبەتی ئەنجامبدەن ، گوێ لەوتاری خەطیب بگرن، نوێژی هەینی عیبادەتێکی ریزبەندو مونەظەمە ، بە گوێرەی یاسایەکی ئیسلامی ئەنجام دەدرێ. رۆژی هەینی پشووی موسوڵمانانە، رۆژی شەممە پشووی جولەکەیەو رۆژی یەك شەممە پشووی مەسیحیەکانە. کە دەفەرموێ: ﴿ فاسعوا ﴾ مەبەست ئەوەنیە بەراکردن بچی بۆ نوێژی جومعە، بەڵکوو مەبەست گرنگی پێدانە، خۆئامادەکردنە بۆ ئەنجامدانی!

ئیمام ئەحمەد لە حەدیثی کەعبی لە ئەبو ئەییوبی ئەنصارییەوە دەڵێ: لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: (من اغتسل یوم الجمعة ومس طیب اهله ان کان عنده ولبس احسن ثیاب، ثم خرج یاتیالمسجد، فیرکع ان بدا له ولم یؤذ احدا، ثم انصت اذا خرج امامه حتی یصلي ، کانت کفارة لمابینها و بین الجمعة الاخری) .

بوخاری وموسلیم لە صەحیحەکانیان دا لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەتیان کردوە: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (اذا سمعتم الاقامة فامشوا الی الصلاة وعلیکم السکینه والوقار، ولاتسرعوا، فما ادرکتم فصلوا، وما فاتکم فأتموا) هەڵبەتە وتاری رۆژی هەینی کەناڵێکی گرنگی ئیعلامی ئیسلامییە. پێویستە وتار خوێن مافی خۆی بداتێ ، بە گوێرەی رۆژو روداو، لە روانگەی ئیسلامەوە، کێشەو روداوەکان شی بکاتەوە. لایەنی رۆشنبیریو ئاستی تێگەیشتنی گوێگرەکان بەرچاو بگرێ.

﴿ فاذا قضیت الصلاة فانتشروا فیالارض، وابتغوا من فضل الله کثیرا، لعلکم تفلحون﴾ کە نوێژی جومعە ئەنجام دراو تەواو بوو، ئیتر رێگەتان هەیە هەرکەسە بۆلای ئیش و کاری خۆی بچێ هەوڵی ئەنجامدانی کاری خۆی بدا، هەوڵی وەدەستهێنانی رزق و رۆژی خۆتان

بدەن، لەکاتی کارکردن و مامەڵەو کڕین و فرۆشتن دا یادی خوداتان لـەبیر نەچێ، شوکرو سوپاسی بکەن ، ترسی ئەوەتان لەدڵ دا بێ‌و لارولوێری لـە کارو بازرگانی‌یـەکانتان دا مەکـەن، ذیکـری خـودا بکـەن هـەوڵ بـدەن ڕەزامەندیی خودا بەدەست بێنن ، بەڵکو سەرفرازی هەردوو جیهان بـبن و بەختەوەری دونیاو قیامەتتان دەست بکەوێ.

ئـەمجار پـەروەدگار سەرزەنشـتی ئەوانـەدەکا: کـەنوێژی جومعـەیان جێ‌هێشت و بەهەڵەوداوان بەرەو کاروانی تازەگەڕاوە بـەکاڵاوە ڕۆیشـتن . دەفەرموێ:﴿ **واذا راوا تجارة او لهوا انفضوا اليها وتركوك قائما قل مـا عندالله خير من اللهو ومن التجارة والله خير الرازقـين**﴾ ئـەو نوێژکـەرە موسوڵمانانە لە مزگەوت داو لەکاتی ئەنجامدانی نوێژی هەینی دا ، لـەو کاتەدا: کە گوێیان بۆ وتاری تۆ گرتووە ئـەی پێغەمبـەر: کـە دەبینـین وا قافڵەیەکی حوشـتر بـار لـە وڵاتێکـی تـرەوە گەڕاوەتـەوە، یـان گوێیـان لەتەپڵ و دەفی زەماوەندی بوك گواستنەوە یـان هـەر زەمـاوەندێکی تـر دەبـێ، صـەفی جەماعـەت جـێ دێڵـن و مزگـەوت چـۆڵ دەکـەن، دەچن بۆ لای قافڵەکەیان، بۆ سەیری زەماوەندەکە، تۆ لەسەر دوانگە وتار دەدەی، ئـەوان جێـت دێڵـن ، کـارێکی خـراپ دەکـەن و هەڵوێسـتێکی ناشرین دەنوێنن!

ئەی پێغەمبەر پێیان بڵێ: ئـەوەی لای خودایـە لـە پاداشـتی گـەورەو مەزن لە قیامەت دا زۆر باشترە لـەو بازرگـانی‌و مامەڵەیـەی مزگـەوتی لەکاتی ئاوادا بۆ بەجێ دێڵن، چۆن ئێوە ڕێگەتان بەخۆتان دا پێغەمبەر بە پێوەو لەکاتی وتار خوێندنەوەی ڕۆژی هەینی دا جێ بێڵن و مزگەوت چۆڵ بکەن، ئەو فەضڵ‌و ڕەحمەتـە لـەکیس خۆتـان بـدەن، بۆچـی؟ بـۆ کـاڵای دونیایی، بۆ سەیری زەماوەند؟! ئێوە داوای ڕزق و ڕۆژیی لە خودا بکـەن، لە کاتی خۆی‌دا هەوڵی بۆ بدەن، نەك نوێژی جومعـەی بـۆ بـەجێ بێڵـن.

بێگومان خودا رزق و رۆژیدەرە، هەرکەسێ پشت بە خودا ببەستێ، لە کاتی خۆیدا هەوڵی کارو کاسبی بدا خودا ، سەر کەوتووی دەکا، کەس نائومێد ناکا.

ریوایەت کراوە عیراکی کوڕی مالیك: کە نوێژی هەینی دەکرد دەگەڕایەوە، لە دەرگای مزگەوت رادەوەستاو دەیگوت: خودایە: من بەپیر بانگەوازیەکەتەوە هاتم، نوێژە فەرضەکەم بەجێ هێنا، چۆنت فەرمان پێکردم وا دەچمەوە سەر ئیش و کارم، خودایە لە فەضل و گەورەیی خۆت رزق و رۆژیم بدەرێ ، بێگومان خودا باشترین رزق و رۆژیدەرە.

لە جابیرەوە ریوایەتکراوە دەفەرموێ: ئێمە لەتەك پێغەمبەردا ﷺ نوێژمان دەکرد، لەو کاتەدا کاروانێك گەڕایەوە حوشتبار خۆراکی هێنابوو، ئیتر نوێژکەرەکان بۆی راچین ، دوانزە کەس مایەوە لەخزمەت پێغەمبەر ﷺ دا ئەبوبەکر وعومەر لەو دوانزە کەسە بوون.

تێبینی: ئەو حوکمانەی لەم ئایەتانە وەردەگیرێن:

١- نوێژی هەینی فەرزەو خۆئامادەکردن وچون بۆ ئەنجامدانی لە مزگەوت دا فەرزە. هەڵبەتە نوێژی جومعە لەسەر ئەوانە واجبە: کە موکەلەفن، کەوابێ نەخۆش و سەفەریی و کۆیلەو ئافرەت و کوێر و پیری کەنەفت و پۆلکاو لەسەریان واجب نیە. چونکە پێغەمبەر ﷺ لە فەرمودەیەك دا: کە دارەقوطنی لە جابیرەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: (من كان يؤمن بالله واليوم الاخر فعليه الجمعة يوم الجمعة الا مريض او مسافر او امرأة او صبي او مملوك، فمن استغنى بلهو او تجارة استغنى الله عنه والله غني حميد).

٢- مالیکیەکان و هی تریش فەرموویانە: هەرکەسێ نوێژی جومعەی بۆ بکرێ و بیانووی نەبێ وەکوو نەخۆشی یان زیادبوونی نەخۆشیەکە،

یان ترسـی ئـەوەی هـەبوو ئەگـەر بچـێ بـۆ نوێـژی جومعـە لـە لایـەن فەرمانڕواو کار بەدەستەوە بە ناحەق زیانی ماڵی یـان زیـانی بـەدەنی لێ بکەوێ، هەروەها باران و قوڕ بە بیانوو دەژمێردرێن.

٣- کەسێك جومعەی لەسەر پێویست دەبێ: کە نزیك بـێو گوێـی لـە بانگ بێ، ئەگەر کەسـێك مـاڵی هێنـدە دوور بـوو گوێـی لـە بـانگی نوێـژی هەینی‌نەبوو، ئەوە خیطابی﴿یاایها الذین امنوا اذا نودی..﴾ نایگرێتەوە.

٤- نوێـژی هـەینی فـەرزی عەینـەو لەسـەر هـەموو موسـوڵمانێکی موکەلـەف واجبـە. ئەمـەڕای جـەماوەری زانایانـە، چونکـە پـەروەدگار دەفـەرموێ: ﴿ اذا نـودی للصـلاة مـن یـوم الجمعـة فاسـعوا الی ذکر الله و ذروا البیع﴾ پێغەمبەریش فەرمویەتی: دەبێ ئەو کەسـانە واز لە نەکردنی نوێژی هەینی بێنن ، یان خودا دڵیان مۆر دەکاو دەچنە پـێڕی بێ ئاگایانەوە. لە فەرمودەیـەکی تـریدا دەفـەرموێ: (من تـرك الجمعه ثلاث مرات متتابعات ، طبع الله علی قلبه) کەسـێك سـێ جومعـە بـەبێ عوزر بە شوێن یەك دا تەرك بکا خودا دڵی مۆر دەکا.

٥- خۆشـتنی ڕۆژی جومعـە(غسـل الجمعـه)سـونەتە فـەرز نیـە. لەصەحیحەین دا لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ریوایەتکراوە دەفەرموێ: (اذا جاء احدکم الجمعة فلیغتسل) ئەم ئەمرە بۆ وجوب نیە، چونکـە لـە صەحیحی موسلیم دا فەرمودەیەك هەیە، ئەبوهوڕەیرە ریوایـەتی کـردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (من توضأ یوم الجمعة فأحسن الوضوء ثم راح الی الجمعة فأستمع وانصت غفرالله لـه مـابین الجمعة الی الجمعة و زیادة ثلاث أیام ، و من مس الحصی فقد لغا) دەی ئەم فەرمودەیە بـەرونی ئەوە دەگەیەنێ: کەخۆشتنی ڕۆژی هەینی واجب نیـە. سـوننەتە بـۆ ئـەو کەسەی دەچێ بۆ نوێژی جومعە جوانترین وخاوێن تریـن پۆشـاك بپۆشـێ، هەروا خۆ بۆنخۆشکردنیش سوننەتە.

٦- ئەگەر وا ریکەوت رۆژی جومعە ریکەوتی رۆژی چەژنی کرد، ئەوە دەبیّ هەردو نویژەکە بکرین. بەلاّم ئیمامی ئەحمەد دەفەرمویّ: ئەگەر نویژی چەژن و نویژی هەینی کەوتنە یەك رۆژەوە بەکردنی نویژی چەژن نویژی جومعە لادەچیّ ، چونکە ئەبو داود وئیبنو ماجە لە ئەبوهورەیرەوە لە پیغەمبەرەوە ریوایەت دەکا: دەفەرمویّ: (اجتمع فی یومکم هذا عیدان فمن شاء اجزاه من الجمعة وانا مجمعون) لەم رۆژەدا دوو چەژن کۆبوەتەوە، کەسیك نویژی چەژنی کرد، بری نویژی جومعە دەکەویّ، ئیمە هەردوکیان کۆ دەکەینەوە.

ئیمامی عوسمان رەزای خودای لیّبیّ، لە رۆژیکی ئاوادا واتە: رۆژی چەژن و جومعە بوو. ریگەی دا خەلکی دەوروبەری مەدینە نەیەنەوە بۆ ئەنجامدانی نویژی جومعە.

دەربارەی ژمارەی ئامادە بوانی نویژی جومعە سیانزە رەئی هەیە لەو رایانە:

أ- ئەبو حەنیفەو موحەممەدی کوری حەسەنی شەیبانی دەلین: جگە لە ئیمام نابیّ لەسیّ کەس کەمتربن، جائەو سیّ کەسە سەفەرین نەخۆشن چ قەیدی نیە.

ب- مالیکییەکان دەلین: دەبیّ دوانزە کەس بن ئامادەی وتارو نویژەکە بن ودانیشتوی ئەو شوینەش بن ولە سەرەتاوە تا کۆتایی بیننەوە.

ت- شافیعی وحەنبەلی یەژن: دەبیّ چل کەس بن و دانیشتوی ئەو گوندو شارە بن: کە جومعەی تیدا دەکریّ. موکەلەف بن ئازاد بن. بەلگەیان ئەوەیە: دەلین پیغەمبەرﷺ لە مەدینە هەرگیز بەکەمتر لەچل کەس جومعەی نەکردوە.

٧- لەکاتی ئەنجامدانی نویژی جومعەدا کارو کاسبیو مامەلە کردن یاساغە بۆ ئەوانەی نویژی جومعەیان لەسەرە. بەلاّم ئەگەر کرین و فرۆشتن کرا ئەوە بەلای شافعیو حەنەفیەوە مامەلەکە دادەبەستریّو

بەیعەکـە فاسـید نیـە. بـەلای ئیمـام ئەحمـەدەوە سـەوداکە فاسـیدەو دانامەزرێ.

زانایان لەڕستەی (وترکوك قائماً) ئەوەیان وەرگرتووە: کە وتاربێژ لـە کاتی وتاردان دا دەبێ بەپێوەبێ؛ ئەمە کـۆڕای جـەماوەری لەسـەرە، لـە حەدیثی پێغەمبـەرﷺ دا ئـەوە چەسپاوە: کـە هـەرگیز پێغەمبـەرﷺ بەراوەسـتانەوە نـەبووبێ ، وتـاری نوێـژی هـەینی نـەداوە، هـەروەها خولەفاکانیشی دواوەفاتی خۆی، بەراوەستانەوە وتاریان خوێندوتەوە.بـەلاّم لەسەر دەمی ئەمەوییەکان دا کەسانێك هاتنە سەر حوکم ئەو گرنگییەیان نەدا بەخوطبەی جومعە، بەدانیشتنەوە خوطبەی جومعەیان دەخوێنـدەوە، یەکەم کەس کەوتاری رۆژی هەینی بەدانیشتنەوە خوێندەوە (معاویە)بوو.

راوەستان لەکاتی وتار خوێندەوەی رۆژی هەینی بە لای ئەبو حەنیفـەوە سوننەتە، ئەگەر بە دانیشتنەوە وتاری خوێندەوە دروستە. وەلێ باش نیە، چونکە پێچەوانەی ئەو حاڵەیە کەلە پێغەمبەرو خولـەفاکانی راشـیدینەوە بیـنراوە. بـەلای مالیکەکانـەوە راوەسـتان بـۆ وتـار خوێنـدەوە واجبـە مەرج نیە، بەلای شافیعیو حەنبەلیـەوە مەرجـەو بـەبێ هاتنـە دی ئـەو مەرجە دروست نیە.

٨- ئەگـەر کەسـێك چـووە ژووری مزگەوتـەوە لـەو کاتـەدا خـەطیب وتاریدەدا ، با دانەنیشێ، دورکات نوێژ بکا؛ ئامـاژە بـەو فەرمودەیـەی موسلیم لە جابیرەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبـەرﷺ فـەرموی: (اذا جاء احدکم یوم الجمعة والامام یخطب فلیرکع رکعتین ولیتجوز فیهما).

٩- پێویستە نوێژکەرەکان لەکاتی خوطبە خوێندەوەدا هـەموویان بـێ دەنگ بن، چ ئەوانەی گوێیان لە وتارەکەیە و چ ئەوانەی گوێیان لێ نیـە. کەسـێك لـەو کاتـەدا قسـە بکـا بـە لـەغو حیسـابە، بـەلاّم نوێژەکـەی پێ بەتاڵ نابێتەوە.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی (المنافقون)

ئەم سورەتە مەدەنییەو (١١) یانزە ئایەتە، ئەم ناوە تایبەتییەی لیٚ نراوە، چونکە لەیەکەم ئایەتیدا باسی (منافقون) دەکا. هیچ سورەتێکی مەدەنی نیە باسی نیفاق و مونافقینی راستەو خۆ یان ناراستەوخۆ تێدا نەبیٚ، وەلیٚ ئەم سورەتە بۆ باسی دوڕوەکان و ئەو روداوانەی لێیان رودراوە و ئەو قسانەی لێیان بیستراوە قۆرغ کراوە. ئەخلاق و درۆو دەلەسەو چاوو راویان بەیان دەکا. رق و کینەی ناو دڵیان لە موسوڵمانان دەردەخا، ترسنۆکیو خوێڕییەتییان ئاشکرا دەکا.

جم وجۆڵی دووڕوویی لەو رۆژەوە دەست پیٚ دەکا: کە پێغەمبەر ﷺ گەیشتە مەدینەو دەوڵەتی ئیسلامی دامەزراند، هەتا سەرو بەندی لەدونیا دەرچوونی پێغەمبەر ﷺ درێژەی کێشا. بەڵام هیچ کاتێك بنەبڕ نەبوەو بە درێژایی مێژوو ئەو دیاردەیە لەشێوەو شێوازی جیاجیادا بەیناو بەین سەری هەڵداوە. هەرکاتیٚ موسوڵمانان بەهێز بووبن ، ئەو دیاردەیە بەزەقی سەری هەڵداوەتەوە.

هەتا موسوڵمانان لە مەککەدا بوون ئەوەندەیان هێزو توانانەبوو خەڵك لێیان بترسیٚ، یان هیوایەکیان پیٚبن و ماستاویان بۆ بکەن، سەرانی قوڕەیشیش بەئاشکرا دژی پێغەمبەر ﷺ وەستا بون و بە ئاشکرا ئەزیەتی موسڵمانانیان دەداو بەهەموو هێزو توانایانەوە بەرەنگاری بانگەوازیی ئیسلامیان دەکرد، هەتا موسڵمانان ناچار کران یەکەم جار کۆچ بۆ حەبەشە بکەن و لەژێر کاریگەری تەعزیب و سزادا یان بەهەڵخەڵەتاندن و

چاووڕاو هەندێ کەس توشی فیتنەی لە دین وەرگەڕان بوون. هەندێکیش سوربوون لە سەر بیروباوەڕی حەق و لەوپێناوەدا گیانیان لەدەست دا.

بەلاّم کە پێغەمبەر کۆچی کرد بۆ مەدینەو دەولّەتی ئیسلامی دامەزراندو پشتگیری هۆزی ئەوس و خەزرەجی بەدەست هێناو وای لیّ هات مەدینە سەرتاپای بووە(دار الاسلام) عەرەبەکانی ئەویّ سەرتاپا موسولّمان بوون. بارودۆخی بانگەوازی ئیسلامی پیّی نایە قۆناغێکی ترەوە. هەلّبەتە ئەم حالّەتە لەسەر دلّ و دەرونی ئەوانەی بەنەزانی یان لەبەر حەسوودی موسولّمان نەبوو بوون زۆر قورس بوو، نەیانتوانی دان بە خۆیاندا بگرن و بیّدەنگ بن .

بۆیە ئەو دلّ و دەرون نەخۆشانە کەوتنە جم جوّلّ و دەستیان کرد بەدژایەتی پێغەمبەرﷺ و موسولّمانان، بەلاّم دژایەتیەکی خوێڕییانەو لە بەرگ و پۆشاکی دووڕوویی دا، بە روالّەت خۆیان بە موسولّمان نیشان دەداو لە دلّ دا کافرو بیّبڕوا، هەرچەندە ئەوان لەهیچ حالێك دا دانیان بە کوفرو دووڕوویی خۆیان دا نەدەنا، وەلیّ دووڕوویی و کوفرو هەلّوێستی ناشیرین و فرت و فێلّەکانیان لە پێغەمبەرو هاوەلّە بەڕێزەکانی شاراوە نەبوون، هەروەکوو هەندیّ جار لەکاتی تەنگانە و ئەزەمات دا هەلّوێستی وایان دەنواند: کە پەردەی لەسەر کوفرو دووڕووییەکەیان هەلّدەمالّیّ و فەضح دەبوون.

قورئانیش لێکدان لێکدان راستەوخۆو ناڕاستەوخۆ فرت و فێلّەکانیانی دەخستە ڕو، پێغەمبەرو موسولّمانانی شارەزای فرت و فێلّ و خیانەت و خیانەتکارییەکانیان دەکرد. هەموو کاتێکیش هەبوونی دارو دەستەی ئاوا لەناو کۆمەلّگادا خەتەرێکی گەورە بوون و ئێستاش خەتەری سامناکن. وەکوو خم خۆرکە وان و زیانیان لە زیانی دوژمن ئاشکراو زۆرترە.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشەوەی لەچەند ڕوییەکەوەیە:

١ - لەسورەتی پێشوودا باسی موسوڵمانانی کرد، لەم سورەتەش دا باسی مونافیقەکان دەکا.

٢ - سورەتی پێشوو باسی ئەوانە دەکا: پێغەمبەرێتی موحەمەد بەدرۆ دەخەنەوەو بەدڵ وبە زوبان دژایەتی دەکەن: کەبریتی بوون لەجولەکەکان . لەم سورەتەش دا باسی ئەوانە دەکا کەبەدڵ بڕوایان بە پێغەمبەرێتیەکەی نیە. ئەوانەیش دووڕووەکانن.

ڕەوشتی ناشیرین و نەگڵەوەتی دووڕووەکان

بسم الله الرحمن الرحيم

إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ﴿١﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ ۞ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِن يَقُولُوا۟ تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ هُمُ ٱلْعَدُوُّ فَٱحْذَرْهُمْ ۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

ئەم سورەتە بەباسی هەڵس و کەوتی ناشیرینی دووڕووەکان دەست پێ دەکا، لە دڵ دا کافرو بێ دینن، بەڕواڵەتیش دێنە لای پێغەمبەرو سوێند

دەخۆن: کەتۆ پێغەمبەری خودای.سوێندەکانیان دەکەنە مەتالْ و خۆیانی لە بەردا دەشارنەوە. فرت و فێلْ لە موسولْمانان دەکەن، دەفەرموێ:

﴿اذا جاءك المنفقون قالوا: نشهد انك لرسول الله – والله يعلم انك لرسوله – والله يشهد ان المنافقين لكاذبون﴾ ئەی پێغەمبەر! کە دووڕووەکان دێنە لات و ئامادەی کۆڕو مەجلیست دەبن بەڕالەت خۆیان بە موسولْمان نیشان دەدەن و دەلێن شایەتی دەدەین: کە تۆ پێغەمبەری خودای، بەدلْ و بەزویان ئەم شایەتیە دەدەین. خودا دەزانێ: کە تۆ پێغەمبەری خودای، ئەوەی: کە دەیلێن: موطابیقی واقیعە، ئەتۆ پێغەمبەری خودای بۆ سەر هەموو ئادەمیزاد. بەلاّم خودا شایەتی دەدا: کە دووڕووەکان درۆ دەکەن، ئەوەی دەیلێن: لە دلْیانەوە سەرچاوەی نەگرتووە، بۆ خۆیان بڕوایان بەوشایەتیە نیە، ئەوەی بەزویان دەیەژن بەدلْیان نیە. کەوابوو ئەوانە بەنیسبەت بیرو باوەڕیانەوە درۆزنن و نەدەبوو ئەو قسە سەر زارەکییەیان ناوبنێن شایەتی. چونکە شایەتی کاتێ شایەتییە دلْ و زویان یەك بن.

﴿ اتخذوا ايمانهم جنه، فصدوا عن سبيل الله، انهم ساء ماكانوا يعلمون﴾ ئەوانە سوێندی خۆیان کردوە بە قەلْغان و مەتالْ بۆ پارێزگاری گیانیان لە کوشتن و دیل کردن، پارێزگاری مالْ و سامانیان لە داگیرکردن بۆ ئەوەی ئەحکامی کافرو ئەهلی کیتابیان بەسەردا ئەنجام نەدرێ کەسێك نەیانناسی پێیان هەلْبخەلەتێ و وابزانن: موسولْمانن و چاویان لێ بکەن، لەم رووەوە زیان بەکەسانی دیکە بگەیەنن.لەکرداری چاك و چون بۆ جیهاد ژێوانیان بکەنەوە، شك و دلە راوکێیان تێدا دروست بکەن.بەراستیخراپ بیرو باوەڕێکیان هەیەو هەلْوێستی ناشیرین دەنوێنن،کردەوە کانیان خراپ و ناپەسەندن.

﴿ ذلك بانهم امنوا ثم كفروا فطبع على قلوبهم فهم لا يفقهون﴾ ئەو درۆو دەلەسەکردن و کردارە بەدەیان بەهۆی ئەوەوەیە: بەروالەت

ئیمانیان هێناوە، لە راستی و واقیع دا کافرن، لە دلْ دا بڕوایان بەوەنیـــە: کە بەزمان دەیلێن. ئیتر خودا دلْی مۆر کــردون و لەحـەق ناگـەن، نـوری ئیمان ناچێتە ناو دلْیانەوە و ڕێگای راست نادۆزنەوە، هەست بەو بەلْگانە ناکەن: کەراستی پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد دەچەسپێنن.

﴿ واذا رأیتهم تعجبك أجسامهم، وان یقولوا تسمع لقولهــم کانـهم خشب مسندة﴾ کاتێ چاوت پێیان دەکـەوێ، جوانـی پۆشـاك و لـەش و لاریان، شان و شەوکەت و روخساریان تۆ دەخاتە ســەر سـوڕمانەوە، خـۆ ئەگەر بکەونە قسەو گفت وگۆ گۆێچکە بـۆ قسـەیان رادەگـری، شـیرینی قسەو دەم و لەفظیان سەرنجت رادەکێشێ. وەلێ لە واقیع دا وەکوو مـــورە دارێکی کلۆر وان: کە پالْی درابێ بەدیوارێکەوە، واتە: جەستەیەکی بـۆش و بێگیان و زانیارین. لە هیچ ناگەن و هیچ نازانن.

وەکوو ریوایــەت کـراوە: سـەرکردەی دووڕووەکـان ؛ عـەبدللاّی کـوڕی ئوبەی پیاوێکی فەصیحو زمانپاراوو شۆخ و شەنگ و بەشان و شەوکەوت بوو، بەلاّم خۆیو هاوەلْەکانی گێل و نەفام و بــێ هەسـت وشـعور بـوون. ئەوانە وێنەن بێ ئەوەی مانایان هەبێ.

﴿ یحسبون کلّ صیحة علیهم قاتلهم الله انی یؤفکـون﴾ ئەوانـە هـەر دەنگێك ببیسن بەدەنگی دوژمنی دەزانن. بێ هـێزو بـێوەرەن ترسـنۆك و خۆێڕین، لەناخ و دەروون دا روخاوو دۆڕاون، هەست بە تێکشکان دەکـەن، ئەوانە دوژمنی سەرسەختن، وریای فــرت وفێـلْ وپیلانیـان بـە، مەهێلْـە ئاگاداری نهێنییەکانتان بن. چونکە ئەوانــە جاسووســی دوژمنـەکانتانن، تابووری پێنچن و خم خورکەی ناو کۆمەلْن. خودا نەفرینی لێ کردون و لە رەحمەتی خۆی دووری خسـتونەوە، خـودا بیـانکوژێو بـەفتارەیان بـەرێو لەناویان ببا، چۆن لە ڕێگای حـەق لادەدەن و رودەکەنـە کوفـرو بێدینـی، هیدایەت وەرناگرن و باوەش بۆ گومڕایی دەگرنەوە.

نیشانەی درۆزنیو دڵ پیسی دوورووەکان

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

دەربارەی سەبەبنزولی ئایەتی ژمارە (٥) بوخاری وموسلیم ریوایەتێکی دورودرێژیان هێناوە، پوختەکەی ئەمەیە: پێغەمبەرﷺ غەزای (بنی المصطلق)ی ئەنجام دا، لە نزیك ئاوێك: کە پێی دەگوترێ (مورە یسیع) کورێکی کۆچەری و یەکێك لە یارمەتیدەران(الانصار) لەسەر ئاودانی ولاغ لێیان بوو بەهەرا، ئەویان هاواری کرد ئەی (مهاجرین) فریام بکەون، ئەمیان هاواری ئەنصارەکانی کرد، عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەی کوڕی سەلول گوێی لەم هەراو هۆریایە بوو،

خۆی پێ نەگیرا، وتی: بۆچی کۆچەریەکان وایان لیهات چاومان لی بزیکەنەوە؛؟ (مەثەلەی کابرامان لی قەوماوە دەڵێ سەگی خۆت قەڵەو بکە با بتخوا)!! شەرتبێ ئەگەر گەیشتینەوە مەدینە دەبێ بەهێز بێهێز دەربکا . هەرگیز ناهێڵم لە مەدینەدا دانیشن!!

زەیدی کوڕی ئەرقەم گوێی لەم ناماقوڵییانەی عەبدوڵڵا بوو ، بۆ پێغەمبەری گێڕایەوە، عومەری کوڕی خەتتاب لەوێ بوو وتی: پێغەمبەری خودا بابیکوژم! پێغەمبەرﷺ فەرموی: نابێ، ئەگەر بیکوژم دەڵێن: مەحەممەد هاوەڵانی خۆی دەکوژێ !

پێغەمبەرﷺ بە مەبەستی ئەوەی ئەم روداوە تەشەنە نەکاو خەڵکەکە لیی نەکۆڵنەوە، فەرمانی دا سوپا باربکا، هەر چەندە وەختی بار کردن نەبوو، دوایی پێغەمبەرﷺ بانگی عەبدوڵڵای کردو ئەو قسەیەی بەڕودادایەوە، عەبدوڵڵا پاکانەی بۆ خۆی کرد: کەشتی وای نەگوتووە. پێغەمبەریش عوزرەکەی لی قبول کرد. زەید دەڵێ: ئیتر خەڵکەکە لۆمەیان کردم، زۆر دڵ ناخۆش بووم بەوە: کە بە درۆزن و فیتنەجۆ دەرچووم.

ئیتر سورەتی (المنافقون) نازڵ بوو تەصدیقی من و تەکزیبی عەبدوڵڵای کرد. بە عەبدوڵڵایان گوت: ئایاتی توندو تیژ دەربارەت نازڵ بوون. بڕۆ بۆ لای پێغەمبەر ﷺ با دوعای لیخۆشبونت بۆبکا، ئەویش سەری خۆی باداو گاڵتەی بە پێشنیارەکە کرد ، ئیتر ئەم ئایەتانە هاتنە خوار. دەفەرموێ:

﴿واذا قيل لهم: تعالوا يستغفرلكم رسول الله لوّوا رؤوسهم ورأيتهم يصدون وهم مستكبرون﴾ ئەگەر بەو مونافیقانە بگوترێ: بەسەرۆکایەتی عەبدوڵڵای کوڕی سەلول، بچن بۆ لای پێغەمبەرﷺ داوای لیخۆشبوونتان بۆ لە خودا بکا، بە فیزێکەوە روو وەردەگێڕن و

گاڵتەیان پێدێ و هیچ رەغبەتێکیان لە لێخۆشبوونی خودا نیە، دەبینــی ئەوانە پشت لــە پێغەمبــەر هەڵدەکــەن و خۆیــان زۆر لــەوە بــە گــەورەتر دەزانن: داوای لێخۆشبون بکەن، کولەبی دەڵــێ: کــە ئایەتــەکانی قورئــان نــازڵبوون و پــەردەی لەســەر دووڕووەکــان هەڵدایــەوە، کۆمــەڵێك لــە خزم وکــەس وکــارە موســوڵمانەکانیان چــون بــۆلای دووڕووەکــان وتیــان: ماڵوێران بــە هــۆی دووڕوویی‌یــە وە حــەیاتان چــوو؛ خۆتــان کــردە پــەندو مەخسەرە، بچن بۆلای پێغەمبەرﷺ لە دووڕوویی پەشیمان ببنەوەو داوای لیٚ بکەن بابۆتان لە خــودا بپاڕێتــەوە، نــەچون و گرنگیــان بــە داواکــاری خزمەکانیان نەدا.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: کە عەبدوڵلآی کوڕی ئوبەی لە ڕێگەی چون بۆ غەزای ئوحود بە خۆیی چەند کەسێکەوە گەڕایەوە، موسوڵمانان رقیــان لیٚ هەڵگرت و تانەو تەشەریان لیٚ دەدا، خزمە نزیکەکانی پێیــان گــوت: خۆزگە بچویتایە بۆلای پێغەمبەرﷺ داوای لێخۆشبوونی بۆ بکردیتایــە!؟ وتــی: نــەدەچم بــۆ لای و نــەداوای لێخۆشــبونی ئــەوم دەوێ . ئیــتر ئــەو ئایەتانە نازڵبــوون.

زوربەی راڤەکەرانی قورئان دەڵێن: بۆیــە داوایــان لیٚ کــردوە بچــێ بــۆ لای پێغەمبــەرﷺ داوای لێخۆشــبوونی بۆبکــا، چونکــە وتبــووی: (دەبیٚ بەهێز بیٚهێز دەربکا) هەروەها خزم و ناسیاوی خۆی راسـپاردبوو: کــە یارمــەتی مــاددی پێغەمبــەرو موســوڵمانە هــەژارو کۆچکارەکــان نەکەن، بۆ ئەوەی لیٚی بتەکنەوەو دەوری چۆلٚ بکەن . جــا ئامۆژگارییــان کردبــوو: کــە بچــێ بــۆ لای پێغەمبــەرﷺ داوای لێخۆشــبونی بــۆ بکــا، لە ولاٚم دا بە سەر بادانێکــەوە گوتبــووی: (ئــەوە چیتــان گــوت؟) واتــە: گاڵتەی بە داواکانیان هاتبوو، ئەوەیە کــە قورئــان ئامــاژەی پــێ دەکــاو دەفەرموێ:

﴿ لووا رؤوسهم﴾ ئـەجار پـەروەدگار ئـەوە بـەیان دەکـا: کـە داوای لێخۆشبون دادی ئەوان نادا. دەفەرموێ:

﴿ سواء علیهم استغفرت لهم ام لم تستغفرلهم لـن یغفـر الله لهـم، ان الله لایهدی القـوم الفاسـقین﴾ یەکسـانە لەسـەر ئـەو دووڕوانـە، داوای لێخۆشبونیان بۆ بکەی یان بۆیان نەکەی، هیچ سودێکیان پێ ناگا، چونکە ئەوان سوورن لەسەر نیفاق و بەردەوامن لەسەر کوفـر، بـەدڵ بڕوایـان بـە پەیامی ئیسلام نیە! هەتا ئەوان لەسەر ئەو حاڵ و وەزعەیان بن ، هەرگیز خودا لێیان خۆش نابێ. بێگومان خودا هیدایەتی گەل و نەتەوەیەك نـادا: کە لە سنوور دەرچوبن و نوغرۆی زلکاوی تاوان بوبن.

﴿ هـم الذیـن یقولـون لا تنفقـوا علـی مـن عنـد رسـول الله حتـی ینفضوا﴾ ئەو دووڕوانـە کـە بـە ئـەنصارەکان دەڵێـن: یارمـەتی هاوەڵـە کۆچکارەکانی موحەممەد مەدەن با برسی و موحتاج بـن، بـەڵکوو دەورەی چۆڵ بکەن و کەسی پێوە نـەمێنێ و بـڵاوەی لێ بکـەن!! ئیـتر پـەروەدگار رەددی دانەوە، فەرموی:

﴿ ولله خزائـن السـموات و الارض، ولکـن المنـافقین لا یفقـهون﴾ گەنجینەکانی رزق و رۆژی ئاسمانەکان و زەوی هـەموو هـی خـودان، ئـەو رزق و رۆژیی کۆچکارەکان دەدا، کلیلی دەرگای رزق و رۆژی ئەرزو ئاسمان بە دەست خودایە، بەویستی خۆی دەیدا بەبەندەکانی، بۆ یەکێك زۆرو بـۆ یەکێك کەم، یەکێك دەوڵەمەند دەکاو یەکێك هەژار، وەلێ ئەو دوو رووانە نەفامن نازانن: خەزێنەی رزق و رۆژیی بەدەست خودایە پێیـان وایـە: خودا موسوڵمان دەوڵەمەند ناکا!

﴿ یقولون لئن رجعنا الی المدینـة لیخرجـنّ ألاعـز منـها ألاذل﴾ ئـەو دووڕوانە ئەوانەن کەلە سەر زوبانی عەبدوڵڵای کـوڕی ئوبـەی سـەرۆکیان دەڵێن: ئەگەر لەم سەفەرە گەڕاینەوە بۆ مەدینە، دەبێ بـە هـێزو خـاوەن دەسـتەڵات – مەبەسـتیان خۆیانـە– بـێ هـێزو بـێ دەسـتەڵاتەکان

- مەبەستیان پێغەمبەرﷺ و هاوەڵانیەتی - دەربکەن، ئیتر ناهێڵین موحەممەد وهاوەڵانی لە مەدینەدا بمێننەوە. ئەوان بێ هێزو ئێمە خاوەن توانا، چیدی لێیان قبوڵ ناکەین. عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی گەڕایەوە بۆ مەدینە، هێندەی پێ نەچوو کۆچی دوایی کرد، پێغەمبەرﷺ داوای لێخۆشبونی بۆ کردو کراسی خۆی بۆ لەبەر کرد. ئیتر ئەو ئایەتە نازڵ بوو!

ئەمجار خودا بەرپەچی مونافیقەکان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿ ولله العزة ولرسوله وللمؤمنين، ولكن المنافقين لا يعلمون﴾ هێزو دەستەڵات و باڵا دەستی هەر بۆ خودایەو بۆ ئەوانەیە خودا رێزو شکۆمەندییان دەداتێ لە پێغەمبەران و لە بەندە راستاڵەکانی. بۆ کەسی ترنیە، وەلێ دووڕووەکان ئەو واقیعە نازانن، هێندە نەفام و گێلن، هێندە سەر لێشێواوو کەودەنن، نازانن کە هەموو هێزو دەستەڵات و تواناو وزە هی خودایە. ئەوانە چین هەتا خۆیان بە خاوەن هێزو دەستەڵات حسێب بکەن؟!!

ریوایەتکراوە: کاتێ عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی گەڕایەوە بۆ مەدینە. عەبدوڵلای کوڕی کە موسوڵمانێکی باش بوو، دەرگای شاری مەدینەی لێ گرت و گوتی: ئەوە تۆی گوتوتە: ئەگەر گەڕاینەوە دەستەڵاتدارمان بێدەستەڵات دەردەکا. سوێندم بە خودا دەبێ ئێستا تێت بگەیەنم تۆ دەستەڵاتداری یان پێغەمبەری خودا؟ سوێندم بە خودا ئاسمانی مەدینەت ناکەوێتە سەرو ناهێڵم پێ لە خاکی مەدینە بنێی هەتا نەڵێی پێغەمبەری خودا شکۆمەندو رێزدارە من زەلیل و بێهێزم. رێگای لێگرت و نەیهێشت بچێتە ناو شاری مەدینەوە. هەتا کۆمەڵێ چونە خزمەت پێغەمبەرو ئەو واقیعەیان بۆ باس کرد، ئەویش فەرمووی: بچن بە عەبدوڵلا بڵێن: با رێگەی عەبدوڵلای باوکی بکا بچێتەوە شوێنی خۆی. ئەویش رێگەی دا.

ترساندنی موسوڵمانەکان لەوە لاسایی رەوشتی دووڕووەکان بکەنەوە، فەرمانیشیان پێ دەکا کە لە رێگەی خێرو چاکەدا ماڵ ببەخشن

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنفِقُوا۟ مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِىٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

لەوە پێش رەوشتی دووڕووەکانی رونکردەوە، سەرزەنشتی کردن، ئەمجار موسوڵمانان لەوە ئاگادار دەکاتەوەو دەیانترسێنێ: کە خوی دووڕووەکان بگرن، پاشان فەرمانیان پێدەکا: کە برێ لەماڵ و سامانیان لە بواری خێرو چاکسازیدا ببەخشن، دوای نەخەن تاکاتێك مردن یەخەیان دەگرێو پەشیمان دەبنەوەو پەشیمانیش بێسوودە. دەفەرموێ:

﴿ یا ایهاالذین امنوا، لاتلهکم امولکم ولا اولادکم عن ذکر الله﴾
ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە تاك وتەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتی موحەممەدﷺ هەیە با ماڵ وسامان و سەروکاری کردنی هەروا منداڵ و بەخێوکردنیان ئێوەبێ ئاگا نەکا لە زیکرو یادی خوداو لە ئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرشانتان بەرامبەر پەروەدگار.

﴿ ومن یفعل ذلك، فأولئك هم الخاسرون﴾ کەسێك بەهۆی ماڵ و سامان و خێزان و منداڵ و بەڕێوەبردنیانەوە لەیادی خودا بێئاگابێو فریا بەندایەتی کردن نەکەوێ نەیپرژێ بە باشی خودا پەرستی بکا، ئەوە لە خەسارەتمەندانە، لەوانەیە رۆژی قیامەت خۆیان و ماڵ و سامان و منداڵیان لە دەست داوە، چونکە شتی ماوەو هەمیشەییتان بەفەوتاو فرشتووە.

﴿ وانفقوا من ما رزقناکم من قبل أن یأتی أحدکم الموت فیقول ربّ لولا أخرتنی الی أجل قریب،فأصدق وأکن من الصالحین﴾ ئەی خاوەن باوەڕان! بڕێ لەو ماڵ و سامانەی پێمان داون لە ڕێگەی خێرو چاکسازی دا ببەخشن، بەمەش سوپاسگوزاری نیعمەتی خودا بکەن و رەحم بە هەژاراو بێنەوایان بکەن، بەرژەوەندی گشتی بەرچاو بگرن، پێش ئەوەی هۆیەکانی مردنتان لیٚ نزیك بێتەوەو بکەونە حاڵەتێکەوە مردن دەورتان بدا و بکەونە گیانەلاوەوە، جا ئەوکاتە هەریەکەتان بڵێ: خودایە کەمێك مۆڵەتم بدە و مردنم دوا بخە بۆ ماوەیەکی کورت ، بەڵکوو بتوانم ماڵ و سامانم ببەخشم و ببمە پیاوی چاك و راستاڵ.

ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیەنێ کە هەموو کەسێکی کەمتەرخەم دەربارەی خودا پەرستی وماڵ بەخشین و چاکردن لەکاتی گیانەلاودا پەشیمان دەبێتەوەو داوای مۆڵەت دان دەکا بابۆ ماوەیەکی کورتیش بێ. بەڵام بێ سودەو ئاواتی نایەتەجێ.

تیرمیزی#ئیبنو جەریر لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (کەسێك ماڵ و توانای حەجی هەبوو نەیکرد، زەکاتی لەسەر بوو نەیدا، لە کاتی مردنی دا داوای مۆڵەتدان و دواخستنی مردن دەکا) پیاوێك وتی: ئەی ئیبنو عەبباس پیاوی چاکبە! هەر کافر داوای گەڕانەوە بۆ دونیاو دواخستنی مردنی دەکا!!

ئیبنو عەبباس فەرموی: ئایاتی قورئان دێنمەوە بـۆ راسـتی قسـەکەم ئیتر ئایەتی: ﴿ وانفقوا من ما رزقناكم من قبل ان يأتي أحدكـم الموت فيقول رب لولا أخرتني الى أجل قريب فأصدق وأكن من الصالحين﴾ی خوێندەوە.

﴿ ولن يؤخر الله نفسا اذا جاء اجلها، والله خبير بما تعلمـون﴾ هـەر کەسێ ئەجەلی هات و ئەو تەمەنەی خودا بۆی دیاری کردوە تـەواو بـوو، ئیتر خـودا تاقـە چرکەیـەك تەمـەنی درێـژ ناکاتـەوە، هیـچ شـتێك لـە کردەوەکانی ئێوە لە خودا شاراوە نیە، پاداش وسـزاتان دەداتـەوە، چاکـە بەچاکە و خراپە بە خراپە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (التغابن)

ئەم سورەتە مەدەنییەو هـەژدە ئایەتـە لـەدوای سـورەتی (التحريـم) هاتۆتە خوار. هەندێکیش پێیان وایە مەککییە، نـاوی نـراوە (التغـابن) چونکـە لـە ئایـەتی ژمـارە نـۆدا، قیامـەت بـیر ئـادەمیزاد دێنێتـەوەو دەفەرموێ: ﴿ يوم يجمعكم ليوم الجمع ذلك يوم التغابن﴾.

ئوسـلوبی سـورەتەکە دەشـوبهێتە ئوسـلوبی سـورەتە مەککییـەکان، گرنگی بە بنەماکانی عەقیدە دەدا، ئەوە رادەگەیەنێ کە هەموو بونـەوەر تەسبیحات و تەمجیدی خودا دەکا. یەکتاپەرستیو راستی پێغەمبەرایەتیو زیندوبوونەوە دووپات دەکاتەوە، بێگومان، هـەموو ئایینـە ئاسمانیـەکان لـە بـارەی بنـەماکانی عـەقیدەوە یەکسـانن، هـەموویان ئـەو راسـتیە دووپـات دەکەنـەوە. قورئـان بـەرونی ئـەوەمان بـۆ بـەیان دەکـاو لەپێغەمبەران و پەیامەکانیانـەوە ئـەو راسـتییانەمان بۆ دەگێڕێتـەوە،

کەوابێ هەر کاتێك لە تەورات و ئینجیلی دەست لێدراوو شێوێندراودا ، یان لەناو کتێب و نوسراوی ئەوانەدا: کە بەراوردکاری نێوان ئایینەکان دەنووسن و بڕوایان بە قورئان و ناوەرۆکی نیە ، شتێکمان بینی پێچەوانەی ئەو راستییە بوو. کە قورئان ئاماژەی پێ دەکا دەربارەی یەکیەتی بنەماکانی عەقیدە لە ئایینەکان دا. بێ سێو دوو بیخەرە لاوەو بزانە هەڵبەستراوو درۆو دەلەسەیە. شیاوی خوێندنەوەو سەرنج دانیش نیە.

سەرەتا سورەتەکە بەبەیانکردنی بڕێ لە صیفەتە جوانەکانی خودا دەست پێ دەکا.

ئەمجار ئادەمیزاد دەترسێنێ لەو عەزاب و نیکالەی بەسەر گەلە پێشینەکان هات بە هۆی بە درۆخستنەوەی پێغەمبەرانیان و ئینکاریکردنیان بۆ زیندوبوونەوە. دوایی بانگەوازی ئادەمیزاد دەکا بۆ ئیمان هێنان بە خوداو بە پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو ئەو قورئانەی خودا بە نیگا بۆی ناردوە، دەیانترسێنێ لە رۆژێك کە کافر تێیدا پەشیمان دەبنەوە چونکە ئیمانیان نەهێناوە ، موسوڵمان پەشیمانن: چونکە کەمتەر خەمییان کردوە. لەو رۆژەدا موسوڵمانان بۆ بەهەشت بەرێ دەکرێن و کافرەکان تۆڕ دەدرێنە ناو دۆزەخەوە. لە کۆتایی سورەتەکە دا فەرمان دەکا بە تەقواو خودا پەرستیو ماڵ و گیانبەخشین لە رێگەی خودادا، دەیانترسێنێ لە بەخیلیو چروکیو ئەوە رادەگەیەنێ: کە پاداشی چاکە کاران و بەخشندەکان رۆژێ دوو چەندانەو چەند چەندانەیە .



سورەتی (التغابن)

بسم الله الرحمن الرحیم

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٤﴾

﴿ يسبح لله ما في السموات وما في الارض لـه الملـك والحمـد وهـو علي كل شئ قدير﴾ هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەوی دایە بـە گیـاندارو بێ گیانەوە تەسـبیحات و تەنزیـهی خـودا دەکـا، لـە هـەموو عـەیب و خەوشێك لە گشت کەم وکوڕی و تەنگییەك بە دووری دەگـرن، هـەموویان بە زمانی حالْ یان زمانی مەقالْ بەندایەتی خۆیان بۆ خـودا رادەگەیـەنن. هەموویان نیشانەی ئەوەن خودا پاك ومونەززەهە لە نوقصـانی لـە زات و لە صیفاتیدا . خاوەنیەتیو موڵك وسەڵتەنەت هەر بۆ خودایـەو سـوپاس وستایش لە سەر نیعمەت هەر شیاوی ئەوە، خودا بەسەر هەموو شتێك دا بالاْ دەست و خاوەن توانایە هیچ شتێکی لیْ یاخی نابیْ.

ئەمجار بڕێ لە دیاردەی دەستەڵاتی خۆی باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿ هو الذی خلقكم فمنكم كافر ومنكم مؤمن والله بما تعملون بصير ﴾ پەروەدگار خودایەکی وەهایە ئێوەی لە نەبوون بەدیهێناوەو بەو شێوە جوان و ڕێك وپێکە شێوەو روخساری کێشاون. سەرنجام واتان لیٚهاتووە بڕێکتان لە سروشت لای داوەو بەویستی خۆتان کوفرو بێدینیتان هەڵبژاردووە، بڕێکیشتان لەسەر فیطرەت ماونەوەو ئیمانتان هەڵبژاردوە، بەختەوەری دونیاو قیامەتتان بۆ خۆتان دەستەبەر کردوە، خودا لەرۆژی بەریٚ دا زانیویەتی ئێوە لە ژیانتان دا لە کوفرو ئیمان چی هەڵدەبژێرن و سەرەنجامتان بەچی دەگا. بۆ خۆی ئاگاداری کردەوەکانتانەو سزاو پاداشتان دەداتەوە.

ئەبو یەعلاو طبەرانیو بەیهەقی لە ئەسوەدی کوڕی سەریعەوە ریوایەت دەکەن دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: (كل مولود يولد على الفطرة حتى يعرب عنه لسانه فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه) هەموو زارۆکێك لەسەر فیطرەت و خودا پەرستی لە دایك دەبیٚ، کەزمانی دەپڕژیٚ و عەقلٚ و هۆشی پەیدا دەکا، باوك و دایکی سروشتی دەگۆڕن و لەرێگەی حەق لای دەدەن ، جایان دەیکەنە جولەکە یان گاور یان ئاگر پەرست، یان هەر بیرو باوەڕێکی تری ناپەسند:

﴿ خلق السموات والارض بالحق وصوركم فأحسن صوركم واليه المصير ﴾ ئاسمانەکان و زەوی بەرێك و پێکی و بە حیکمەت ئامێز بەدی هێناون، وای خولقاندون بەرژەوەندی ئادەمیزادیان تێدابیٚ بۆ دین و دونیا.

ئێوەی ئادەمیزادیشی لە جوانترین شێوەو روخساردا وێنە کێشاوە، غەزالی دەفەرموێ: (ليس في الإمكان أحسن مما كان) مومکین نیە جوانتر لەو شێوەی هەیە شێوەیەکی تر بهێنرێتە دی.

قورئانی پیرۆز لە چەند ئایەتێکی تردا ئاماژە بە جوانیی و روخسارشیرینی ئادەمیزاد دەکا، دەفەرموێ: ﴿ **یا ایها الانسان ماغرك بربك الكريم الذى خلقك فسواك فعدلك، فى اى صورة ماشاء ركبك**﴾ (**الانفطار/٦–٨**) یان دەفەرموێ: ﴿ **لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم**﴾(**التين/٤**) لە رۆژی قیامەتدا هەمووتان بۆ لای‌خودا دەگەڕێنەوە، سزاو پاداشتان دەداتەوە خراپە بە خراپە و چاکە بە چاکە.

﴿ **يعلم ما في السموات والارض، يعلم ما تسرون وما تعلنون، والله عليم بذات الصدور**﴾ ئاگادارە بەسەر هەموو ئەو مەخلوقاتانەی لەناو ئاسمانەکان و زەوی‌دایە، لە هیچیان بێ ئاگانییە، حاڵی هەموویان دەزانێ، تەنانەت شاراوەو نهێنییەکانی ئێوەش دەزانێ، ئاگادارە بەسەر ئەوەی ئاشکرای دەکەن و ئەوی دەیشارنەوە، خودا زاناو ئاگادارە بەسەر بیرو باوەڕو خەتەراتی ناو دڵەکان. واتە: زاناو ئاگادارە بە قسەی دڵەکان!

موشریکەکان ئینکاری خودایەتی خوداو پێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەدﷺو زیندو بوونەوە دەکەن

أَلَمۡ يَأۡتِكُمۡ نَبَؤُاْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَبۡلُ فَذَاقُواْ وَبَالَ أَمۡرِهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٞ يَهۡدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْۚ وَّٱسۡتَغۡنَى ٱللَّهُۚ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ﴿٦﴾ زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٧﴾

لەوە پێش بەڵگەی لەسەر هەبوونی خوداو دەستەڵاتی رەهای هێنایەوە، لێرەدا کافرەکانی مەککەی لە کوفرو بێدینی ترساند، هەڕەشەی لیٚ کردن لە سەر ئەوەی بڕوایان بە پێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەد نەکردو زیندو بونەوەیان بەلاوە درۆ بوو. دەفەرمویٚ:

﴿ ألم يأتكم نبأ الذين كفروا من قبل، فذاقوا وبال أمرهم ولهم عذاب أليم﴾ ئەی موشریکەکانی مەککە! ئایا سەر گورشتەی کافرو بیٚ باوەڕەکانی رابوردوتان پیٚ نەگەیوە؟ سەرەنجامی یاخیبوونی قەومی نوح و عادو ثەمودتان بۆ بەیان نەکراوە؟ ئەو عەزاب و بەڵایانەی بەسەریان هات بە هۆی سەرپێچیکردنی فەرمانی پێغەمبەرەکانیانەوە بە ئێوە نەگەیشتووە؟ ئەوە بوو: پێغەمبەرەکانیان بانگیان کردن بۆ یەکتاپەرستیو عیبادەتکردن بۆ خودا و وازهێنانیان لە بتپەرستی، بەڵام بە گوێیان نەکردن و سەرپێچیان نواند، ئیتر ئاکامی سەرپێچیکردن و یاخیبوونی خۆیان توش هاتەوە ، عەزابی ریشە کێش و کۆ کوژ، یەخەی گرتن و لە ناوچون، لە قیامەتیش دا عەزابی دۆزەخ چاوەڕێیانە!!

﴿ذلك بأنه كانت تأتيهم رسلهم بالبينات فقالوا أبشر يهدوننا؟ فكفروا وتولوا، واستغنى الله، والله غني حميد﴾ ئەو عەزابە سەخت و دژوارەیان لە دونیاو قیامەت دا بە هۆی ئەوەوە بوو، پێغەمبەران دەهاتنە سەریان بەبەڵگەی ئاشکراو موعجیزاتی گەورەوە بانگەوازییان دەکردن، هەڕەشەیان لیٚ دەکردن تەماعیان بەردەنان، کەچی هەموو گەل و نەتەوەکان هەر یەکەیان بە پێغەمبەری خۆی دەگوت: ئەتۆ پێغەمبەرنیت! چۆن دەگونجیٚ ئادەمیزادێکی وەکوو خۆمان ببێتە پێغەمبەرو رەهنومایيمان بکا؟ کەی شتی وابوەو کەی دەبیٚ!؟

ئیتر بڕوایان بــە پێغەمبــەرەکان نــەکردو پەیامــەکانیان رەتکردنــەوە، پشتیان لیّ هەڵکردن و حەق و راستیان پاشگوێ خست، هیچ لــە پــەیام و بانگەوازیی پێغەمبەرەکان ورد نەبوونەوە، خودا لێیان بــێ ئاتــاج بــوو چ پێویستی بە هەبوونی خۆیان و عیبادەتەکــەیان نــەبوو، ســەرجەم لــەناوی بردن و قەلاچۆی کردن.

ئەمجار ئەوە رون دەکاتەوە: کە موشریك و بێبڕواکان پێیان وایە زینــدو بوونەوەی قیامەت نیەو دەفەرموێ: ﴿ زعم الذين كفروا أن لن يبعثــوا﴾ پتپەرستەکان پێیان وایە: زیندو بونــەوەو حیســاب و لێکۆڵینــەوە نایەتــە دیو قیامەت رانابێ.

﴿ قل بلى وربى لتبعثن ثم لتنبؤن بما عملتم، وذلك على الله يســير﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست بەو موشریکە سەر رەقانــە بڵــێو هــەواڵیان بدەرێ: کە بەتەئکید ئێوە زیندو دەکرێنەوە، رۆژی قیامەت لەگۆڕەکانتان رادەبن و دێنە دەرەوە،ئەمجار بە تەئکید هەواڵتان دەدرێتێ بــەکردەوەکانی دونیاتان، هیچ کردەوەیەکتان لــە خــودا گــوم نــابێ. کــردەوەی بچــوك و گــەورەتان، کــەم و زۆرو ئاشــکراو نــهێنیتان دەخرێتــەوە بــەر چاوتــان و لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ دەکرێ و بەگوێرەی کردەوەکانتــان ســزاو پاداشــتان دەدرێتەوە، ئەنجامدانی ئەم کارانە بۆ خودا کارێکی ئاسان و بــێ ئەرکــەو چ ماندوبونێکی ناوێ .

ئەمە سێیەم جارە: کە پەروەدگار سوێند بەزاتی خۆی دەخــواو جــەخت لەسەر هاتنی قیامەت دەکاتــەوە. لــە ســورەتی (یونــس)دا دەفــەرموێ: ﴿**ويســتنبئونك أحــق هــو؟ قــل: إي وربــي، انــه لحــق ومــا انتم بمعجزين**﴾(**ئایەتی /٥٣**) لە سورەتی (سبا) یش دا دەفــەرموێ: ﴿**وقال الذين كفروا، لاتأتينا الساعة، قل بلى وربى لتأتينكم**﴾ (**ئایەتی/٣**).

هەڵنانی ئادەمیزاد بۆ ئیمانهێنان و ترساندنیان لەتەنگ و چەڵەمەی قیامەت

فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلنُّورِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلْنَاۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ ٱلْجَمْعِۖ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلتَّغَابُنِۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًاۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

لەوە پێش بەڵگەی لەسەر ئولوهییەت و پێغەمبەرایەتی هێنایەوە، هەروەها رەددی ئەوانەی دایەوە: کە ئینکاری زیندوبوونەوە دەکەن. ئەمجار لێرەدا فەرمان دەکا بەئیمانهێنان بەخوداو بەپێغەمبەروبەردەوام بوون لەسەر بیروباوەڕو خودا پەرستی لەسەر ئیمان بەزیندوبوونەوەو حیساب و لێکۆڵینەوە . دەفەرمۆێ:

﴿ فأمنوا با لله ورسوله والنورالذی انزلنا، والله بما تعملون بصیر ﴾ دەی کەهەموو شتێك لای خودائاسان بێ، زیندوکردنەوەی مردوان بۆ خودا چ ئەرك و گرانیەکی تێدا نەبێ ، هەرچی بیەوێ بیکا بەئاسانی بیکاو کەس نەتوانێ ببێتەلەمپەرو کۆسپ و تەگەرە، کەوابێ ئیمان بێنن

بە خودای تاك و تەنهاو خاوەنی دەسەلات و توانا، بڕوا بە پێغەمبەرەكەی بكەن كەحەزرەتی موحەممەدە، بڕوا بەقورئانەكەی بكەن: هەر كەسێ شوێن ئەو پەیامە بكەوێ لەتاریكی گومڕایی رزگاری دەبێ و رێگای بەختەوەری دونیاو قیامەت دەگرێتەبەرو بەمراز گەیشتووە!! شوێن ئەو قورئانە بكەون: كە نورو روناكی‌یە بۆ دڵەكان و هیدایەتدەرە. بەنیگا نازڵمان كردوە بۆ سەر دڵی پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوەی بە ئادەمیزادی رابگەیەنێ ، خودا زانایە بە هەموو شتێك و هیچی لێ گوم نابێ، ئاگاداری هەموو كردارو گوفتارێكیانەو سزاو پاداشتیان لەسەر ئەو كردارو گوفتارانە دەداتەوە. هیچ كردەویەكتان پاشگوێ ناخرێ.

﴿ یوم یجمعكم لیوم الجمع ذلك یوم التغابن﴾ ئەی ئادەمیزادینە: بیری ئەو رۆژە بكەنەوە: كە خودا هەموو ئەهلی مەحشەر هەر لە سەرەتای دونیاوە تاكۆتایی لە دەشتێكی كاكی بەكاكی دا كۆ دەكاتەوە بۆ حیساب و لێكۆڵینەوە، ئەو رۆژە رۆژێكە خودا هەموو ئادەمیزادێك و كردەوەكانی یەكدیگیر دەكاتەوە، هەموو پێغەمبەرێك و گەلەكەی بەیەك دەگەیەنێتەوە .

ئا ئەو رۆژە رۆژی پەشیمان بوونەوەیە، رۆژێكە هەموو كەس هەست بە خەسارەتمەندی دەكا، كافر دەزانێ خەسارەتمەندە چونكە ئیمانی نەهێناوە، موسوڵمان هەست بە كەمتەرخەمی دەكا چونكە چاكەو خواپەرستی كەم كردوە، دەیتوانێ زیادی بكاو تەمبەڵ بووە. هەموو كەس دەستی خۆی دەشكێنێتەوەو پەشیمانی دەردەبڕێ، كافرەكان پەشیمانن، كە بۆچی لە جیاتی هیدایەت گومڕاییان هەڵبژاردوە، موسوڵمانان پەشیمانن: كەبۆچی زیاتریان خودا پەرستی نەكردووەو پاداشی باشتریان بەدەست بێنایە.

﴿ ومن يؤمن بالله ويعمل صالحا يكفر عنه سيأته، ويدخله جنات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها أبدا، ذلك الفوز العظيم﴾
کەسێك بەراستی ئیمان بە خودابێنێ و بەتاك و تەنهای بناسێ، بڕوا بە پێغەمبەرو پەیامەکەی بکاو شوێنی بکەوێ، بڕوا بە زیندوبوونەوەی قیامەت هەبێ‌و تێشوو بۆ ئەو ڕۆژە حازربکا، خەریکی کردەوەی چاك بێ، ئەرکی سەرشانی خۆی بەرامبەر بە خوداو بەندەکانی جێبەجێ بکا، خۆی بپارێزێ لە خراپەکاری‌و تاوان، ئەوە خودا تاوانی لەوەپێشی دەسڕێتەوە دەیخاتە ناو باخ و باخاتی بەهەشتی ڕازاوەوە؛ کە بە ژێر باڵەخانەو درختەکانی‌دا جۆو جۆبار دەکێشن و ئەوەندەی تر جوانی و ڕازاوەیی بەدیمەنەکە دەبەخشن، ئەو بەهەشتیانە لەناو ئەو باخ و باخاتانەدا بۆ هەتاهەتایە دەمێننەوە، لێی وەڕز نابن و لێی دەرناچن.

ئەو تاوان سڕینەوەو لێخۆشبون و بەهەشت پێ خەڵاتکردنە بەمراز گەیشتنێکی گەورەو مەزنە، هیچ بە مراز گەیشتنێکی تری ناگاتێ چونکە باشترین دەسکەوتی بەدەست هێناوە!!

﴿ والذين كفروا وكذبوا بأياتنا أولئك أصحاب النار خالدين فيها، وبئس المصير﴾ ئەوانەی کافرو بێدینن و ئینکاری تاك و تەنهایی خودا دەکەن، بڕوایان بە هەبوونی صیفاتی جەلال و جەمالی خودانیە، قورئان بە درۆ دەخەنەوە کەبۆ پێغەمبەرﷺ نێردراوە، کە بڕێك لە ئایەتەکانی ئەو قورئانە باسی زیندو بوونەوەیە، ئەوانە ئەهلی دۆزەخن و بۆ هەتاهەتایە لێی دەرناچن، خراپ شوێنێکە تێی دەچن و تێیدا دەمێنێەوە.

هەموو شتێک بە گوێرەی قەزاو قەدەری خودایە

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٢﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

لەوەپێش ئادەمیزادی کردنە دووبەش؛ موسوڵمان و کافر، فەرمانی پێکردن ئیمان بهێنن و کردەوەی چاك بکەن، نەهی لیکردن لە کوفرو بێدینی. ئەمجار ئەوەرون دەکاتەوە: کەهەرچی توشی ئادەمیزاد دەبێ لە خێرو لەشەڕ ، بەگوێرەی قەزاو قەدەری خودایە و بەگوێرە ئەو یاساو رەسایەیە: کە خودا بۆ بونەوەری داناوە. پاشان فەرمان بە موسوڵمانان دەکا گەردنکەچی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودابن و پشت بە خودا ببەستن لە هەمووکارو بارێکیان دا

دەفەرمویّ: ﴿ ما أصاب من مصيبة الا بأذن الله﴾ هەرچی توشی ئادەمیزاد دەبێ لە خێرو لەشەڕ بەگوێرەی قەزاو قەدەری خودایە، لە رۆژی ئەزەل دا بۆی مەزندە کردون، پێویستە ئادەمیزاد لە ژیانی دونیای دا هەوڵی ئەوەبدا کردەوەی چاك بکا، بۆ ئەوەی خێرو خۆشی دونیاو قیامەت بۆخۆی کێش بکا، زیان و خەراپە لەخۆی دوور بخاتەوە، لە هەموو شتێکیش دا پشت بە خودا ببەستێ ، چونکە بەدەست هێنانی ئاکامەکان

بەدەست خودایە، وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **ما أصاب من مصيبة في الارض ولا في انفسكم الا في كتاب من قبل أن نبرأها، ان ذلك على الله يسير**﴾ (الحديد/٢٢)

﴿ **ومن يؤمن بالله يهد قلبه، والله بكل شئ عليم**﴾ کەسێك بڕوای بە تاك و تەنهایی خودا هەبێ و بزانێ: هەر بەڵایەك روی تێ دەکا بە قەزاو قەدەری خودایە و صەبری لەسەر بگرێ و داوای پاداش لە خودا بکاو گەردنکەچی قەزاو قەدەری خودابێ، ئەوە خودا دڵی نورانی دەکاو لەکاتی بەڵاو ناخۆشییەکە سەبووری دەداو قورسایی موصیبەتەکەی لەسەر شان سوك دەکا. پەروەدگار زانیاری بەرفراوان و بێ سنوورە، هیچی لێ گوم نابێ و زانایە بەدڵەکان و دەزانێ چییان تێدا شاراوەتەوە.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: (ومن يؤمن بالله يهد قلبه) واتە: دڵی هیدایەت دەدا بۆ یەقین و دەزانێ هەرچی تووشی بووە نەدەبوو بیبوێرێ، ئەوی تووشی نەبوە نەدەبوو توشیببێ.لەحەدیثي صحيح و(متفق عليه)دا هاتووە: کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی:(**عجبا للمؤمن، لايقضى الله قضاء الا كان خيرا له، ان اصابته سراء شكر فكان خيرا وليس ذلك لاحد الا للمؤمن**) ئیشی موسوڵمان سەیرو سەرنج ڕاکێشە،هەرچی خودا بۆی بڕێتەوە دەبێتە خێر بۆی. ئەگەر بەڵای بەسەر هات ئارام دەگرێ، دەبێتە خێر بۆی.. ئەگەر خۆشی توش بوو سوپاسگوزارە دەبێتە خێربۆی، ئەم بەهرەیە تەنها بۆ موسوڵمانەو بەس!

﴿ **واطيعوا الله واطيعوا الرسول، فان توليتم فانما على رسولنا البلاغ المبين**﴾ ئەی موسوڵمانانینە بەردەوام بن لەسەر خوداپەرستی و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی، پابەندی ئامۆژگاریو فەرمانی پێغەمبەری خودابن، هەرچی پێتان دەفەرموێ: لە خوداوەیەو لە خۆیەوە پێتان ناگەیەنێ. هەرچی خوداو پێغەمبەری خودا جڵەو گیریتان لێ دەکەن

توخنی مەکەون، جا ئەگەر پشتتان لە گوێڕایەڵی فەرمانی خوداو پێغەمبەر کرد، ئەرکی سەر شانی خۆتان جێبەجێ نەکرد، ئەوە تاوانتان لەسەر خۆتانە و هۆباڵی خۆتان بە ئەستۆی خۆتانە، پێغەمبەرﷺ هیچ خراپیەك روی تێناکا، چونکە ئەرکی ئەو راگەیاندنەو بەس. ئیمامی زوهری دەفەرموێ: خودا فەرمان دەکا و پێغەمبەرﷺ دەیگەیەنێ و ئێمەش گەردنکەچی دەبین.

﴿ الله لا الـه الا هـو، وعلـى الله فليتوكـل المؤمنـون﴾ پەروەردگار خودایەکی تاك و تەنهایەو فەردو صەمەدە، بە تاك و تەنهای بناسن و بە دڵسۆزی بەندایەتی بکەن، هیچ شتێك مەکەنە هاو شانی، هەموو کارێکتان بە پشتیوانی ئەو ئەنجام بدەن، پشت بەکەسی تر مەبەستن. هەر ئەو هاواری دەکرێتێ، هەر ئەو خاوەنی رەحمەت و بەخششە، هێزو توانای حەقیقی هەر لای خودایە.

خۆپاراستن لە فیتنەی ماڵ و منداڵ، پێویستە، تەقوای خودا بکەن و ماڵ ببەخشن

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ وَأَوۡلَٰدِكُمۡ عَدُوّٗا لَّكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُمۡۚ وَإِن تَعۡفُواْ وَتَصۡفَحُواْ وَتَغۡفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿١٥﴾ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ

وَٱسْمَعُوا۟ وَأَطِيعُوا۟ وَأَنفِقُوا۟ خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَـٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَـٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَـٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

دوای فەرمانکردنی بە خودا پەرستیو گوێڕایەڵی پێغەمبەر ﷺ ئەمجار موسوڵمانان لەوە ئاگادار دەکاتەوە: کە وریا بن ماڵ و منداڵ نەبنە کۆسپ و تەگەرە لەبەردەم چونیان بۆ غەزاو تێکۆشان، وایان لێ نەیە ماڵ و منداڵیان پشتیان سارد بکەنەوە لە ئەنجامدانی ئەرکە ئاینیەکان. دەفەرموێ:

﴿ یاأیها الذین آمنوا إن من أزواجکم وأولادکم عدواً لکم، فاحذروهم﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە تاکو تەنهایی خودا هەیەو پێغەمبەرەکەی بە حەق دەناسن: بزانن بڕێ هاوسەرو منداڵتان دوژمنتانن، پەرژەوەندی قیامەتتان لە کیس دەدەن، لە کاری خێرو پەسند دەستتان دەگرن، ناهێڵن ئەرکە ئایینی‌یەکانتان ئەنجام بدەن، کامەرانی قیامەتتان لەکیس دەدەن. وریایان بن و بترسن لەوەی: کەخۆشەویستی ئەوان لە جیهاد و خوداپەرستی پشتتان سارد بکەنەوە و نەتوانن وەکوو پێویست ئەرکی سەرشانی خۆتان ئەنجام بدەن.

ریوایەت کراوە سەبەبنزولی ئەم ئایەتە، ئەوە بووە چەند پیاوێك لە مەککە ئیمانیان هێنابوو ویستیان کۆچ بکەن بۆ مەدیینە، ژن و منداڵیان رێگیرییان لێ کردن، بۆیە خودا ئاگاداری کردنەوەو ترساندنی لەوەی:

کەگوێڕایەڵی ژن و منداڵیان بن و پشتیان لە ئەرکە ئایینیەکەیان ساردبێتەوە.

پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ڕۆژگارێك دادێ بەسەر ئوممەتی من دا، پیاو بەدەست ژن و منداڵی لەناو دەچێ، ئەرکی قورسی دەخەنە سەرشان و ناتوانێ ئەنجامیان بدا، ناچار ڕوله خراپە کاری دەکاو دەکەوێتە هەڵەوەو لەناو دەچێ.

ئەمجار دەفەرموێ: ﴿وإن تعفوا وتصفحوا وتغفروا فإن الله غفور رحيم﴾ ئەگەر ئێوە چاو پۆشی لە هەڵەو تاوانی هاوسەرو منداڵەکانتان بکەن، لۆمەو سەرزەنشتیان نەکەن، پەردە بەسەر تاوانەکانیاندا بدەن و چاوەڕوانی بکەن تابەخۆیان دا دەچنەوەو عوزرتان بۆ دێننەوە، ئەوە خودا لێخۆشبوو لێبوردوە، خاوەنی ڕەحم و بەزەییە بۆ بەندەکانی.

﴿ إنما أموالكم وأولادكم فتنة، والله عنده أجر عظيم﴾ ماڵ و منداڵتان بەلاو بە تاقیکردنەوەیە بۆ ئێوە، جاری وا هەیە، دەبنە هۆی ئەوەی لە پێناوبەرژەوەندی ئەوان دا ، توشی حەرام خواردن بن، مافی خودا بە ڕێك و پێکی ئەنجام نەدەن، توشی تاوان و کاری ناشرین بن، کەسێك بەندایەتی بۆ خودا پێش هەموو شتێك بخاو لە پێناو خۆشەویستی ماڵ ومنداڵ خودا لە خۆی نەڕەنجێنێ. ئەوە پاداشی گەورەو مەزن لای خودایە. دەی کەوابێ وریابن ئەو پاداشە لەکیس خۆتان مەدەن.

پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: (ان لكل امة فتنة. وان فتنة امتی المال) هەموو گەل و نەتەوەیەك فیتنەو تاقیکردنەوەی هەیە، تاقیکردنەوەی ئومەتی من لەماڵ و سامان دایە.

ئەبو سەعیدی خودری دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (الولد ثمرة القلوب، وانهم مجبنة مبخلة محزنة) منداڵ میوەی دڵەکانە،ماڵ و منداڵ هۆی ترسنۆکی و خەم و خەفەتن...

﴿ فاتقوا الله مااستطعتم، واسمعوا واطیعوا وانفقوا خیرا لإنفسکم ﴾ ئەیخاوەن باوەڕان لەخودا بترسن، پابەندی فەرمان و جڵەو گیریەکانی بن ، بە گوێرەی توانا خودا پەرستی بکەن و ئەرکی سەرشانی خۆتان ئەنجام بدەن.

لە صەحیحی بوخاریو موسلیم دا فەرمودەیەك هەیە، ئەبوهورەیرە لە پێغەمبەرەوە ریوایەتی کردوە: دەفەرموێ: (هەرکاتیّ فەرمانێکم پێ کردن بەگوێرەی توانا خودا پەرستی بکەن و ئەرکی سەر شانی خۆتان ئەنجام بدەن، کەنەهیم لیّ کردن لەکردنی شتێك بەتەواوی وازی لیّ بێنن) گوێڕایەڵی ئەو فەرمانانە بکەن: کەئاڕاستەتان دەکرێن، پابەندی فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا بن، لەماڵ و سامانی خۆتان ببەخشن لەبواری خێرو چاکەدا، چرۆکی لەماڵبەخشین دا ، مەکەن، چونکە ماڵ بەخشین لە پێناوی بەرژەوەندی گەل و وڵات دا خێرو بەختەوەرییە بۆ خۆتان، ئەوە بۆ ئێوە باشترە لەماڵ و منداڵتان، ئەوە باشترە بۆ ئێوە لەدنیاو قیامەت دا. خۆ ئەگەر وانەکەن ، توشی شەڕو نەگبەتی دەبن ، لە دونیاو قیامت دا خێرو خۆشی نابینن.

﴿ ومن یوق شح نفسه، فأولئك هم المفلحون﴾ کەسێك خودا لە دەردی چرۆکیو رژدی بپارێزێ، دەست و دڵ فراوان بێ، ماڵ وسامانی خۆی لە پێناو رەزامەندی خوداو بەرزی ئاینی پیرۆزی ئیسلام دا ببەخشێ، ئەوانە بەمراز گەیشتون و ئاواتیان هاتۆتە دی.

﴿ إن تقرضوا الله قرصا حسنا یضاعفه لکم ویغفرلکم والله شکور رحیم﴾ ئەگەر ئێوە برێك لە ماڵ وسامانتان لە بواری خێردا ببەخشن، بە دڵسۆزیو نیازی پاکەوە لە ماڵی خۆتان ببەخشن، مەبەستتان رەزامەندی خودا بێ. ئەوە خودا پاداشتی دوچەندانەو چەند چەندانە دەداتەوە،خودا لە پاداشی ماڵبەخشینی کەم دا زۆر دەبەخشێ.جاری وادەبێ دوو چەندانەو

دەچەندانەو زیاتر تاحەوتصەد چەندانە پاداش دەداتەوە. بەڵکوو زیاتریش، چاوپۆشی لەتاوانەکانتان دەکا، هەڵەوخراپەکاریتان پەردەپۆش دەکا. خودا هێندە بەرەحمە. کەسێك تاوان دەکا خێرا عەزابی نادا بەڵکوو مۆڵەتی دەدا بۆئەوەی پەشیمان بێتەوەوتۆبە بکا. خودا چاکەی کەس پاشگوێ ناخا، حەلیم و لەسەرەخۆیە.

﴿ عالم الغیب والشهادة العزیز الحکیم﴾ خودا زانیاری پەنامەکی هەیە، هەرچی نهێنیو ئاشکرا هەیە لای خودا یەکسانە هەموو شتێك وەکوویەك دەزانێ. بالأدەست و خاوەن توانایە هەرچی بیەوێ بیکا دەیکاو هیچی لێ یاخی نابێ. خاوەنی حیکمەت و دانایی یە، هەمووشتێك لەشوێنی خۆی ئەنجام دەدا. کار دروست و کاربەجی یە.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی (الطلاق)

ئەم سورەتە مەدەنییەو دوانزە ئایەتە، دوای سورەتی (الانسان) نازڵ بووە، ناوی نراوە سورەتی (الطلاق) چونکە ئەحکامی تەڵاقی تێدا رون کراوەتەوەو سەرەتا بە ئایەتی ﴿ یاأیها النبی اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن﴾ دەست پێ دەکا ، سەرە باس و ناوەرۆکی سورەتەکە بریتیە لە رونکردنەوەی حوکمە شەرعیەکان: کەپەیوەندن بە رێکخستنی حاڵ و وەزعی خێزان، لەکاتی پێکەوە ژیان و کاتی لێك جیابوونەوە.

ئایینی ئیسلام دژایەتی داخوازییە سروشتی یەکان ناکاو قێزیان لێ ناکاتەوە، بەڵکوو ئەو سروشت وفیطرەت رێك دەخاو مشت وماڵی دەکا، لە ئاستی ئاژەڵی بەرزی دەکاتەوەو پەروەردەی دەروونیو کۆمەلایەتی دەکا. وا لە ئادەمیزاد دەکا پەیوەندیە جینسیەکانی لەسەر بناغەی

هەست و شعوری مرۆڤانە رێك بخا، وادەکا بەیەك گەیشتنی ژن و مێرد بریتی‌بێ لەبەیەك گەیشتنی دوو نەفس و دوو دڵ دوو گیان . یان بڵێین بەیەك گەیشتنی دوو مرۆڤ: کە ژیانی هاوبەش و هیوای هاوبەش و ئازاری هاوبەش و داهاتووی هاوبەش بەیەکیانەوە دەبەستێتەوەو لەوەدی هێنانی وەچەی چاوەروانکراویان دا دەبنە گیانێك لە دوو لاشەدا: کە هەردوو کیان لەلانەی هاوبەشیان دا جگەر گۆشەکەیان پەروەردە دەکەن و وەکوو سۆمای چاویان پارێزگاری لیٚ دەکەن، هەموو ماندوبون و شەونخونییەکیان لەلا گوڵبارانە بە مەرجێ رۆڵەکەیان لە خۆشی دابێ.

ئایینی ئیسلام (ژن هێنان و شوکردن) بەهۆکاری پاکی و پاکبونەوە دادەنێ، بانگەوازی گەلی‌موسوڵمان دەکا: کەکورپیان ژن بێنێ‌و کچیان شوبکا، داوایان لیٚ دەکا نەبوونی ماڵ و سامان نەکەنە لەمپەرِو کۆسپ لە بەردەم ژن هێنان و شوکردن دا. لەو بارەوە قورئان دەفەرموێ: **﴿ إن يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله والله واسع عليم﴾ (النور/٣٢)**.

لەبەرنامەی ئیسلام دا ژن هێنان وشوکردن بە تاعەت و خوداپەرستی دەژمێردرێ ، هۆی پاك و خاوێنی کۆمەڵ و پاراستنیەتی لە رەهێڵ بوون و تێداچون، ئەوە لەدڵی پەیرِەو کارانی دا دەروێنێ: کە پیاوی بێ خێزان و ژنی بێ‌مێردی، با ماوەیەکی کەمیش بێ دەبێتە هۆی نارِەزامەندی خودا.. هەربۆیە ئیمامی عەلی کە فاطیمەی خێزانی بەرەحمەت چوو، خێرا ژنی هێنایەوە: کەپێیان گوت بۆوا بە خێرایی ژنت هێنایەوە؟ فەرموی: ترسام بە بێوە پیاوی بمرم، بە پێوە پیاوی رووبەرِووی پەروەدگارم ببمەوە.... کەوابێ لای موسوڵمان ژن هێنان و شوکردن تاعەت و خودا پەرستییە و بەندە لە خودا نزیك دەکاتەوە.

حوکمی تەڵاق و عیدەی ئافرەت و بەروبومی تەقوا و پشت بەستن بە خودا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا (١) فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (٣)

دەربارەی سەبەب نزوولی ئایەتی ژمارە(١) بوخاری و موسلیم و ئەبوداود و تیرمیذی و نەسائی و دارەقەطنی لە ئیبنو عومەرەوە ریوایەت دەکەن: کە خێزانەکەی خۆی تەڵاق دا لە کاتێك دا کەلە عادەی مانگانەی خۆیدابوو، حەزرەتی عومەر ئەمەی بۆ پێغەمبەرﷺ باس کرد،

پێغەمبەرﷺ توڕە بوو، پاشان فەرموی: باریجعەی بکاتەوەو بیهێڵێتەوە تاپاك دەبێتەوە، ئەمجار بچێتەوە عادەی مانگانەی خۆیەوەو پاك بێتەوە، ئەمجار ئەگەر ویستی باتەلاقی بدا پێش ئەوەی بچێتە لای. ئەمە ئەو عیددەیەیە: کە خودا فەرمانی پیّکردوە.

دەفەرموێ: ﴿ یاأیها النبی إذا طلقتم النساء، فطلقوهن لعدتهن﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست وهەموو ئەوانەی شوێن پەیامی ئیسلام کەوتوون، هەر کاتێ ویستان ژن تەلاق بدەن و سور بوون لەسەر ئەو کارە، ئەوە کاتێك تەلاقیان بدەن: کەبەرەو روی عادەی مانگانەی خۆیان دەچن، واتە: لە کاتێك دا تەلاقیان بدەن: کە لە پاکی دابن و لەعادەی مانگانەی خۆیان دەرچوبن و لەو پاکییەدا لەگەڵیان جوت نەبووبن.

ئایەتەکە بەئاشکرا ئەوە دەگەیەنێ: کەژن تەلاقدان لە کاتی عادەی مانگانەی دا حەرامە.

شەرعزانان تەڵاق دەکەنە سێ جۆر:

أ- تەلاقی سوننی..

ب- تەلاقی بیدعی.

ج- تەلاقی وا نەسوننی بێ نەبیدعی بێ.

تەلاقی سوننی ئەوەیە: ئافرەتەکە لەحاڵەتی پاکی دابێو مێردەکەی نەچوبێتە لای. یان ژنەکە سکی هەبێو سکەکەی دیاری دابێ.

تەلاقی بیدعی ئەوەیە: لەکاتی عادەی مانگانەی ژنەکەدا تەلاقی بدا، یان لەپاکی دابێ و بەلاّم چوبێتە لای.

تەلاقی نەسوننی و نەبیدعی ئەوەیە: ئافرەتەکە منداڵ بێ یان لەعادەی مانگانەی وەستابێتەوە، یان هێشتا نەیگواسبێتەوە.

﴿ واحصوا العدة﴾ عیددەی ژنەتەلاقدراوەکان رابگرن ژمارەی رۆژو کاتی عیددەکەیان ئاگاداربن، بۆ ئەوەی پێش تەواوبوونی عیددەکەیان

شوو نەکەنەوە، خۆئەگەر خواستی هێنانەوە ژێر نیکاحی ژنەکانتان بوو بامافی ڕیجعەتان لەکیس نەچێ. کۆنترۆڵ کردنی عیددە پێویستە، چونکە کۆمەڵێك ئەحکامی شەرعی لەسەر دادەمەزرێن، وەکوو شوکردنەوەی ئافرەتەکە. یان ڕیجعەکردنەوەی لەلایەن مێردەکەیەوە، هەروەها بژێوو شوێنی حەوانەوە بۆ ئافرەتەکەو سەکناتگرتنی ئافرەتەکە لەماوەی عیددەکەیدا لەماڵیخۆیدا.

﴿ واتقوا الله ربکم﴾ تەقوای خودایخۆتان بکەن و سەرپێچی فەرمان و جڵەوگیرییەکانی مەکەن،زیان بەژنە تەڵاقدراوەکانتان مەگەیەنن بەم جۆرە عیددەکەیان لێ درێژ بکەنەوەو شوکردنەوەیان دوا بکەوێ.

﴿ لاتخرجوهن من بیوتهن ولایخرجن﴾ ژنە تەڵاقدراوەکان لە خانووی خۆیان: کەعیدەی تێدا بەسەر دەبەن _ دەرمەکەن هەموو ئافرەتێك: کە تەڵاق دەدرێ مافی بژێوو شوێنی حەوانەوەی لەسەر مێردە تەڵاقدەرەکەیەتی، پیاوەکە بۆی نیە ئافرەتەکە دەربکا تا عیدەی تەواو دەبێ، هەروا بۆ ئافرەتەکەش دروست نیە لەو خانووە بچێتە دەرەوە، ئەگەر ئافرەتی عیدەدار لە ماڵەکەی چووە دەرەوە چونە دەرەوەکەی حەرامە.

ئایەتەکە بەڵگەیە لەسەر ئەوە: کە شوێنی حەوانەوە بۆ ژنی تەڵاقدراوو عیدەدار (واجب)ە هەتا عیدەکەی بەسەر دەچێ، قورئان بۆیە خانووەکەی وەپاڵ ئافرەتەکە داوە بۆ زێدە تەئکید لەسەر نەچونە دەرەوە.

بەلای ئەبو حەنیفەوە مانەوەی ئافرەتەکە لە خانووەکەدا مافێکی شەرعیەو پیاوەکە ناتوانێ پێشێلی بکا، نە پیاوەکە دەتوانێ ئافرەتەکە دەربکا، نەژنەکە بۆی هەیە بچێتە دەرەوە.

شافیعی دەفەرموێ: مانەوەی ئافرەتەکە لە خانووەکەدا مافی تایبەتی ژن و پیاوەکەیە، ئەگەر ڕێك کەوتن کە ژنەکە عیدەکەی لەماڵێکی تردا

بەسەر بەرێ دروستە، ئەوەی: کە ئەمرۆ لە زۆربەی جیهانی ئیسلامی دا پەیڕەو دەکرێ ئەوەیە: ئافرەتەکە لەو خانووەدا نامێنێتەوە: کە تیایدا تەڵاق دراوە.

﴿ إلا ان يأتين بفاحشة مبينة﴾ واتە: لەو خانوەی خۆیان دەریان مەکەن مەگەر تاوانێکی گەورە ئەنجام بدەن، بەم جۆرە داوێن پیسی بکەن، یان بێ‌گوێی‌و داب و نەریتی ئافرەتی عیدەدار بەسەر نەبەن. یان شەڕو هەراو جنێوو فەضیحەت بەدەرو جیران بفرۆشێ. ئەو کاتە پیاوەکە دەتوانێ دەری بکا .

﴿ وتلك حدود الله، ومن يتعدّحدود الله، فقد ظلم نفسه﴾ ئەو حوکمانەی بۆتان باسکرا سنورو حوکمی خودان، پێشێلیان مەکەن، کەسێك ئەو سنورانە ببەزێنێ، ئەوە ستەمی لە خودی خۆی کردووە، خۆی خستوەتە بەرەی دژایەتی کردنی خوداو ئیعلانی سەرپێچی فەرمانی خودای کردوە.

﴿ لا تدری لعل الله يحدث بعد ذلك أمراً﴾ ئەتۆ نازانی ئەی ئەو کەسەی ژن تەڵاق دەدەی_ ئێمە بۆچی فەرمانمان کردوە بەوەی ئافرەتی تەڵاقدراو لە ماڵ و حاڵی خۆیدا بمێنێتەوە تا عیدەی بەسەر دەچێ، چونکە لەوانەیە پیاوەکە ژێوان بێتەوە لە تەڵاقدانەکەو ڕیجعەی بکاتەوە، وێدەچێ ئەگەر ئافرەتەکە لە ماڵی خۆیدا بمێنێتەوە ئولفەت و خۆشەویستی لە نێوانیان دا پەیدا ببێتەوە، ئەو کاتە ڕێگا بۆ ڕیجعە کردنەوە ئاسانترە.

زوربەی کاتیش وادەبێ، تەڵاق لە ئاکامی رق هەڵسان و توڕەبوون پەیدادەبێ، پاشان ئەو هۆکارانە وردە وردە دەپوکێنەوەو دەمارگیریەکە نامێنێ‌و پیاوەکە عەقڵ و هۆشی دێتەوە بەر خۆ. هەست دەکا بێ خێزانی چەند ئەستەمەو ڕەوشتە جوانەکانی خێزانەکەی دێتەوە بەر چاو بەتەواوی پەشیمان دەبێتەوە.

پێغەمبەر ﷺ لە فەرمودەیەکی دا: کە موسلیم لە ئەبوهوریرەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: (**لا یغرك مؤمن مؤمنة أن سخط منها خلقا رضی خلقا**) وا دەبێ ژنەکە سکی هەیەو ئەو سکە دەبێتە هۆکاری ئەوە پیاوەکە نەیەوێ بەتەواوی دەست بەرداری ژنەکەی ببێ. ئەگەر هەندێ رەوشتی خێزانەکەیشی بەدڵ نەبێ لەبەر هۆکاری دی چاوپۆشی لێ بکاو سەر لەنوێ لانەی ژن ومێردایەتی خۆیان پێکەوە بنێنەوە وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **فإن کرهتموهن فعسی أن تکرهوا شیئا و یجعل الله فیه خیرا کثیرا**﴾(**النساء/١٩**).

﴿ **فاذا بلغن أجلهن، فأمسکوهن بمعروف أو فارقوهن بمعروف**﴾ هەرکاتێك ماوەی عیدەکە نزیك بە تەواو بون بووەوەو لە ئاخرو ئۆخری دابوو، ئەو کاتە مێردەکە دوو رێگای لەبەردەم دا هەیە، یان بەرێك و پێکی ئافرەتەکە ریجعە بکاتەوەو ژیانی ئاسایی لەگەڵدا دەست پێ بکاتەوە، یان بە گوێرەی شەرع لێی جیابێتەوەو مافی خۆی بداتێو وازی لێ بێنێ بە شێوەی سروشتی عیدەکەی بەسەر بچێ. واتە: تانەو تەشەری لێ نەدا ، سەر زەنشتی نەکاو مافی پێشێل نەکا.

﴿ **وأشهدوا ذوی عدل منکم، وأقیموا الشهادة لله**﴾ دوو پیاوی عادڵ بکەنە شایەت چ بۆ حاڵەتی ریجعەکردنەوە، یان بۆ حاڵەتی لێك جیابوونەوە. بۆ ئەوەی بەربەستی کێشەو نیزاعی چاوەڕوان کراو بکەن، ئەگەر لەوە دوا کێشەیەك دروست بوو، شایەتەکان کێشەکە یەکالا بکەنەوە. ئێوەش ئەی شایەتەکان نکۆڵی لە شایەتدانەکە مەکەن و بەدڵسۆزی لەبەر خاتری خودا شایەتی خۆتان بدەن . لایەنگری هیچ لایەکیان مەکەن.

شایەت گرتن لەسەر ریجعە یان لێك جیابونەوە سونەتە، فەرمانەکە بۆ (نەدب)ە و وجوب ناگەیەنێ. بەڵگەش لەسەر ئەوە: کە فەرمانەکە بۆ

نەدبەنەك وجوب، کۆڕای زانایانی ئیسلام لەسەر ئەوەیە: کە شایەت لە کاتی تەلاقدان دا واجب نیە هەروەش لەکاتی ریجعە کردنەوەدا. بەلاّم شایەتی دانەکە پێویستە لەلای قازیو بۆ دەرخستنی حەق وراستی.

﴿ ذلکم یوعظ به من کان یؤمن بالله والیوم الاخر﴾ ئەوەی پێتان راگەیەندرا لە بارەی شایەتیگرتن لەسەر ریجعە کردنەوەو لێك جیابونەوە، هەروا شایەتیدانی شایەتەکان لەبەر خاتری خودا، ئەنجامدانی تەلاق بەشێوەی سوننی و حیساب راگرتنی ماوەی عیدەو دابین کردنی بژێوو شوێنی حەوانەوە بۆ ئافرەتەکە لە ماوەی عیدەکەیدا. ئەوە ئەحکام و ئامۆژگارییەکە رێنومایی کەسێکی پێ دەکرێ: کە ئیمانی بە خوداو رۆژی قیامەت هەبێو لە خودا بترسێ و پابەندی فەرمان و جلەوگیرییەکانی بێ.

﴿ ومن یتق الله یجعل له مخرجاً ویرزقه مِن حیثُ لا یحتَسِب﴾ کەسێك تەقوای خودای هەبێ و پابەندی فەرمان وجلەوگیریەکانی بێ، سنورەکانی نەبەزێنێ، لە هەموو تەنگ و چەلّەمەیەك دا وەهانای دێو دەرووی رەحمەتی لێ دەکاتەوە. لە رێگای واوە رزق ورۆژی بۆ دەنێرێ: کە هەر بەخەیالّی دانەهاتبێو حیسابی بۆ نەکرابێ.

ئەم ئایەتە بەلّگەیە لەسەر ئەوە: کە تەقواو خوداپەرستی کلیلی دەرگای رەحمەتە، دەروی رزگار بوونە لە تەنگانەو مەینەتی لە کاروباری دونیاو قیامەت دا، هەروەها لە سەرە مەرگ دا. هەروا هۆکاری دابینکردنی رزق ورۆژی حەلاّلە.

﴿ ومن یتوکل علی الله فهو حسبه، ان الله بالغ أمره، قد جعل الله لکل شيءٍ قدراً﴾کەسێك بڕوای بە خودابێو لەهەموو شتێك دا پشت بە خودا ببەستێو هەموو کاروبارێکی بەو بسپێرێ وهۆکارە روالّەتیەکانیش بەر چاو بگرێ، واتە: هەولّ بداو پشتیوانیشی بە خودابێ، خودای بەسەو

کاری گرانی بۆ ئاسان دەکا. لە تەنگانەو ناخۆشی رزگاری دەکا.

چونکە پەروەدگار توانای رەهای بەسەر هەموو شتێك دا هەیەو هیچی لێ یاخی نابێ، ئاتاجی بەکەس نیەو بێباکە، هەرچی بیەوێ بێتەجێ دەبێ بێتەجێ. بێگومان پەروەدگار بۆ هەموو شتێك پێش هاتنەدی مەزەندەی هەیەو کات وئەندازەی بۆ دیاری کردوە، تەنگانە ماوەی خۆی هەیەو ناخۆشی ماوەی خۆی هەیە، جا ئەگەر رزق و رۆژی و تەمەن و خۆشیو ناخۆشی و هەموو شتێك بەدەست خودابێ، ئیتر کەسێك عەقڵ وهۆشی هەبێ دەبێ بێسێ و دوو خۆی تەسلیم بە قەزاو قەدەری خودا بکا.

عیددەی ئافرەتی وەستاوە لە عادەی مانگانەو ئافرەتی مێرد منداڵ

وَٱلَّـٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّـٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَۚ وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ﴿٤﴾ ذَٰلِكَ أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ﴿٥﴾

لەوە پێش پەروەدگار فەرمانی کرد بەوەی:کە تەڵاقدانی ئافرەت دەبێ لەوەختی ئاسایی خۆیدابێ، واتە: لە پاکیدا بێومێردەکەی نەچوبێتەلای هەروا ئەحکامی تەڵاق و ریجعەکردنەوەی ئەو ئافرەتانەی کە عادەی مانگانەی خۆیان هەیە رون کردەوە. ئەمجار لێرەدا ئەندازەی عیدەی

ئافرەتی لە عادە وەستاوەو ئافرەتی پچوك دیاری دەكاو دەفەرموێ: ﴿واللائي يئسن من المحيض من نسائكم ان ارتبتم، فعدتهن ثلاثة أشهر واللائي لم يحضن﴾ واتە: عیدەی ئەو ئافرەتانەی: كە لە عادەی مانگانەی خۆیان وەستاونەوەو گەیشتونەتە تەمەنی پەنجاو پێنج ساڵ و بەرەو ژوور، عیدەكەیان سێ مانگە، واتە: لە جیاتی سێ پاكی بۆ ئافرەتی خاوەن عادە، بۆ ئەوان سێ مانگە، ئەگەر كەوتنە گومانەوە ئاخۆ عیدەكەیان چۆن دەبێ. هەروا عیدەی ئافرەتی مێرد منداڵیش: كە لەبەر منداڵی هێشتا نەكەوتبێتە عادەی مانگانەوە هەر سێ مانگە.

﴿ وأولات الأحمال أجلهن أن يضعن حملهن﴾ عیدەی ژنی سكپڕ بە دانانی سكەكەیانە، ئەگەر دوای تەڵاقدانەكە منداڵەكەی لێ بووەوە، یەكسەر عیدەكەی تەواو دەبێ، تەنانەت ئەگەر ماوەكە ساتە وەختێكیش بێ. ئاماژە بەو حەدیثە:كە ئەحمەدو (أصحاب الكتب الستة) لەمیسوەری كوڕی مەخرەمەوە ریوایەتیان كردوە دەڵێ سوبەیعەی كچی حاریثی ئەسلەمی مێردەكەی - كە ناوی سەعدی كوڕی خەولە بوو- مرد، لەو كاتەدا سوبەیعە سكپڕ بوو، چەند رۆژێكی پێچوو منداڵەكەی لێ بووەوە: كە خوێنی پاش منداڵ بوونی لێ وەستایەوە خوازبێنی كرا، ئەویش داوای ئیزنی لەپێغەمبەرﷺ كرد:كە مارە بكرێ، پێغەمبەرﷺ ئیزنی داو مارەكرا.

لە ریوایەتێكی تردا هاتوە دەڵێ: ئەبو سەنابیل چووەلای سوبەیعەو وتی: چیە دەبینم خۆت گۆڕیوە؟ وا دیارە تەمای شوكردنەوەت هەیە، سوێند بە خودا ئەتۆ نابێ شوبكەیەوە هەتا چوار مانگ و دەرۆژ بەسەرتا نەڕوا . سوبەیعە دەڵێ: كە ئەوەی پێ گوتم، خێرا پۆشاكەكەمم كۆكردەوەو هاتمە لای پێغەمبەرﷺ لەو بارەوە پرسیارم لێ كرد، فتوای بۆ دام بەوە:كە لەو كاتەوە منداڵەكەم بووە بۆم هەیە شوبكەمەوە،

فەرموی: ئەگەر دەتەوێ شوبکەیەوە شوبکەرەوە.

﴿ ومن يتق الله يجعل له من أمره يسراً﴾ کەسێك لە خودا بترسێ و پابەندی فەرمان و جڵەو گیرییەکانی بێ، خودا لەدونیاو لە قیامەت دا کاری بۆ ئاسان دەکاو لەهەموو تەنگانەو ناخۆشی یەك دا بەهانایەوەدێو کۆسپ و تەگەرەی بۆ تەخت دەکا.

﴿ ذلك أمر الله أنزله اليكم، ومن يتق الله يكفر عنه سيآته ويعظم له أجراً﴾ هەموو ئەو حوکمانەی بۆمان باسکردن دەربارەی تەڵاق وعیدەو شوێنی حەوانەوەی ئافرەتی تەڵاقدراو، فەرمانی خودان و ئاراستەی بەندەکانی کردون و لە قورئاندا نازڵی کردون، کەسێك لە خودا بترسێو ئەرکەکانی سەر شانی جێبەجێ بکاو خۆ بپارێزێ لەتاوان، خودا گوناهەکانی لە نامەی ئەعمالیدا دەسڕێتەوەو چاو پۆشی لێ دەکا.وەکوو دەفەرموێ: ﴿ان الحسنات يذهبن السيئات﴾ (هود/١١٤)

باسی شوێنی حەوانەوەو بژێو بۆ ئافرەتی عیدەدار و کرێی شیردان و دایەنی

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيْهِنَّ وَإِن كُنَّ أُوْلَٰتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُواْ عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُواْ بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

لەوە پێش باسی عیدەی ئافرەتی لە عادە وەستاوەو ئافرەتی منداڵ و ئافرەتی حامیلەی کرد، ئەمجار باسی ئەو شتانە دەکا: کە پێویستە بۆ ئافرەتی تەڵاقدراو دابین بکرێ، هەروا کرێی شیردان و دایەنی بۆ منداڵەکانی، ئەگەر هەیبون. دەفەرموێ:

﴿ أسكنوهن من حيث سكنتم من وجدكم،ولا تضاروهن لتضيقوا عليهن﴾ ئەو ژنە تەڵاقدراوانە دابنێن لە خانووماڵێك دا: کە هاوشانی خۆتان بێ ، واتە: شوێنی حەوانەوەو ماڵ و حاڵێکی وایان بۆ دابین بکەن: کە لەگەڵ حاڵ و وەزعی ئێوەدا بگونجێ‌و لە تواناتاندا هەبێ، تەنانەت ئەگەر لە بەشێکی خانووی خۆشتاندا دایان بنێن، زیانیان پێ مەگەیەنن بە گوێرەی توانا بژێوو شوێنی حەوانەوەیان بۆ دابین بکەن. وایان لێمەکەن ناچاری ئەوەبن ئەو مەسکەنە جێبێڵن ، یان واز لەبژێوەکەیان بێنن، بەڵکوو بە شێوەیەکی رێك و پێك و بەدڵفراوانی‌یەوە ئەو پێویستاتانەیان بۆ دابین بکەن. بابە ئاسایی عیدەی خۆیان بەسەر بەرن.

﴿ وإن كن أولات حمل فأنفقوا عليهن حتى يضعن حملهن﴾ ئەگەر ئافرەتە تەڵاقدراوەکە سکی هەبوو پێویستە پیاوەکە بژێوی بۆ دابین بکا تا سکەکەی دادەنێ.

لێرەدا شەرعزانان کەوتونەتە را جیایەوە:

١- حەنەفیەکان پێیان وایە: بژێوو شوێنی حەوانەوە بۆ هەموو ئافرەتێکی تەڵاقدراو پێویستە با حامیلەش نەبێ. جا تەڵاقەکەی بائینەبێ یان ریجعەبێ.

٢- مالیکیەکان و شافیعیەکان دەڵێن: ئافرەتی سێ بەسێ تەڵاقدراو شوێنی حەوانەوەی بۆ دابین دەکرێ‌و بژێوی ناکەوێ مەگەر حامیلەبێ.

٣- ئیمام ئەحمەدو ئەبوثەور و ئیسحاق دەفەرموون: ئافرەتی سێبەسێ تەڵاقدراو نەشوێنی حەوانەوەی لەسەر پیاوەکەیە، نەك بژێوی. چونکە موسلیم و ئەحمەد فەرمودەیەکیان ریوایەت کردوە دەڵێن: فاتیمەی کچی قەیس مێردەکەی سێبەسێ تەڵاقی دا ، پێغەمبەرﷺ پیّی فەرموو: (لانفقة لك ولا سكنى) نەمافی بژێوت هەیە نە شوێنی حەوانەوە.

﴿ فان أرضعن لكم فأتوهنّ أجورهنّ وأتمروا بينكم بمعروف﴾ ئەگەر ژنە تەڵاقدراوەکان دوای دەست لێك بەردان منداڵەکانیان بۆ بەخێودەکردن و شیریان پێ دەدان ئەوە کرێی دایەنی و شیر پێدانەکەیان بدەنێ بە گوێرەی (أجر المثل) ئەگەر رازی بن، لە نێوان خۆتاندا ئەی دایك وباوکی منداڵ موشاوەرە بکەن و دەربارەی منداڵەکە رێك بکەون، هەرچەندە خۆیان دەستیان لێك بەردابێ، بەشێوەی تەڵاق لێك جیابونەوە، بەڵام دەبێ بەرژەوەندی منداڵەکەیان بەرچاو بگرن و بەشێوەیەکی گونجاو منداڵەکەیان پەروەردە بکەن، دایکەکە لیّبڕیّ بۆ بەخێوکردنیو باوکەکەش بژێوو کرێی دایەنی بۆ دابین بکا.

وەکوو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **وعلى المولودله رزقهن وكسوتهن بالمعروف**﴾ (**البقرة/٢٣٣**) ئایەتەکە بەئاشکرا ئەوە دەگەیەنێ: کە کرێی شیر پێدانی منالّ و بەخێوکردن لەسەر باوکەکەیە، لەخۆگرتن و بەخێوکردنی منداڵ لەسەر دایکە: تا ئەو بیکا، نادرێ بەکەسی تر.

﴿ وان تعاسرتم فسترضع له أخرى﴾ ئەگەر ئەو کرێیەی دایکە تەڵاقدراوە کە داوای دەکرد زۆربوو، باوکەکە نەیدەتوانی دابینی بکا، دایکەکە لەو کرێیە نەدەهاتە خوارو باوکەش بۆی هەڵنەدەسوڕا، ئەوە با باوکەکە دایەنێکی تری بۆ بگرێو ئەو بۆی بەخێو بکا.

﴿ لينفق ذو سعةٍ من سعته، ومن قدر عليه رزقه، فلينفق مما آتاه الله﴾ با باوك یان سەرپەرشتیاری منداڵەكە بە گوێرەی دەوڵەمەندی خۆی، كرێی شیرپێدان و بەخێوكردن خەرج بكا بۆ دایەنەكە، كەسێكیش هەژارو دەست كورت بوو نەیدەتوانی كرێی ئاسایی بۆ دایكەكە دابین بكا، با چەند دەتوانێ بدا ئەوەندە بدا، بە گوێرەی دارایی خۆی خەرجی بۆ بكا. چونكە ﴿ لا يكلف الله نفسا الا وسعها ﴾(البقرة/٢٨٦) چی بۆ هەڵدەسورێ ئەوەی داوا لێدەكرێ.

﴿ لا يكلف الله نفسا الا ما أتاها﴾ پەروەدگار ئەرك ناخاتە سەر هیچ ئادەمیزادێك مەگەر بە ئەندازەی ئەو ماڵ و دارایییەی پێی دراوە. هەرگیز هەژارو نەدارا داوای ئەوەی لێ ناكرێ وەكوو ساماندار خەرجی بۆ دایەنەكە دابین بكا.

﴿ سيجعل الله بعد عسر يسرا﴾ پەروەدگار وا دەكا دوای دەستكورتی و هەژاری دەوڵەمەندو ساماندارتان بكا، ئەمە وادەی خودایەو وادەی خوداش حەقەو دێتەجێ. هیچ كەس تاسەر لەبەرگێك دا نابێ. خودا بەویستی خۆی رزق و رۆژی دەدا بەكەسانێك بیەوێ بیانداتێ ! وەكوو لە ئایەتێكی تردا دەفەرموێ: ﴿ فان مع العسر يسرا ان مع العسر يسرا﴾(الانشراح/٥-٦)

هەڕەشە لە سەر پێچیكەران و وادەی بەختەوەری بە خاوەن باوەڕان و فەمانبەرداران

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ

عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا

عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴿١٢﴾

لەوەپێش ئەحکامی تەڵاق و عیدەی ئافرەتی تەڵاقدراوی بەیان کرد، ئەمجار هەڕەشە لەوانە دەکا: کە سەرپێچی فەرمانی خودا دەکەن و پێغەمبەرانی بە درۆ دەخەنەوە، دەیانترسێنێ لە عەزابێکی هاو چەشنی ئەو عەزابەی گەلە پێشینەکانی پیّ لەناو براوە، پاشان ئاماژە بەدەستەڵاتی بێسنووری خودا دەکاو ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ پابەندبوون بە فەرمان و جڵەگیرییەکانی خودا. دەفەرمویّ:

﴿ وكأين من قرية عتت عن أمر ربها ورسله فحاسبناها حسابا شديدا وعذبناها عذابا نكرا﴾ زۆر لە دانیشتوانی شارو شارۆچکەکان سەرپێچی فەرمانی خودایان کردو پێغەمبەرانی خودایان بە درۆ خستونەوە، پشتیان لە فەرمانی خودا هەڵکردوە، شوێن پێغەمبەرانی



نەکەوتوون، ئیتر لە پاساوی کردەوەکانیان دا حیسابمان لەگەڵ کردن دانیشتوانەکانمان بە عەزابی بە شیدەت سزادا، لە دونیادا توشی برسێتیو نەخۆشیو شەڕو ئاژاوەمان کردن، لە قیامەتیش ئاگری دۆزەخ چاوەڕێیانە.

﴿ فذاقت وبال أمرهم، وكان عاقبة أمرها خسرا﴾ چەشتیان تۆڵەی تاوانی خۆیان، سزای کوفرو بێدینی خۆیان یەخەی گرتن و رزگاریان نەبوو، سەرەنجامیان خەسارەتمەندیو هیلاکەت و چەرمەسەرییە لەدونیادا، لە قیامەتیش دا عەزابی دۆزەخ، ئیتر خۆیان لەکیس چوو ماڵ و منداڵیان فەوتا، لە هەموو لایەکەوە تێداچون.

﴿ أعد الله لهم عذابا شديدا﴾ پەروەدگار سزاری توندی کوشندەی بۆ ئامادەکردون: کە بریتیە لە عەزابی دۆزەخ. ئەمەش لە تۆڵەی کوفرو سەر رەقیو یاخی بوونیان.

ئەمجار موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ ئەوەی پەند لەو هەڕەشانە وەربگرن، دەفەرموێ: ﴿ فاتقوا الله يا أولي الألباب﴾ ئەی خاوەن عەقڵ و هۆشەکان: بترسن لە عەزابی خودا، پەند لەگەل و نەتەوە پێشینەکان وەربگرن ، وامەکەن بەدەردی ئەوان بچن. ئەوەی بەسەر ئەوان هات بەسەر ئێوەش بێ.

﴿ الذين أمنوا قد أنزل الله اليكم ذكرا، رسولا يتلو عليكم آيات الله مبينات ليخرج الذين أمنوا وعملوا الصالحات من الظلمات الى النور﴾ واتە: تەقوای خودا بکەن ئەی خاوەن عەقڵەکانی گەلی ئیسلام؛ ئەوانەی بڕوایان بە تاك وتەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتی هەیە، گەردنکەچی فەرمانی خودا بوون و شوێن پەیامی پێغەمبەرەکەی (حەزرەتی موحەممەد) کەوتوون، بێگومان خودا شەریعەت و یاسایەکی هەمیشەیی بۆ نازڵ کردون: کە بریتیە لەقورئان، پێغەمبەرێکی بەڕێزی

بەو قورئانەوە بۆ ناردون، ئەو پێغەمبەرە بە راستگۆیی و دڵسۆزی پەیامی خوداتان پێ رادەگەیەنێ، نامەی خوداتان بەسەردا دەخوێنێتەوە: کە ئایەتەکانی ئاشکراو رونن، بەرنامەی ژیانن، کەتەلۆکی بونەوەرن، هەرچی ئادەمیزاد پێویستیانە بۆ بەڕێوەچونی ژیانیان تێیدا رون کراوەتەوە، بۆ ئەوەی خودا بەهۆی ئەو قورئانەو پێغەمبەرەوە ئادەمیزادەکان لە تاریکی گومڕایی رزگار بکا، بۆ روناکی ئیمان. ئەو ئادەمیزادانەی باوەڕیان بە خوداو بە پێغەمبەری خوداﷺ هەیە.

ئەمجار پاداشتی خوداپەرستان دیاریی دەکاو دەفەرموێ: ﴿ **ومن يؤمن بالله ويعمل صالحاً، يدخله جنات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها أبداً قد أحسن الله له رزقا**﴾ کەسێك ئیمانی بە تاك و تەنهایی خودا هەبێ‌و کردەوەی باش بکا، واتە بەدڵ ئیمانی تەواوی هەبێ‌و بە زوبان ئەو ئیمانە دەربڕێ‌و راستی ئیمانەکەی لە کردەوەکانی‌دا رەنگ بداتەوە، ئەوە خودا دەیخاتە ناو باخ و باخاتی بەهەشتەوە: کە بە ژێر باڵەخانەو درەختەکانی‌دا جۆگاو جۆبار دەکشێن و هێندەی تر جوانی بە دیمەنەکە دەبەخشن. بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە، لێی وەڕزنابن و لێی دەرناچن، خودا رزق وڕۆژی بۆ خوداپەرستان لە بەهەشتدا زۆرو زەبەند کردوە، هەرگیز نابڕێتەوەو تێك ناچێ‌و کەم ناکا.

﴿ **الله الذى خلق سبع سماوات ومن الارض مثلهن يتنزل الأمر بينهن**﴾ پەروەدگار خودایەکی وەهایە لە نەبوەوە حەوت ئاسمانی بە دیهێناون، لە زەویش حەوتی بەدیهێناوە وەکوو حەوت ئاسمانەکان فەرمان و قەزاو قەدەری خودا، نیگاو سروشتی بۆ پێغەمبەرانی لە ئاسمانەکانەوە بۆ سەر زەوی دادەبەزێنێ.

پەروەدگار لە زۆر ئایەتی قورئاندا باسی حەوت ئاسمانی کردوە، لەم ئایەتەش دا ئەوەی راگەیاند کە حەوت زەویشی دروست کردون.

لە فەرمودەی پێغەمبەریش دا ناوی حەوت زەوی هاتووە، لە صەحیحی موسلیم و بوخاری دا فەرمودەیەك هەیە دەفەرموێ: (من ظلم قيد شبر من الارض طوقه من سبع أرضين) لە بوخاری دا هاتووە: (خسف به الى سبع أرضين).

دوعایەکی پێغەمبەر ﷺ هەیە بوخاری و هی تریش ریوایەتیان کردوە: تێیدا هاتووە: (اللهم رب السموات السبع وما اظللن، ورب الارضين و ما أقللن) ئیبنو مەسعود ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (ما السموات السبع و مافيهن وما بينهن و الأرضون السبع و ما فيهن في الكرسي إلا كحلقة ملقاة بأرض فلات).

ئەم ئایەت و فەرمودانە دەقن لەوەدا: کە حەوت ئاسمان و لە بەرامبەریان دا حەوت زەوی دروستکراون، ئەمجار ئەو ئاسمانانە چۆنن و چین و ئەم زەوییانە چۆنن و چین؟ لەراستی دا ئێمە چ زانیارییەکمان نیە دەربارەی حەقیقەتی ئاسمانەکان و دوری مەساحەیان. هەروا دەربارەی حەوت زەوییەکانیش هیچ نازانین، پێدەچێ دایکە زەویمان یەکێك بێ لەو زەوییانە.. وێدەچێ مانای (ومن الارض مثلهن) ئەوەبێ. ئەم زەوییەی ئێمە لەسەری دەژین لە رەگەزو ماددەی ئاسمانەکان بێ.

ئاسمانی دونیا واتە: ئاسمانی نزیك لە ئێمە جوان کراوە بەئەستێرەکان، هەموو ئەو ئەستێرەو مانگ وخۆرو مریخ و زوحەل وزوهرەو موشتەری و عەطاریدو باقی ئەستێرەکانی تر وان لە ئاسمانی یەکەم دا، وێرای جیاوازیو قەبارەو دوورییان لە یەکتر، برێ لەو ئەستێرانە سەر بەخۆرن واتە: کۆمەڵەی خۆرین. بەدەوری دا دەسورێنەوە، ئەمجار وێدەچێ خۆرو کۆمەڵەکەی بەدەوری ئەستێرەیەکی

تردا بسورێنەوە، وەلیٚ لەبەر دووری لەبەر چاوی ئێمە خۆی بە پچوك بنوێنیٚ . بۆ نمونە دەگوترێ: ئەستێرەی شیعرا ملیونیٚ جار لەخۆر زەبەلاحترە!!

﴿ لتعلموا ان الله على كل شئ قدير، وأن الله قد أحاط بكل شئ علماً﴾ پەروەدگار ئاسمانەکان و زەوی دروستکردون و فەرمان و قەزاو قەدەری خۆی تێیان دا ئەنجام دەدا، بۆ ئەوەی ئێوە بزانن. کە خودا خاوەنی دەستەلاٚتی رەهایە و بەزانیاری خۆی هەموو شتێکی داپۆشیوەو هیچ شتێك لە ژێر کۆنترۆلی زانیاری خودا دەرناچیٚ. کە وابیٚ نەبە ئاشکراو نە بەنهێنی نافەرمانی خودا مەکەن، خۆتان لە تۆلەو سزای بیارێزن چونکە خودا زانایە بە کردەوەکانتان و سزاو پاداشتان بە گوێرەیان دەداتەوە.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (التحریم)

ئەم سورەتە مەدەنییەو دوانزە ئایەتە، ناونراوە بە سورەتی تەحریم چونکە باسی ئەوەی لە خۆ گرتووە: کە پێغەمبەرﷺ شتێکی لەسەر خۆی حەرام کردوەو سورەتەکە بە رەخنە گرتن لە پێغەمبەرﷺ دەست پیٚ دەکا، لە سەر ئەو شت لە خۆ حەرامکردنە.

سورەتەکە بریٚ ئەحکامی تایبەتی دەربارەی خێزانەکانی پێغەمبەرﷺ لە خۆ گرتووە. بۆ ئەوەی ئەو دایکە موسولمانانە ببنە نمونە بۆ ئافرەتانی موسولمان و چاویان لیٚ بکەن!

سورەتەکە بە رەخنەگرتنێکی نەرم و نیان لــە پێغەمبــەر ﷺ دەست پێدەکا: لەســەر ئــەوە خواردنێکــی حــەڵاڵ: کــە هــەنگوین بــوو لــەخۆی یاساغ کردبوو.

ئەمجار سەرزەنشتی هەندێ لە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ دەکا، چونکــە نهێنی‌یــەکی پێغەمبــەریان نەپاراســـت و بلاویــان کــردەوە. ئــەوەبوو پێغەمبەرﷺ نهێنیەکی بە حەفصەی خێزانی گوت، ئەویش بۆ عائیشــەی گێڕایــەوە، پێغەمبــەرﷺ بەمــە زۆر تورەبــوو، تەنانــەت خــەریك بـــوو خێزانەکانی تەڵاق بداو هەڕەشــەی لێ کــردن: کەلەوانەیــە خــودا بەباشــتر لەوان خێزانی بداتێ. هەر بەو بۆنەوە تــەقوا دەخاتــەوە بــیری خانــەوادەی موسوڵمانان و داوایان لێ دەکا خۆ لەئاگر بپارێزن و دژی کافران جیــهاد و تێکۆشان ئەنجام بدەن.

ئــەمجار لــە کۆتــایی ســورەتەکەدا دوو نمونــەی بــەر چــاو دەهێنێتــەوە نمونەیـــەك بـــۆ کافرەکـــان و نمونەیـــەك بـــۆ موســـــولمانەکان ، نمونــەی یەکــەم: ژنــی حــەزرەتی نــوح و ژنــی لــوط، بــۆ خۆیــان کـــافرو مێردەکانیان پێغەمبەر.

نمونەی دووەم: ژنی فیرعـــەون، بــۆ خــۆی موســولمان و خوداپەرســت و مێردەکـــەی کـــافرو ســـەر رەق و ملـــهوڕ. هـــەروا نمونەیـــەکی تـــر: کە بریتی بـــوو لــە حــەزرەتی مریــم هاوســەری کــەس نــەبوو، بــۆ خــۆی ئازادو سەربەست و خـــودا پەرســت . هێنانــەوەی ئــەم نمونانــە ئاماژەیــە بۆئەوە: کــە پێویســتە ئــادەمیزاد بــڕوای بــە خۆیبــێو پشــت بــە خــودا ببەســتێ، دڵنیــابێ لــەوەی کەهــەر کــردەوەی خــۆت فریــات دەکــەوێ، ئەگەر کــردەوەت خــراپ بــێ حەســەب و نەســەب هیچیــان پــێ نــاکرێو لە عەزابی خودا رزگارت ناکەن!

هەندێ حاڵەتی خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١﴾ قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذۡ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعۡضِ أَزۡوَٰجِهِۦ حَدِيثٗا فَلَمَّا نَبَّأَتۡ بِهِۦ وَأَظۡهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ عَرَّفَ بَعۡضَهُۥ وَأَعۡرَضَ عَنۢ بَعۡضٖۖ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتۡ مَنۡ أَنۢبَأَكَ هَٰذَاۖ قَالَ نَبَّأَنِيَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡخَبِيرُ ﴿٣﴾ إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوبُكُمَاۖ وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيۡهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوۡلَىٰهُ وَجِبۡرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبۡدِلَهُۥٓ أَزۡوَٰجًا خَيۡرٗا مِّنكُنَّ مُسۡلِمَٰتٖ مُّؤۡمِنَٰتٖ قَٰنِتَٰتٖ تَٰٓئِبَٰتٍ عَٰبِدَٰتٖ سَٰٓئِحَٰتٖ ثَيِّبَٰتٖ وَأَبۡكَارٗا ﴿٥﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی ژمارە(١-٢) بوخاری وموسلیم لە صەحیحەکانیان دا لە خاتو عائیشەوە ریوایەت دەکەن: دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ حەزی لە حەڵواو هەنگوین بوو، کە لە نوێژی عەصر تەواو دەبوو دەچوەوە ماڵی خێزانەکانی، وا دەبوو لای زەینەبی خێزانی

دەمایەوە هەنگوینی دەخواردەوە، عائیشە دەڵێ: لەگەڵ حەفصەدا ڕێك کەوتین: پێغەمبەر ﷺ بێتە ماڵی هەر کاممان پێی بێژین بۆنی مەغافیرت لێ دێ. گیای مەغافیرت خواردوە؟ ئەو ڕۆژە پێغەمبەر ﷺ چووە ماڵی حەفصە، حەفصە پێی گوت بۆنی مەغافیرت لێ دێ.. پێغەمبەر ﷺ فەرموی: ناوەڵڵا بەڵکوو لای زەینەبی کچی جەحش هەنگوینم خواردۆتەوە، شەرت بێ جارێکی تر دەمی لێ نەدەم. ئەوە سوێندم خوارد، ئەم هەواڵە بەکەس مەڵێ.

طەبەرانی لە ئیبنوعەبباسەوەریوایەت دەکا دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ لای سەودەی خێزانی هەنگوینی خواردەوە پاشان چووە ماڵی عائیشە، پێی گوت بۆنت لێ دێ، پاشان چووە ماڵی حەفصە ئەویش هەمان قسەی پێ گوت. پێغەمبەر ﷺ فەرموی لەوانەیە بە هۆی خواردنەوەی ئەو هەنگوینەوەبێ کە لای سەودەی خێزانم خواردمەوە وەڵڵاهی ئیتر نایخۆمەوە...

ئیبنو لعەرەبی دەڵێ: ڕاستیی‌یەکەی ئەوەیە: پێغەمبەر ﷺ هەنگوینی لە خۆی حەرام کرد، هەنگوینی لای زەینەب خواردەوە، حەفصەوعائیشە گەلە کۆمەکێیان لێ کرد، پێغەمبەریش سوێندی خوارد کەئیتر هەنگوین نەخواتەوە، بەڵام سوێند خواردنەکەی بە نهێنی بوو.. ئیتر ئایەتەکە دەربارەی ئەو ڕوداوە نازڵ بوو.

﴿ يا أيها النبـي لم تحرم ماأحل الله لك تبتغي مرضات أزواجك والله غفور رحيم﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ، ئەوە بۆچی شتێك لە خۆت یاساغ دەکەی: کە خودا بۆی حەلاڵ کردوی، دەتەوێ بەو حەلاڵ لە خۆ یاساغکردنە خێزانەکانت ڕازی بکەی، پەروەدگار لێخۆشبوو لێبوردوە لەسەر ئەوشتەی حەلاڵە و لەخۆت یاساغکردوەو هەروا لەو شتانەی

(خلاف الأولی)ن وبۆ کەسانی دیکە حـەڵاڵن بـۆ تـۆ بـە تـاوان حسـێب دەژمێردرێ. خاوەن رەحم و بەزەیی‌یە سزات نادا.

هەڵبەتە ئەمە رەخنەو عیتابێکی نەرم و نیانــە پـەروەدگار ئاراسـتەی پێغەمبەری کرد، لەسەر ئەوە: کە خواردنێکـی حـەڵاڵ و زوڵاڵـی لـەخۆی یاساغ کرد، ئەم لەخۆ یاساغکردنە ناونراوە گوناه هەرچـەندە بـۆ غـەیری پێغەمبەر ﷺ حەلاڵ بووە، چونکە رێـزی پێغەمبـەر ﷺجـوداوازەو بـە نیسبەت ئەوەوە(خلاف الأولی) بە تاوان دەژمـێردرێو بـەر ئـەو قـاعیدە دەکەوێ: کە دەڵێت: (حسنات الأبرار سیئات المقربین).

بەلای ئەبو حەنیفەوە یاسـاغکردنی حـەڵاڵ بـە سـوێند دەژمـێردرێ، ئەگەر یەکێك خواردەمەنیەکی لە خـۆی یاسـاغکرد، وەکـوو ئـەوە وایـە سوێندی خواردبێ! کە ئەو خواردەمەنیە ناخوا، ئەگـەر ژنێکـی لـە خـۆی حەرامکرد، ئەوە وەکوو سوێند وایە ئەگەر نیەتی هیچی لـە دڵ دانـەبوو، ئەگەر نیەتی تەلاقی هێنا تەلاقە، ئەگەر نیەتی ظیهاری هـەبوو ظیـهارە، تەنانەت ئەگەر نیەتی ژمارەی تەلاقیشی هێنا ئەو ژمارە حیسابە.

شافیعی ئەو حەلاڵ لە خۆ حەرامکردنــە بـە سـوێند نـاژمێرێ، بـەلام ئەگەر یاساغکراوەکە ئافرەت بوو ئەوە بــە هۆکـاری کـەفارەتی حیسـاب دەکا. ئەگەر نیـەتی تـەلاقی هێنـا تەلاقەکـە ریجعیـە، ئەگـەر سـوێندی خـوارد: کـە هیـچ شـتێك نـەخوا دوایـی سـوێندەکەی لـە خـۆی خسـت دەبێ کەفارەت بدا.

﴿قد فرض الله لکم تحلة أیمانکم، والله مولاکم، وهو العلیم الحکیـم﴾ خودا کردنەوەی گرێی سـوێندەکانی ئێـوەی بڕیـار داوە، بـەوە کـەفارەتی سوێندەکانتان بدەن: کە بریتیە لە خواردەمــەنی دەهــەژار لەخواردەمــەنی مـام نـاوەندی خۆتـان یـان پۆشـاکیان، یـان ئـازاد کردنـی کۆیلەیــەك، ئەگـەر نـەبوو سـێ رۆژ بـەرۆژوبێ . پــەروەدگار خــوداو مەولامانــە،

ئەو زانایە بــە هــەموو شــتێك و هــەمووكارێكی بەجێیــە كاردروســت و خاوەن حیكمەتە.

بڕیاردانی حەڵاڵ و حەرام تایبەتە بە خوداوە، هەر ئەو دەتوانێ دەســت نیشانیان بكا، كەســیتر بــۆی نیــە شــتێك كــە خــودا حــەڵاڵی كردبــێ، حەرامی بكــا. خــۆ ئەگــەر كەسێك بڕیــارێكی لــەو جــۆرەیدا شــتێكی حەڵاڵی حەرام كرد یان بەپێچەوانەوە، ئەوە هیچ لە مەوزعەكــە نــاگۆڕێ، نەحەڵاڵ حەرام دەبێو نە حەرام حــەڵاڵ دەبــێ. خــودا ســەر پەرشــتیاری كارەكانی ئێوەیەو یارمەتیدەرتانە، دەزانێ چی لــە بــەرژەوەندی ئێوەیــەو رزگاریتــان لــەچی دایــە. حــەكیم و دانایــە لــە كــردارو گوفتــارو نەخشەو پلانیدا.

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە! ئایا پێغەمبەرﷺ كەفارەتی پاســاوی سوێندەكەی دا؟ زانایانی ئیسلام لەم بارەوە را جیاییان هەیە: ـ

حەسەنی بەصری دەڵێ: كــەفارەتی نــەداوە، چونكــە پێغەمبــەر ﷺ حیسابی جودایەو خودا لە هەموو تاوانێكی خۆش بووە، ئەو حوكمەی لــە ئایەتەكەدا بەیان كراوە بۆ فێركردن و رامكردنی موسوڵمانانە، وەلێ ئــەم رایە جێگای سەرنجە، چونكە ئەحكامی شەرعی گشتین و بەڵگەیــەك نیــە لێرەدا تەخصیص بگەیەنێ. هەر بۆیە موقــاتیل دەڵــێ: پێغەمبــەر ﷺ بەندەیەكی ئازاد كردوە لە كەفارەتی ئەو حەڵاڵ لە خۆ یاساغكردنەدا.

شافیعی و مــالیك دەفــەرموون: ئــەوە بــە ســوێند نــاژمێردرێ، وەلێ ئەگەر یاساغكراوەكە خێزانی بــوو بــە تــەحریم كردنەكــە نیــەتی تــەڵاقی هێنابوو، تەڵاقەكەی بە شێوەی رجعە دەكەوێ.

ئیمام مالیك لە رایەكی تــری دا دەفــەرموێ: تەڵاقــەو ســێ تەڵاقــەی پێدەكەوێ.

ئەبوبەكرو عائیشەو ئەوزاعی یەڕن سوێندەو كەفارەتی گەرەكە.

﴿ واذ أسر النبي الى بعض أزواجه حديثاً، فلما نبأت به وأظهره الله عليه، عرف بعضه وأعرض عن بعض﴾ بیر لەوە بکەوە: کاتێ پێغەمبەر ﷺ بە سرتە و نهێنی بڕیارێکی خۆی بۆ حەفصە باس کرد: کە بریتی بوو لە یاساغکردنی هەنگوین یان (مارية قبطية) لە خۆی، بەڵام ئەمە بۆ عائیشەو غەیری ئەو باس مەکە جا: کە حەفصە ئەم نهێنی‌یەی تێ نەوەستاو بەهی تری گوت. خودا پێغەمبەری لەوە ئاگادار کرد: کە حەفصە پارێزگاری نهێنی‌یەکەی نەکردوە، هەندێکی لەو نیگایە بۆ حەفصە باسکردو هەندێکی پاشتگوێ خست.

﴿ فلما نبأها به قالت: من أنبأك هذا؟ قال: نبأني العليم الخبير﴾ کاتێك پێغەمبەر بە حەفصەی وت: کەتۆ ئەم قسەیەت بۆ عائیشە گێڕاوەتەوە، ئیتر حەفصە بە پێغەمبەری گوت: کێ ئەم باسەی بۆ گێڕاویتەوە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خودای زاناو ئاگادار ئەوەی پێ ڕاگەیاندم، خودا ئاگاداری هەموو نهێنی‌یەکەو هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دا هەیە لە خودا شاراوە نیە. ئاگای لە هەموو بونەوەرە، لە هەر کون و قوژبنێکی دا سرتەیەك بکرێ خودا ئاگای لێیەتی ..

ئەمجار پەروەدگار حەفصەو عائیشە هەڵدەنێ بۆ تۆبەکردن و پەشیمانبونەوە لەو هەڵوێستەیان دەفەرموێ:

﴿ ان تتوبا الى الله فقد صغت قلوبكما﴾ ئەگەر تۆبە بکەن و بگەڕێنەوە بۆلای خوداو لەو هەڵوێستەتان پەشیمان ببنەوە، لەوە بەولاوە نهێنی خۆتان بپارێزن و شتێك خوداو پێغەمبەر پێیان خۆش بێ خۆشتان بوێ‌و شتێك ئەوان ناخۆشیان بوێ ناخۆشتان بوێ. تۆبەتان لێ وەربگیرێ ئەوە بۆ ئێوە باشە، بێگومان دڵتان لەحەق لایدابوو، ئەوەی پێویست بوو ئەنجامتان نەدابوو: کە بریتی بوو لە ڕێزگرتن لە پێغەمبەرو پاراستنی نهێنی.

خیطابەکە بۆ حەفصەو عائیشەیە، چونکە ئیمام ئەحمەد لە موسنەدەکەی دا لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەفەرموێ:ماوەی سالێك چاوەڕوانی هەل بووم بۆ ئەوە پرسیار لە عومەر بکەم دەربارەی مانای ئەم دوو ئایەتە. هەلم بۆ نەڕەخسا، هەتا حەزرەتی عومەر چوو بۆ حەج و منیش لە تەکیا بووم، حەجمان کردو گەڕاینەوە، لە رێگە لای دایە پەنایەکەوە بۆ دەست بە ئاو گەیاندن، پاشان هاتەوە دەستنوێژ بگرێ، منیش ئاوم لە دەستی دەکرد بۆ دەستنوێژ گرتن و دەستنوێژی گرت: وتم: ئەی فەرمانڕەوای موسولمانان! ئەرێ مەبەست بەو دوخێزانەی پێغەمبەرﷺ کامانەن: کەخودا دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿**ان تتوبا الى الله فقد صغت قلوبكما**﴾؟ عومەر فەرموی: ئەی ئیبنو عەبباس! تۆ سەیری بۆچی نازانی مەبەست بەو دوو خێزانە عائیشە و حەفصەیە.

﴿ **وان تظاهرا عليه، فان الله هو مولاه وجبريل وصالح المؤمنين والملائكة بعد ذلك ظهير**﴾ ئەگەر هەر یارمەتی یەکتری بدەن و لەسەر حالی پێشووتان بەردەوام بن، ئەوە پێغەمبەر باکی لێتان نیە ، چونکە دلنیابن خودا سەرپەریشتیارو پشتگیرییەتی و کۆمەکی پێدەکا، هەروا جوبرائیل و موسولمانە صالح و راستالەکان و فریشتەکانیش یارمەتیدەرو پارێزەرنی. هەموویان پشتگیری لێ دەکەن، ئیتر چ باکی لەئێوە نیە.

ئەم پشتگیریکردن و پارێزگاریکردنە خودایی یەی بۆ پێغەمبەر دەستەبەر بووە بۆ هیچ پێغەمبەرو ئادەمیزادێکی تر نەبوە. بەراستی تەعظیم و رێزگرتنێکی سەیروسەمەرەیە بۆ پێغەمبەر کە لەرزگار بوون لە فرت وفێلی ئافرەت و پوچاندنەوەی بیرو بۆچونی موشریك و دووڕوەکان و پارێزگاری کردنی لە پیلانی دوژمنانی و زیان پێگەیاندنیدا رەنگی داوەتەوە.

﴿ عسى ربه ان طلقكن أن يبدله أزواجاً خيراً منكن مسلمات مؤمنات قانتات تائبات عابدات سائحات ثيبات وأبكارا﴾ پەروەدگار دەستەڵات و توانای رەهای هەیە، ئەگەر پێغەمبەر ﷺ ئێوە تەڵاق بدا، خودا دەتوانێ خێزانی باشتر لە ئێوەی بۆ فەراهەم بێنێ، هاوسەری وەها پابەندبن بە ئەرکە ئایینییەکان و بیروباوەڕ پتەوو یەکتاپەرست و خاوەن بڕوا، بە خوداو بە فریشتەو بەنامەو بە پێغەمبەرانی، گوێڕایەڵ بۆ فەرمانی خوداو پێغەمبەری خودا، تۆبەکارو پەشیمانبونەوە لەتاوان. بەر دەوام لەسەر خودا پەرستیو ملکەچ بۆ قەزاو قەدەری خودا، رۆژوەوان و رەوشت جوان و هەندێکیان بێوەژن و هەندێکیان کچ!

ئایەتەکە هەڕەشەو ترساندنی لەڕادەبەدەری تێدایە بۆ خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر بەردەوام بن لەسەر ئەزیتدانی پێغەمبەر، چونکە بەنیسبەت ئافرەتەوە لەوە ناخۆشتر نیە خۆی تەلاق بدریو مێردەکەی ژنێکی تر مارە بکا، ئەمکارە بەنیسبەت ئافرەتەوە گورچکبڕە، خەوزڕێنە، روخێنەری لانەی خۆشیو کامەرانییەتی، هەر ژنێك ئەوەی بەسەر بێ ئیتر هەست و شعوری بریندار دەبێو دەشکێو خۆی ناگرێتەوە.

لێرەدا بەپێویستی دەزانم کورتەیەك دەربارەی فرەژنی پێغەمبەر بدوێ ین، چونکە ناحەزانی ئیسلام لەوبارەوە زۆریان گوتووەو زۆر دەڵێن: بەناڕەوا هێرش دەکەنە سەر ئیسلام و فرەژنی بەگشتی و فرەژنی پێغەمبەر ﷺ بەتایبەتی. پێش هەموو شتێك پێویستە ئەوە بزانین: کە فرەژنی پێغەمبەر ﷺ لایەنی رامیاریو کۆمەلایەتی تێدا بەرچاو گیراوە، لەمارە کردنی هەرخێزانێکیدا کۆمەڵێك هۆکاری سیاسیو کۆمەلایەتیو بەرژەوەندی ئیسلامی تێدا بەرجەستە بووە، مەبەست لایەنی جنسی نەبوە.

یەکەم ئافرەتێك مارەی کردوە خەدیجەی کچی خووەیلیدە، ئەو کاتەی پێغەمبەرﷺ مارەی کرد بۆ خۆی تەمەنی بیست و پێنج ساڵ و خەدیجە تەمەنی چل ساڵ یان زیاتر بووە. سێ ساڵ پێش کۆچکردن بۆ مەدینە خەدیجە بەرەحمەت چوو، تا ئەم خێزانی بوو، پێغەمبەر ﷺ ژنی تری نەهێنا. ئەو کاتەی خەدیجە لە دونیا دەرچوو پێغەمبەر ﷺ تەمەنی لە ژوور پەنجا ساڵییەوە بوو.

دوای خەدیجە سەودەی کچی زەمعەی مارەکرد، ئەویش ئافرەتێکی جەحێڵ وجوان نەبوو، بێوەژنێکی کۆست کەوتوو بوو، مێردەکەی لە کۆچکەرانی حەبەشە بوو، ناوی سەکرانی کوڕی عەمری کوڕی عبدشمس بوو: کە لە دونیا دەرچوو پێغەمبەر ﷺ سەودەی خێزانی مارەکردەوە.

ئەمجار عائیشەی مارەکردو دوای کۆچکردن بۆ مەدینە گواستیەوە، تەنها عائیشە بەکچی بووەتە هاوسەریو خۆشەویست ترین خێزانی بووە.

ئەمجار حەفصەی کچی عومەری کوڕی خەتتابی مارەکرد، ئەویش بێوەژن بوو، دوای کۆچکردن بە دوساڵ و چەند مانگێك بووەتە هاوسەری.

پاشان زەینەبی کچی خوزەیمەی هێنا ئەویش بێوەژن بوو، مێردەکەی ناوی عوبەیدەی کوڕی (الحارث)ی کوڕی (عبد المطلب) بوو، ڕۆژی غەزای بەدر کوژرا، هەندێك گوتویانە مێردە کۆنەکەی ناوی عەبدوڵلای کوڕی (الجحش) بوو ڕۆژی ئوحود شەهید کراوە.

ئەمجار (ئوممو سەلەمە)ی مارەکرد ئەویش بێوەژن بوو، لە پێش دا خێزانی ئەبو سەلەمە بوو، لە غەزای ئوحودا بریندار بوو لە ئاکامی ئەو برینداربوونەدا مرد.

ئیتر پێغەمبەر ﷺ ئوممو سەلەمەی خێزانی مارەکردەوە. منداڵەکانی پەروەردە کردن.

پاشان زەینەبی کچی جەحشی مارەکرد، ئەمەش دوای ئەوەی لــەزەیدی کوڕی حاریثەی مارەکردو پێکەوە هەڵیان نەکردو زەید تەڵاقی دا.

ئەمجار جوویرییەی مــارەکرد :کـە کچــی (الحـارث)ی سـەرۆك هـۆزی (بني المصطلق) بوو، کە غەنائیم بەشکرا بەر ثابیتی کوڕی قەیسـی کـوڕی شەمماس کەوت ئەویش موکاتەبەی لەگەڵدا کـــرد. بـۆ یارمـەتیدان هاتــە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتی: ئــەی پێغەمبــەری خـودا مــن جووەیرییــەی کچی حاریثی کوڕی ئەبو صیرارم سەرەك هۆزی گەلەکەی خۆمان، توشــی بەڵای کۆیلایەتی بووم و دەزانی، بەربەشی ثابیتی کوڕی قەیس کـەوتووم، موکاتەبەم لەگـــەڵ دا کـــردوە، هــاتوم یارمــەتیم بـدەی پێغەمبــەر ﷺ فــەرموی : دەتــەوێ یارمــەتی باشــترت بـدەم؟ جووەیرییــە وتــی چـــۆن؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموی: پارەی موکاتەبەکەت بۆ دەدەم و مارەت دەکــەم، وتی: زۆرم پێ خۆشەو رازیم.

ئەمجار ئوموحەبیبەی کچی‌ئەبو سەفیانی‌مارەکرد. ئەمیش یەکێك بـــوو لە ئافرەتە کۆچکەرەکان بۆ وڵاتی حەبەشە، مێردەکەی لــە ئایینی‌ئیســلام هەڵگەڕایەوەو بوو بەنەصرانی،وازی لە ئوموحەبیبە هێنــا، پێغەمبەر ﷺ خوازبێنی کردو نەجاشی مارەیی‌یەکەی دا، لەوێوەهات بۆ مەدینە.

لە دوای غەزای خەیبەریش (صفیە)ی کچی حویەی کوڕی ئەخطەب کە سەرۆك هۆزی (بني النضیر) بوو مــارە کـرد، ئـەم ئافرەتــە لــە پێــش دا خــێزانی کەنانــەی کــوڕی ئەبولحــەقیق بــوو: کــە یــەکێك بــوو لــە پیــاوە ناودارەکانی جولەکە.

پاشان مەیمونەی کچی (الحارث)ی کوڕی حەزەنی مارە کرد، لــەپێش دا خێزانی ئەبو رەهەمی کوڕی (عبد الغـری) بـوو، پـوری خـالیدی کـوڕی وەلیدو عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس بـــوو، ئــەم ئافرەتــە دوا ئــافرەت بـوو: کەپێغەمبەر ﷺ مارەی بکا.

بەم جـۆرە دەبینـی لـە مـارەکردنی هـەر خـێزانێکی‌دا مەبەسـتێکی سیاسی یان کۆمەڵایەتی لە دواوە هەبوە، خێزانەکانی جگـە لـە زەینـەبی کچـی جـەحش و جوویرییـەی کچـی (الحارث) و عائیشـە ئەوانـەی تـر هەموویان ناشرین و پیروکۆست کەوتووبوون.

خۆپاراستن لە دۆزەخو پەشیمانبونەوە لە تاوان و جیهاد لەگەڵ کافران دا

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ عَلَيۡهَا مَلَـٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ﴿٦﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَا تَعۡتَذِرُواْ ٱلۡيَوۡمَۖ إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوۡبَةٗ نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمۡ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمۡ سَيِّـَٔاتِكُمۡ وَيُدۡخِلَكُمۡ جَنَّـٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَـٰرُ يَوۡمَ لَا يُخۡزِي ٱللَّهُ ٱلنَّبِيَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥۖ نُورُهُمۡ يَسۡعَىٰ بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَبِأَيۡمَـٰنِهِمۡ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتۡمِمۡ لَنَا نُورَنَا وَٱغۡفِرۡ لَنَآۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٨﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَـٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَـٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ وَمَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ﴿٩﴾

لەوە پێش فەرمانی بە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ کرد: کە تۆبە بکەن لەو هەڵــەو تاوانانــەی ئــەنجامیان داوە، ترسـاندنی لــە ســەرپێچیکردن ، ئامۆژگاری کردن، ئەدەبی دادان، هەڕەشەی تەڵاقدانی لیٚ کردن.

ئەمجار لێرەدا فەرمان بــە موسـوڵمانان دەکـا: کـە خۆیـان و خـێزان و منداڵیان لە ئاگری دۆزەخ بپارێزن، بەوە واز لــە تـاوان بێنـن و کـردەوەی چـاك بکـەن. فـــەرمانیان پـــیٚ دەکـــا بـــە تۆبـــەکردنی نەصوحانـــەو خۆپاککردنەوەلە تاوان و جیهاد کردن دژی کافرو بیٚ بڕوایـان بـە هـەموو جۆرەکانیەوە دەفەرمویٚ:

﴿ یـا أیـها الذیـن امنـوا قـوا أنفســکم وأهلیکــم نـاراً وقودهــا الناس و الحجارة﴾ ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوە، بڕواتان بــە تـاك وتەنهایی خوداو راستی پێغەمبەرایەتی موحەممەد ﷺ هەیـە: خۆتـان رێك وپێك بکەن، بە تاعەت و خوداپەرستی و بەندایەتیکردنی دڵســۆزانە خۆتــان و خــێزان و منداڵتــان بپــارێزن لــە ئــاگرێك ســوتەمەنیەکەی ئادەمیزادو بەردە، بتپەرستەکان و بتەکانیانن.

فەرمان بە ماڵ و منداڵتان بکەن بە تاعەت و خوداپەرستی، ئــەدەبیان دادەن، جڵەوگیرییان لیٚبکەن، لە تاوان و سەرپێچیکردنی فەرمانی خــودا، بــۆ ئــەوەی ئێــوەو ئــەوان نەبنــە ســوتەمەنی ئــاگری دۆزەخ. وەکــوو لــە ئایــەتێکی تــردا دەفــــەرمویٚ: ﴿وامـر أهلـك بـالصلاة واصطبرعلیـها﴾ (طه/١٣٢) یان دەفەرمویٚ: ﴿وانذر عشیرتك الاقربین﴾(الشعراء/٢١٤).

لەعەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ریوایەت کراوە دەڵــیٚ: پێغەمبــەر ﷺ فــەرموی: (مـروا أبنـاءکم بـالصلاة لسبـع واضربوهـم علیـها لعشـر، وفرقـوا بینهم فی المضاجع) ئەم فەرمودەیە بە چەند شــێوەیەکی تریـش ریوایــەت کراوە وەلیٚ هەموو ریوایەتەکان مانایان یەکە..

(الضحاك) و موقاتیل دەفەرمون: لەسەر هەموو موسولمانێك پێویستە ماڵ وخێزان و منداڵ و خزم و كەس و كاری فێری ئەوشتانە بكا كە خودا لەسەری پێویست كردون،هەروەها ئەو شتانەی نەهی لیّ كردون.

ئیبنو جەریر فەرمویەتی: لەسەر ئێمەی موسولمان پێویستە، منداڵەكانمان فێری ئایین بكەین، هەروا فێری ئەدەب و رەوشتی جوانیان بكەین.

﴿ علیها ملائكة غلاظ شداد، لایعصون الله ما أمرهم ویفعلون مایؤمرون﴾ بەسەر ئاگری دۆزەخەوە هەن چەند فریشتەیەكی دلڕەق، بەزەییان بەكەس دانایە، سەر پەرشتی دۆزەخ و سزادانی تاوانباران دەكەن، دیمەنیان ترسناك و پێكهاتەیان سەر سورهێنەرە، خودا خولقاندوونی بۆ سزادانی تاوانباران، ژمارەیان نۆزدە فریشتەیە، وەكوو لەئایەتێكی تردا ئاماژە بەوەدەكاو دەفەرموێ: **﴿علیها تسعة عشر﴾ (المدثر/٣٠)** .

ئەو فریشتانە بە تەواوی فەرمانبەردارن و تۆزقاڵێك نافەرمانی خودا ناكەن، هەرچی فەرمانیان پیّ دەكریّ بیّ سیّ و دو لەكاتی خۆیدا ئەنجامی دەدەن و چركەیەك پاش وپێشی ناخەن.

﴿ یا أیها الذین كفروا لاتعتذروا الیوم، انما تجزون ماكنتم تعملون﴾ رۆژی قیامەت: كەتاوانباران دەخرێنە ناو دۆزەخەوە پێیان دەگوترێ: ئەی ئەوانەی لە دونیادا بڕواتان بە خوداو بە پێغەمبەری خودا نەبوو، ئێوە پێتان وانەبوو زیندو بوونەوە هەیە و قیامەت را دەبیّ، ئەمڕۆ پاساو مەهێننەوە، مل لە عوزرو بیانوو هێنانەوە مەنێن، چونكە عوزرتان لیّوەرناگیرێ، هەرچی بلێن بێهودەیە. تۆزقاڵێك ستەمتان لیّ ناكرێ، بەگوێرەی كردەوەكانتان سزاتان دەدرێ‌و چیتان چاندوە ئەوە دەدورنەوە.. دونیا شوێنی سزاو پاداش وەرگرتنەوەیە. هەرچی بەسەرتان بیّ سوچی

خۆتانە، خۆتان بە خۆتان کردوە. جا چونکە عوزرهێنانەوەو تۆبەکردن لە قیامەت دا بیّ‌سودە موسوڵمانان هەڵدەنیّ بۆ ئەوەی لە جیهان دا تۆبە بکەن و بۆلای خودا بگەڕێنەوە. دەفەرموێ:

﴿ یا أیها الذین امنوا توبوا الی الله توبة نصوحاً، عسی ربکم أن یکفر عنکم سیأتکم، ویدخلکم جنات تجری من تحتها الانهار، یوم لا یخزی الله النبي والذین أمنوا معه﴾ ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە تاك و تەنهایی خودا هێناوەو پێغەمبەرەکەی بەراست دەزانن و شوێنی کەوتوون، بگەڕێنەوە بۆلای خوداو تۆبەی نەصوح بکەن و واز لەتاوان بهێنن، بڕیار بدەن: کە جارێکی تر ناگەڕێنەوە سەر تاوان، بەدڵ پەشیمان ببنەوەو بەزمان تۆبە و ئیستیغفار بکەن و بەکردەوە واز لە ئەنجامدانی تاوان بێنن. بەڵکوو خودا تاوانی رابردوتان بسڕێتەوە. بەرەحم و بەزەیی خۆی لێتان خۆش ببێ. رۆژیقیامەت بتانخاتە ناو بەهەشتی رازاوەو پان و بەرینەوە:کە بەژێر کۆشك ودرەختی باخەکانیدا جۆگاو جۆبار دەکشێن و هێندەی تر جوانیو رازاوەیی بەشوێنی حەوانەوەتان دەبەخشیّ.

ئەم فەضل و بەخششە گەورەیە لەرۆژێك دایە: کە خودا عەزابی پێغەمبەرو موسوڵمانان نادا، زەلیل و ریسوایان ناکا. بەڵکوو رێزیان لیّدەگریّ، فەضل و رەحمەتی خۆی دەرژێنیّ بەسەریان دا.

﴿ نورهم یسعی بین أیدیهم وبأیمانهم، یقولون: ربنا أتمم لنا نورنا واغفرلنا، انك علی کل شیئ قدیر﴾ نوورو روناکی موسوڵمانان لەورۆژەدا رێگایان بۆ روناك دەکاتەوە، لەپێشیانەوە لەلای راستیانەوە رەهنومایيان دەکا. موسوڵمانان لەوکاتەدا: کەخودا نووری دووڕوەکان دەکوژێنێتەوە، لەخوا دەپاڕێنەوەو دەڵێن: خودایە!نووری ئێمە مەکوژێنەوە، مەمانخەرە تاریکییەوە، ئەونورو روناکییەمان بۆ بێڵەوە تالە پردی سیراط دەپەڕینەوە، تاوانمان داپۆشەولە هەڵەو خراپەکاریمان

خۆش ببە، بەعەزاب دان فەزح و ریسوامان مەکە، بێگومان تۆ ئەی خوای گەورەو تاك و تەنها؛ بەسەر هەموو شتێك دا خاوەنی دەسەلاّتی رەهاو بالآدەستی. هەرچی بتەوێ دەتوانی بیّ‌ماندو بوون ئەنجامی بدەی. کەبڕێك لەو شتانە تەواو کردن و مانەوەی نووری ئێمەیەو لێخۆشبون لەتاوان و هێنانەدی ئاواتەکانی ئێمەیە، دەسا خودایە؛ بۆ خاتری شکۆمەندی خۆت دوعامان گیرا بکە.

﴿ یا أیها النبی جاهد الکفار والمنافقین، واغلظ علیهم، ومأواهم جهنم وبئس المصیر﴾ ئەی پێغەمبەر! بە شمشێر لەگەلّ کافرو بیّ بڕوایان بجەنگە. لەگەلّ دووڕوەکانیش دا بە بەلّگەو بورهانی ئاشکرا بکەوەرە موناقەشەو دەمە دەمێوە، تەنگیان پیّ هەلّچنەو وایان لیّ بکە ناچاربن مل بدەن بۆ بانگەوازییەکەت، بە توندو تیژی لەگەلّیان بجولّێوە، نەرم و نیانیان لەگەلّ دا مەنوێنە، بۆیە پێغەمبەرﷺ بە شمشێر دژی کافرەکان جەنگاو زەبری گورچکبڕی لیّدان، لەگەلّ مونافیقەکانیش دا ئەوپەڕی سیاسەت و موناقەشەی لەگەلّ دا کردن، وا ریکەوتووە بۆ زێدە ریسواکردن و فشار خستنە سەریان لە مزگەوت دەری کردون یەکە یەکە ناوی هێناون وپیّی فەرموون: بڕۆنەدەرەوە. ئەمە سزای دونیایانە، لە قیامەتیش دا شوێنی حەوانەوەیان ناو ئاگری دۆزەخە، بەڕاستی دۆزەخ خراپ شوێنێکە کە تێیدا دەحەوێنەوە.

تێبینی:.

زانایانی ئیسلام فەرمویانە ئەو تاوانانەی تۆبەیان لیّ دەکریّ: یان مافی ئادەمییەیان: مافی خودایە، یان مافی ئادەمیو مافی خودای تێدایە.

ئەگەر تاوانەکە مافی خودای تێدا پێشێل کرابوو وەکوو فەوتاندنی نوێژ (مەثەلا!) ئەوە تۆبەکە دروست نابیّ هەتا لەگەلّ پەشیمانبونەوەکەدا

فەرزەکەش قەزا نەکەیەوە. هەروا ئەگەر رۆژوی خواردبوو یان زەکاتی نەدابوو.

ئەگەر تاوانەکە لەوانە بوو: کە قیصاص و تۆڵەی تێدابێو حەقی ئادەمیشی تێدا پێشێل کرابوو، وەکوو بوختان، ئەوە دەبێ بوختان پێکراو عەفووی بکاو بۆخۆشی پەشیمان بێتەوە لە کردەوەکەی و بڕیاریدا کەجارێکی تر ببڕای ببڕای شتی واناکاتەوە.

ئەگەر حەدو قیصاصەکە مافی ئادەمی تێدا نەبوو، وەکوو مەیخواردنەوە، ئەوە ئەگەر بەراستی پەشیمانبووەوەو تۆبەی نەصوحی کرد کیفایەتە.

ئەگەر تاوانەکە ستەمکردن لە ئادەمیزاد بوو، واتە: مافی ئادەمیزادی تێدا پێشێل کرابوو، ئەوە تۆبەکەی وەرناگیرێ هەتا مافی ئادەمیزادەکە رەت نەکاتەوەو قەرەبووی ستەمەکەی بۆ نەکاتەوە. خۆ ئەگەر نەیتوانی قەرەبووی بکاتەوە، دەبێ لە ناخی دڵیدا بڕیار بدا: کە بەزوترین کات ئەو مافە رەت دەکاتەوە.

ئەگەر تاوانەکەی وابوو زیانی بە موسوڵمانێك گەیاندبوو، دەبێ لەگەڵ تۆبەکردنەکەیدا زیانەکەش لابەرێ، ئەمجار داوای لێ بووردنی لێ بکا، ئەگەر عەفوی کرد تاوانەکەی لەسەر لادەچێ.

چەند نمونەیەک لە ئافرەتی موسوڵمان و ئافرەتی کافر

ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱمْرَأَتَ نُوحٍ وَٱمْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَٰلِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا

مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ٱدْخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱمْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ٱبْنِ لِى عِندَكَ بَيْتًا فِى ٱلْجَنَّةِ وَنَجِّنِى مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِۦ وَنَجِّنِى مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١١﴾

لەوە پێش پەروەدگار ئادەمیزادی هەڵنان بۆ تۆبەکردن و واز هێنان لە تاوان، بۆ جیهادو تێکۆشان لە رێگەی خودادا. ئەمجار دوو نمونەی ناوازەمان بۆ دێنێتەوە، یەکیان ئافرەتی کافرو بێبڕوا، ئەوی تریان ئافرەتی موسوڵمان و خوداناس!

دەفەرموێ: ﴿ ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأة نوح وامرأة لوط، کانتا تحت عبدین من عبادنا صالحین، فخانتاهما فلم یغنیا عنهما من الله شیئاً، وقیلا ادخلا النار مع الداخلین﴾ پەروەدگار نمونەیەکی هێناوەتەوە بۆ ئەوانەی کافرن: کە بریتیە لە هاوسەری نوح و هاوسەری لوط، ئەم دوو ئافرەتە کافرو بێ بڕوا بوون، لە ژێر نیکاحی دوو بەندەی راستاڵی ئێمە دابوون، هاوسەرو خێزانیان بوون، شەوورۆژ پەیوەندی هاوسەرییان بە یەکەوە هەبوو، کەچی ئەم دوو ژنە خیانەتیان لە مێردەکانیان کرد، بەمجۆرە لایەنگری کافرەکانیان دەکرد، نهێنییەکانی حەزرەتی نوح و حەزرەتی (لوط)یان بۆ کافرەکان ئاشکرا دەکرد، لەگەڵ هاوسەرەکانیان دا بە شێوەی دوو روویی دەجولانەوە، ئیمانیان پێ نەهێنان بڕوایان بە پەیامەکەیان نەکرد، لە پاشان خودا قاری لێگرتن و حەزەرەتی نووح و حەزرەتی لوط هیچ سودێکیان بۆیان نەبوو، نەیانتوانی عەزابی خودایان لێ دوور بخەنەوە، یان تۆزێ عەزابەکەیان لەسەر سوك بکەن، نەخەیر

ئەوان هاوسەری بونیان بۆ پێغەمبەری خودا دادی نەدان و چ کەڵکیان بۆیان نەبوو، بەهەر دوو ئافرەتەکان گوترا (واتە: پێیان دەگوترێ) لە کاتی توڕدانیان بۆ ناو دۆزەخ، دەبڕۆنە ناو ئاگری دۆزەخەوە لەگەڵ ئەوانەدا کە بڕیار دراوە بڕۆنە ناوی. ئێوە لە پێڕی کافرو بێ بڕوایان بوون و ئەو ئاگرە سزای کافرو تاوانبارانە.

ئەم ئایەتە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ هەڕەشەیە لە خاتو حەفصەو خاتو عائیشە، لەسەر ئەو هەڵوێستەیان کە گەلە کۆمەکییان لە پێغەمبەرﷺ کرد، دەیانترسێنێ لەوە ئەگەر نافەرمانی خودا بکەن پلەو پایەی هاوسەرییان بۆ پێغەمبەرﷺ کەسەرداری پێغەمبەرانەو باشترین ئادەمیزادە دادیان نادا، پێیان رادەگەیەنێ: کە بە هاسەرییەتی پێغەمبەر نەنازن لە خۆیان بایی نەبن . چونکە هاوسەرێتییان بۆ پێغەمبەر ﷺ فریایان ناکەوێ ئەگەر کردەوەی خۆیان چاك نەبن و تۆبەی نەصوح نەکەن.

ئەمجار پەروەدگار نمونەیەکی تر دەهێنێتەوە بۆ ئەوانەی موسوڵمانن: کە بریتیە لە دو ئافرەت بە پێچەوانەی دوو ئافرەتەکانی پێشەوە. ئەمانە خۆیان موسوڵمان و خوداپەرستن یەکێکیان هاوسەرەکەی ملهوڕو ستەمکارو کافرە، ئەویتریان ئافرەتێکە لەناو گەل ونەتەوەیەکی لە خودا یاخیوبێ باوەڕدایە. وەلێ تێکەڵاو بوونیان بە کافرو خودا نەناسان کار ناکاتە سەر بیرو باوەڕیان و ئیمانیان لە دەست نادەن . دەفەرموێ:

﴿وضرب الله مثلا للذين آمنوا امرأت فرعون اذ قالت: رب ابن لي عندك بيتاً في الجنة ونجني من القوم الظالمين﴾ پەروەدگار نمونەیەکی تر بەپەندو مەثەل دەهێنێتەوە بۆ موسوڵمانان، ئەویش بریتیە لەحاڵ و هەڵس و کەوتی خێزانی فیرعەون ؛ ئاسییەی کچی موزاحیم، ئیمانی بە حەزرەتی موسا هێنا، ئەوەبوو: کە هەواڵی موعجیزەی عەصاکەی

موسای بیست یەکسەر ئیمانی پێهێنا. ئیتر فیرعەون بەوە زۆر رقی هەڵساو کەوتە ئەشکەنجەدانی، زۆری هەوڵ لەگەڵ دا پەشیمان بێتەوە، بەڵام بێسود بوو! ئەوەبوو ئەم ئافرەتە خودا ناسە هەرچەند لە ژێر نیکاحی ستەمکارترین و کافرترین کەس دابوو بەڵام چونکە ئیمانی بەهێزبوو هێرشی کوفرو ئیلحاد، تەعزیب و سزادان کاریان تێ نەکرد، بەڵکوو ئیمانی بەهێزتربوو. ئەمەش ئەو کاتە بوو: کە لە خودا پاڕایەوە وتی: خودایە؛ لە بەهەشت دا کۆشکێکم بۆ دروست بکەو لە فیرعەون و کردەوەکانی رزگارم بکە، لە گەل و نەتەوەی ستەمکارو بێ بڕوا پارێزگاریم بکە کارم تێ نەکەن.

بەڵێ فیرعەون کە ستەمکارترین و کافرترین ئەهلی سەر زەوی بوو، کوفرو بێ دینیەکەی نەیتوانی کاربکاتە سەر خاتو ئاسیەو بیرباوەڕی لەق نەبوو، بەڵکوو ئەو ئافرەتە خوداناسە شێرە ژنە، سور بوو لەسەر بیرباوەڕی خۆیو لەئاکام دا بەبەهەشت شادبوو.. بەراستی ئافرەتێکی نمونە بوو، موغریاتی ناوکۆشکی پاشایەتیو نازو نیعمەتی هەمە جۆرو زۆرو زەبەندەی مالی فیرعەون، ئەمجارە تەعزیب و سزادانی جۆراو جۆر تۆزقالێك كاری لە بیروباوەڕی ئەو خانمە نەکرد.

﴿ ومريم ابنت عمران التي أحصنت فرجها فنفخنا فيه من روحنا وصدقت بكلمات ربها وكتبه، وكانت من القانتين﴾ پەروەدگار نمونەیەکی تر بۆ موسوڵمانان دێنێتەوە، ئەویش بریتیە لە مەریەمی کچی عیمران (دایکی عیسا) پەروەردگار رێزی دونیاو قیامەتی پێ بەخشی، لەسەردەمی خۆیدا رێزی لەهەموو ئافرەتانی جیهان زیاتر بوو، گەورەو سەروەری ئافرەتانی رۆژگاری خۆی بووە، هەرچەندە لەناو کۆمەڵگایەکی کافرو سەر ڕەق دا بوو، داوێنی خۆی پاراست،نموونەی داوێنپاکیو ئافرەتی سالار بوو، پەروەردگار فەرمانی بە جوبرەئیل کرد فوی پێدا بکا:

کە(روح الأمین) فوی پیا کرد سکی بوو بە عیسا. واتە بەفەرمانی خودا حەزرەتی عیسا لەناوسکی مەریەم دا خولقا.

مەریەم تەصدیقی شەریعەتی خودای کرد باوەڕی بەو چەند وشەیە کرد کەلەلایەن جوبرەئیلەوە بیستی، کە بریتی بو لەوەی کە جوبرائیل پی‌ی گوت: ﴿ إنما انا رسول ربك... ﴾(مریم/١٩) هەروەها بڕوای بەو پەڕاوانەش کرد: کە نازڵ کران بۆسەر حەزرەتی ئیدریس ئەو نامە ئاسمانیانەش: کە خودا نازڵی کردون بۆسەر پێغەمبەران. هەروەها بڕوای بەو هەواڵانە هەبوو کەبریتی بوو لەموژدەی عیسا پێ خەڵاتکردن و ڕێزپێ دان و تۆمار کردنی لەپێزی (مقربین). ئەم ئافرەتە لە خانەوادەیەکی خودا پەرست و تاعەتکار بوو،

ئیمام ئەحمەد لە ئیبنو عەباسەوە ریوایەت دەکا: دەفەرموێ پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: ﴿أفضل نساء أهل الجنة: خديجة بنت خويلد و فاطمة بنت محمد، ومريم ابنة عمران، وأسية بنت مزاحم امراة فرعون﴾ ناوهێنانی هاوسەری فیرعەون (ئاسیە)ی کچی موزاحیم لەتەك حەزرەتی مەریەم دا نیشانەی پلە بەرزیو ڕێزداری ئاسیەیە، ئەو دووئافرەتە هەردوکیان نمونەی ئافرەتی داوێنپاکی ڕەوشت بەرزوخودا پەرست بوون، پەروەردگار بەنموونە دەیانهێنێتەوە بۆ خێزانەکانی پێغەمبەرﷺ هەروا دەیانکاتە نموونە بۆ هەموو ئافرتێکی موسوڵمان لەهەموو چینەکانی ئادەمیزاد یەك لەدوای یەك.

بە پشتیوانی خودا ڕۆژی ٢٠٠٢/١٢/١١ لەپاکنوسی ئەم جزمە بوومەوە، خودا یاربێ دووجزمەکەی تریش تەواو دەبن.

مەلا محمود گەلاڵی

پێڕستی بابەتەكان

